

**OUTOBIOGRAFIESE TEKSTE IN DIE KLASKAMER: *Het
Achterhuis :dagboekbrieven van Anne Frank (2005).***

**Autobiographical texts in the Classroom: *Het Achterhuis:
dagboekbrieven van Anne Frank (2005).***

Susara Johanna Guy

Ingedien ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir die graad **Magister Artium**
in Afrikaans en Nederlands, Universiteit van KwaZulu-Natal, Durban.

Submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree **Master of Arts** the
Afrikaans and Nederlands Programme, University of KwaZulu-Natal, Durban.

Durban,
Januarie/January 2009

Studieleier/Supervisor: Prof. A.G. Visagie

ENGLISH ABSTRACT

This study examines the value and relevance of autobiographical texts in the classroom. For the purpose of this study the focus is on *Het Achterhuis: dagboekbrieven van Anne Frank*. It is a critical study to establish whether autobiographical texts such as *Het Achterhuis* should have a rightful place in the learning environment alongside novels and other texts in the Afrikaans classroom and to determine how learners can benefit when they are exposed to a variety of texts to develop their minds through analytical thinking and creative writing.

Chapter one presents a theoretical perspective on autobiographical texts such as the autobiography, the letter, memoirs and the diary. Through autobiographical texts readers gain knowledge about peoples' lives, experiences, weaknesses and strengths. Human interest arouses curiosity and encourages reading and research.

Chapter two offers a literary analysis of *Het Achterhuis*. The textual analysis focuses on the background of Anne Frank during her period of hiding from persecution in the holocaust as well as on the interpersonal relationships and difficult circumstances the eight people in hiding had to share. With the coming to power of Hitler in 1933 and the subsequent persecution of the Jews, their rights were restricted step by step and the Jewish community was gradually isolated. Deportation started and thousands of Jews went into hiding. In July 1942 Otto Frank, his wife and two daughters together with four other Jews moved into a secret annexe behind Otto Frank's business premises. The experiences of the above-mentioned eight people in hiding have been described by Anne Frank in a diary which she selected when her and her father Otto went shopping together. She received the diary which was one of her most precious gifts on her thirteenth birthday, shortly before going into hiding. The diary entries of Anne Frank convey a key message of tolerance and perseverance.

Chapter three of this study focuses on the physical, emotional and social development of the adolescent. Anne Frank's diary was written when she was in the age group 13 – 15. High school learners can identify with Anne Frank as a teenager like themselves who also experienced the typical insecurities, resentments and rebelliousness of the adolescent. In addition to the historical value of Anne Frank's diary as a testimony of the holocaust, she is a role model for the teenager of today. The example of how Anne dealt with her problems helps learners to overcome obstacles and to deal with the realities in life.

Finally, chapter four investigates the numerous possibilities of using *Het Achterhuis* as a text in the classroom to enhance teaching and learning. This chapter is based on actual findings that were made after using *Het Achterhuis* as a prescribed text in a grade 11 classroom in 2006. An important finding is that learners can benefit by being exposed to a variety of texts about life writing to develop their minds by analytical and critical thinking, creative writing and integration with other school subjects. Through autobiographical texts diverse perspectives can be introduced to enable learners to develop a more balanced view of the world.

The code of the diary offers the best opportunity to give expression to one's own life. Narratives are necessary to form your own identity. Through diary inscriptions you make contact with the inner self and a sense of identity is achieved.

OPSOMMING

Hierdie studie is 'n ondersoek na die waarde en relevansie van outobiografiese tekste in die Afrikaansklaskamer. Die hoofdoel met die studie is om te fokus op *Het Achterhuis: dagboekbrieven van Anne Frank* as 'n outobiografiese teks en om vas te stel hoe die teks in die klaskamer gebruik kan word om Afrikaans en Nederlands te bevorder. Dit is 'n kritiese studie om vas te stel of die gebruik van outobiografiese tekste soos *Het Achterhuis* gelykwaardig is aan die studie van romans, kortverhale en ander tekste en of die leerders bevoordeel word deur die blootstelling aan 'n verskeidenheid tekste ten einde analitiese en kritiese denke te ontwikkel en kreatiewe skryfwerk te verbeter.

Hoofstuk een is 'n terreinverkenning van outobiografiese tekste met spesifieke verwysing na die outobiografie, die brief, memoires en die dagboek. Die mens is van nature nuuskierig en geïnteresseerd in die lewens van ander mense. Deur outobiografiese tekste te lees, word perspektief verkry op die lewens, ervarings asook positiewe en negatiewe eienskappe van ander mense. Belangstelling in die doen en late van ander mense bevorder lees en navorsing.

In hoofstuk twee word 'n literêre analise van *Het Achterhuis* gedoen. Daar word gefokus op Anne Frank se agtergrond, haar skuiling teen vervolging tydens die holocaust, asook op die interpersoonlike verhoudinge en moeilike omstandighede van die agt mense wat 'n beknopte skuilplek moes deel. Nadat Hitler in 1933 aan bewind gekom het, het hy begin met die vervolging, inperking en isolasie van die Jode. Deportasie het gevolg en duisende Joodse vlugteling moes 'n skuilplek vind. In Julie 1942 het die Frankfamilie en vier ander Jode in 'n geheime annekse agter Otto Frank se bedryf ingetrek. Anne Frank het die ontberinge van bogenoemde agt mense in die dagboek wat sy vooraf saam met haar vader uitgesoek het, neergeskryf. Sy het die dagboek op haar dertiende verjaarsdag kort voordat die gesin in aanhouding gegaan het, ontvang. Dit was een van haar kosbaarste geskenke. Die verhaal van Anne Frank bevat 'n sentrale boodskap van toleransie en deursettingsvermoë.

Hoofstuk drie van hierdie studie is 'n oorsig van die fisieke, emosionele en sosiale ontwikkeling van die adolessent. Anne Frank se dagboek is geskryf toe sy in die ouderdomsgroep 13 – 15 jaar was. Hoërskoolleerders kan identifiseer met Anne Frank wat tot dieselfde portuurgroep as hulleself behoort en ook die tipiese probleme van 'n tiener soos onsekerhede oor die lewe, opstandigheid en rebelsheid beleef het. Afgesien van die historiese waarde van Anne Frank se dagboekinskrywings as getuie van die holocaust, is sy 'n rolmodel vir die hedendaagse tienerjarige, omdat haar verhaal as riglyn vir die adolessent kan dien om probleme te kan oplos en begrip te hê vir realiteite in die lewe.

Laastens bied hoofstuk vier 'n ondersoek van die talle moontlikhede hoe *Het Achterhuis* in die Afrikaansklaskamer gebruik kan word om 'n positiewe bydrae tot onderrig en leer te maak. Hierdie hoofstuk is gebaseer op werklike bevindinge na die gebruik van *Het Achterhuis* as 'n voorgeskrewe teks in 'n Graad 11-klaskamer in 2006. My bevinding is dat leerders kan voordeel trek deur die blootstelling aan 'n verskeidenheid tekste oor

lewensbeskrywings om hulle denkvermoë te ontwikkel en analities en krities te kan dink, asook om kreatiewe skryfwerk en integrering met ander skoolvakke te verbeter Omdat die mens narratiewe nodig het om sy eie identiteit te vorm, is dagboekinskrywings ideaal geskik om die ware identiteit te vorm en uitdrukking aan die eie lewe te gee. Leerders kry die geleentheid om krities, analities en kreatief in hulle denke te wees, om 'n standpunt in te neem, eie opinies uit te spreek en 'n meer gebalanseerde lewensuitkyk te verkry.

VERKLARING

Hiermee verklaar ek dat hierdie studie, tensy spesifiek anders in die teks aangedui, my oorspronklike werk is en ook nie tevore aan enige ander universiteit voorgelê is ter verkryging van 'n graad nie.

DECLARATION

I hereby declare that this study, unless specifically stated otherwise within the text, is my own original work and has not previously been submitted in any form to any other university for the purpose of obtaining a degree.

Handtekening / Signature: _____

Datum / Date: _____

ERKENNING

My opregte dank en waardering gaan aan die volgende persone en instansies:

- ❖ My studieleier, prof. Andries Visagie, vir al sy opbouende kritiek, advies, aanmoediging en ondersteuning.
- ❖ My eggenoot Dave, vir al sy geduld, opofferings, hulp en begrip.
- ❖ Die Suider-Afrikaanse Vereniging vir Neerlandistiek vir 'n studiebeurs wat 'n bydrae gelewer het tot die onkoste verbonde aan my studie.
- ❖ Die inligtings- en interbiblioteekleningsafdelings by die E.G. Malherbe Biblioteek van die Universiteit van KwaZulu-Natal vir al hulle hulp.
- ❖ Die Nasionale Afrikaanse Letterkundige Museum en Navorsingsentrum vir die inligting wat hulle aan my gestuur het.
- ❖ My familie, vriende en kollegas by Durban Girls' High School vir hulle belangstelling en aanmoediging.
- ❖ My Hemelse Vader.

INHOUDSOPGAWE

Hoofstuk 1: Outobiografiese tekste: 'n terreinverkenning	1
1.1 Inleiding: Outobiografiese tekste versus egotekste	1
1.2 Die outobiografie	5
1.3 Memoires	8
1.4 Die dagboek	10
1.5 Jeugliteratuur	16
1.6 Slot	20
 Hoofstuk 2: Literêre analise van <i>Het Achterhuis: dagboekbrieven van Anne Frank</i>	 22
2.1 Inleiding	22
2.2 Persoonlike besonderhede oor Anne Frank	
2.3 Die verteller	25
2.4 Soeke na 'n eie identiteit	25
2.5 Die daaglikse bestaan in Het Achterhuis	27
2.6 Konflik en spanning	28
2.7 Die oorlogsituasie	30
2.8 Die opvoedingsmilieu in Het Achterhuis	33
2.9 Seksuele identiteit	35
2.10 Slot	38
 Hoofstuk 3: Fisiese, kognitiewe en sosiale ontwikkeling van die Adolessent	 40
3.1 Teorieë oor adolessensie	40
3.2 Anne Frank as adolessent	45
3.3 Slot	52

Hoofstuk 4: <i>Het Achterhuis</i> in die Afrikaansklaskamer	54
4.1 Inleiding	54
4.2 Addisionele leermateriaal vir moontlike gebruik	60
4.2.1 “Teacher’s Pack”	60
4.2.2 Werkstukke op internet	61
4.3 Voorstelle vir die gebruik van <i>Het Achterhuis</i> in die klaskamer	61
4.4 Bevindings	70
 Hoofstuk 5: Samevatting en slot	 73
Bronnelys	79

Hoofstuk 1

Outobiografiese tekste: 'n terreinverkenning

1.1 Inleiding: outobiografiese tekste versus egotekste

Die eerste hoofstuk van hierdie studie oor die gebruik van outobiografiese tekste in die Afrikaansklaskamer op sekondêre vlak bied 'n breë oorsig van outobiografiese tekste soos die brief, die dagboek, memoires, die joernaal en die outobiografie. In outobiografiese tekste word die lewe van 'n individu sentraal gestel. Selfs die biografie wat 'n studie van 'n bepaalde lewe is, kan as 'n outobiografiese teks beskou word. Volgens Aucamp (1998:7) bevat biografieë soveel gekonsentreerde inligting oor die verskynsel “mens” en bied dit dikwels meer regstreekse sleutels tot die psige van die mens as letterkunde omdat biograwe hulle toenemend van narratiewe strategieë bedien en dus al nader aan letterkunde beweeg. Die outobiografiese teks fokus op persoonlike ervarings vertel vanuit 'n persoonlike perspektief. Aangesien die vertelling dikwels gerig word op die self as leser, is dit 'n teks waarin die outeur, verteller, fokalisator, hoofkarakter en teikenleser dieselfde persoon is (dit wil sê die skrywer as die primêre leser). Volgens Van Niekerk (2001:103) is dit “a text by and about and for the self”.

Die egodokument as oorkoepelende benaming vir geskrifte van 'n persoonlike aard soos die dagboek, memoires, die outobiografie en die biografie is gemunt deur professor Jacques Presser, in lewe hoogleraar in geskiedenis aan die Universiteit van Amsterdam (Aucamp 2009 & Spies 2008:11). *Egotekste* is 'n term wat baie algemeen voorkom in die Lae Lande en is gebruiklik in Nederlands, Engels en Duits. Aucamp (1998:7) sê dat alhoewel dit ekshibisionisties voorkom, dit nietemin waar is dat die ego, die ek, sentraal staan in alle mededelings soos briewe, dagboeke, outobiografieë en memoires en dat hierdie tekste tot die bekentenis- of belydenisliteratuur behoort. Weintraub (1989:11) beweer: “De autobiografische levensbeschrijving krijgt samenhang door een karakter, een persoonlijkheid, opvattingen over het eigen ik; het is een weefsel waarin zelfbewustzijn subtiel is verweven met geïnterpreteerde ervaring.” Die dagboek oor die algemeen en

spesifiek *Het Achterhuis. Dagboekbrieven van Anne Frank* wat die primêre bron vir hierdie studie is, is 'n egodokument met 'n sterk outobiografiese inslag.

Musarra-Schroeder (1989:41) beskou outobiografiese tekste as 'n algemene omwielwende term vir die outobiografie, dagboek, selfportret, essay, brief en memoirs: "Ik versta hieronder de strategieën, die het subject gebruikt om door zelfbespiegeling zich een idee van eigen persoonlijkheid te vormen en door middel van het schrijven een beeld ervan te geven." Sy ondersteun Olney se siening, naamlik dat 'n outobiografie "a discovery, a creation and an imitation of the self" is. Volgens Musarra-Schroeder (1989:42) is die outobiografiese skryfwyse 'n taalkategorie wat sowel kontekstueel-pragmaties as diskursief-tipologies omskryf kan word. Eersgenoemde benadering akkommodeer die outobiografie, dagboek, selfportret en die brief as voorbeelde van outobiografiese tekste, terwyl die pseudo-outobiografiese genres soos die herinneringsroman, die dagboekroman en die briefroman, fiksie is. Volgens Severijnen (1989:65) was Elizabeth Bruss die eerste persoon wat die genre waartoe die outobiografiese skryfwyse behoort, beskryf het, gebaseer op die taalhandelingssteorie van Searle. Sy het drie reëls vir die outobiografiese skryfwyse geformuleer, wat as volg saamgevat kan word: die outeur, die ek-verteller en die protagonis moet identies wees en die waarheidsintensie en opregtheid moet teenwoordig wees.

Oorspronklik is die egodokument in Suid-Afrika gesien as 'n vroulike diskoers, minderwaardig ten opsigte van manlike publieke diskoers. Van die vroegste Afrikaans-Hollandse geskrifte wat aan die einde van die 19de eeu verskyn het, was briewe en dagboeke geskryf deur vrouens. Tradisioneel is die egoteks dus gesien as die terrein van die vrou en dit is beskou as 'n subgenre sonder enige noemenswaardige literêre waarde. Die egodokument is egter nie 'n aparte genre naas die dagboek, die outobiografie, die biografie en memoirs nie, maar wel 'n oorkoepelende term vir bogenoemde genres. Gedurende die Suid-Afrikaanse Oorlog (1899-1902), en ook na die oorlog, het baie outobiografiese tekste wat deur vrouens geskryf is oor al die ontberinge wat hulle moes deurmaak, die lig gesien. Mans soos byvoorbeeld Jan Lion Cachet en Melt Brink het ook in hierdie tydperk vrugbare bydraes gelewer tot ander genres wat in letterkundige

tydskrifte soos *De Patriot* en *Ons Klijntji* gepubliseer is. Hulle oorlogservaringe het egter in objektiverende prosa en poësie verskyn, “rather than using the intimate personal slant that women writers adopted” (Van Niekerk 2001:107). Egotekste is dus gesien as ’n subgenre en hoofsaaklik die terrein van die vrou. Geen bydraes deur vrouens met die uitsondering van anonieme bydraes, het in bogenoemde tydskrifte verskyn nie. Van Niekerk haal Joan Wallace Scott aan (1987:36) wat sê dat die vrou deur die vertelling van haar eie persoonlike storie oor haar ervaringe in tye van oorlog, “a focus of inquiry, a subject of the story, an agent of the narrative” word.

Volgens Van Niekerk (2001:108) kom die boodskap van lyding en swaarkry duidelik na vore in egotekste wat deur vrouens gedurende die oorlog geskryf is: “The harsh detail and very personal facets of this suffering come to life in these ego texts.” Hierdie dagboekinskrywings is menslike dokumente oor die geskiedenis wat ’n geloofwaardige weergawe van die oorlogstoestande gee. Van Niekerk (2001:112) haal Paul Rosenblatt (1983) as volg aan: “As one writes about what has happened and how one feels, one is defining the situation and one’s reactions. The act of defining may be seen as an act of controlling delineating and shaping”.

Outobiografiese tekste soos briewe en dagboeke het aan vrouens in oorlogstyd die geleentheid gebied om uitdrukking te gee aan die gedagtes en gevoelens wat hulle ervaar het. Hulle kon dagboeke en briewe gebruik as ’n teenvoeter teen die ontberinge wat hulle moes deurmaak in ’n poging om te probeer sin maak van hulle lewens. Hulle eie persoonlike stories was terapeutiese instrumente wat gebruik kon word teen die wreedhede wat hulle moes beleef. Egotekste behoort tot ’n private diskoers en is ’n plek van veiligheid. Met die lees van egotekste word baie kwessies rondom identiteit openbaar. Deur middel van haar dagboekinskrywings kon ook Anne Frank ’n getroue weergawe gee van haar ervaring van die toestande in die Tweede Wêreldoorlog. Van Niekerk (2001:117) merk op: “As such the ego text, as a confessional form of discourse, becomes on a private level, a source of self-empowerment. It is not the story of history as told from the outside, but the story of a specific individual within a specific culture told from within”.

Net soos outobiografiese tekste aan vrouens gedurende die Suid-Afrikaanse Oorlog 'n uitlaatklep gebied het vir die gedagtes en gevoelens wat hulle ervaar het, het Anne Frank se oorlogservaringe terwyl sy in die agterhuis geskuil het, in haar oorlogsdagboeke ontvou. Haar belewing van die oorlog het egter verskil van die ervarings van die vrouens gedurende die Suid-Afrikaanse Oorlog (1899-1902). Hoewel sy tydens die skryf van haar dagboek geen direkte blootstelling aan geweld en wreedhede soos die vrouens in die Suid-Afrikaanse Oorlog gehad het nie, was sy haar intens bewus van die oorlogssituasie en die lot van die Jode wat slagoffers van Anti-Semitisme was. Die vertelsituasie in haar dagboeke word gekenmerk deur intense gevoelservarings en die soeke na 'n eie identiteit.

Anne Frank rig die briewe in haar dagboek aan 'n geïdealiseerde vriendin en vertroueling, Kitty. Anne het in haar dagboek as volg geskryf:

Ik zou je wel urenlang over de ellende die de oorlog
meebrengt, kunnen vertellen, maar dat maakt me zelf
enkel nog mismoediger. Er blijft ons niets anders over
dan zo rustig als 't maar kan het einde van deze misère
af te wachten. Zowel de joden als de christenen wachten,
De hele aardbol wacht, en velen wachten op hun dood.
(Frank 2005:77)

Met die status van die egoteks as gemarginaliseerde subgenre in die letterkunde, asook die ondergeskikte rol van die vrou in die samelewing, is dit verstaanbaar waarom die vrou 'n tuiste in die subgenre van die egodokument kon vind. Bogenoemde dagboekinskrywing beantwoord grootliks aan die vereiste van werklikheidsgetrouheid en waarheid. Gegewens in die egotekste kan histories bevredigend gekonstrueer word.

Op 27 Oktober 2000 het Rudolf Dekker 'n internasionale kongres, "Egodocuments, Identity and History", in Rotterdam georganiseer waartydens lesings oor 'n wye verskeidenheid egodokumente gegee is. Avriel Bar-Levav van die Ben Gurion

Universiteit in Israel het beweer dat daar geen Joodse outobiografiese tradisie was nie, maar hy gee erkenning aan die Joodse etiese testamente uit antieke tye, en ook aan dokumente tot die sestiende eeu. Later gee hy wel erkenning daaraan as egodokumente omdat die skrywers dit wat hulle wou tuisbring, gebaseer het op eie lewenservaring en dit dan in die vorm van 'n testament of 'n lewensles deurgegee het (Jansen 2002:1). Dekker (2000:11-12) verwys na Judith Pollmann wat beweer dat outobiografiese geskrifte in vroeg-moderne Europa hoofsaaklik bestudeer word met verwysing na die rol van die individu in die Westerse kultuur. Baie vroeg-moderne egodokumente toon egter min tekens van introspeksie. Dit was merendeels opsommings van plaaslike gebeurtenisse soos dood en huwelike met kort uitdrukkings van persoonlike sentiment. Die dokumentering van bepaalde soorte persoonlike ervarings het wel die bruikbaarheid en outoriteit van die tekste verhoog: "Persoonlike ervaring is nie vir die unieke waarde daarvan gedokumenteer nie, maar gewaardeer omdat dit 'n hoë waarheidsgehalte help waarborg het en potensieel 'n voorbeeld kon stel" (Jansen 2002:2).

1.2 Die outobiografie.

Die term outobiografie is waarskynlik vir die eerste keer teen die einde van die agtiende eeu gebruik en is ontleen aan die Griekse woorde "autos" (self), "bios" (lewe) en "graphein" (skryf). James Cox in Olney (1980:23) beweer die term outobiografie is eers teen die middel van die negentiende eeu algemeen gebruik om "memoirs and confessions" te vervang. Volgens Olney (1980:6) is 'n outobiografie die lewensbeskrywing van 'n mens deur homself waartydens eie lewenservaringe omskep word tot literatuur. Lejeune (1989:4) sien outobiografie as die beskrywing deur 'n outeur van sy eie lewe vanuit 'n agternaperspektief en die beklemtoning van sy eie innerlike ontwikkeling: "Retrospective prose narrative written by a real person concerning his own existence, where the focus is his own individual life, in particular the story of his personality."

Olney (1980) en Lejeune (1989) is onder andere twee van die literêre kritici wat die bestaansreg van die outobiografie as literêre genre ondersoek. Olney (1980: 4) beweer dat

die outobiografie as literêre genre geen vaste vorm, terminologie en kenmerke besit nie: “One never knows where or how to take hold of autobiography: there are simply no general rules available to the critic” (Olney 1980: 3). Vervolgens sê Olney (1980: 6) ook dat die drie Griekse woorde naamlik “autos”, “bios” en “graphein” wat “selflife-writing” beteken, gekombineer is om ’n literêre genre wat alreeds bekend gestaan het as memoirs en belydenisliteratuur te beskryf. Anderson (2001: 2) verwys na die “pervasiveness and slipperiness” van outobiografieë wat vaste riglyne en grense vir die afbakening van die outobiografie as literêre genre ’n noodsaaklikheid maak. Volgens Eakin (in Lejeune 1989: viii) was Lejeune die eerste persoon om te erken dat sy definisie onderhewig is aan beperkinge aangesien daar nie ’n duidelike skeidslyn tussen die outobiografie en die outobiografiese roman getrek kan word nie. As oplossing vir die netelige probleem stel Lejeune (1989: 15) die outobiografiese verdrag of pakt voor, waarvolgens die outeur ’n outobiografiese verdrag met die leser sluit. Lejeune plaas homself in die plek van die leser om ’n beter begrip te hê van hoe die verskille in tekste funksioneer. Op die titelbladsy verskyn die titel van die boek en die outeur van die boek, wat ooreenstem met die persoon oor wie daar vertel word. Die aanwesigheid van die verdrag tussen leser en outobiograaf kan ook van die stofomslag, voorwoord en nawoord asook die teks self afgelei word: “De traditionele autobiografie kenmerkt zich derhalve door een bijzonder evenwicht tussen werkelijkheidsgetrouwe biografische feiten en esthetiserende middelen” (Jongeneel 1989:66).

In die outobiografie gaan dit eerder om die skrywer se innerlike, gebaseer op sy geheue, wat nie altyd ’n betroubare bron is nie. Die outobiografie is ’n terugblik op en ’n weergawe van ’n lewe waarvan al die feite nie altyd bekend is nie. Die ervarings van die outeur behels ’n subjektiewe belewenis en omdat alle feite nie onthou word nie, word net sekere momente geselekteer en die herinneringe word gedeeltelik opgeteken (Burger 2003:160). Morgan (1997:64) voeg by:

Poststructuralist critics have challenged the notion that the proper subject of autobiography is a single, existential self who becomes ever more individuated as he (it is characteristically a he) moves along a clear straight path towards an end

consistent with his beginning. They argue that human beings are not autonomous and unified, but are a process: always in the making, always contradictory and always open to change. We are not the same person in all contexts and interactions, but who we present ourselves to be depends in part on the language that we speak and that gives us our meaning.

As gevolg van die feilbaarheid van die geheue, moet soms staatgemaak word op die geheues en indrukke van ander mense wat ook nie noodwendig betroubare bronne is nie. In aansluiting by Cuddon meen Bisschop (1992:361) dat mense geneig is om net die aangename feite oor hulle lewens te onthou en sommige waarhede te verbloem. Outobiografieë is gevolglik nie altyd geloofwaardig nie aangesien daar nie net feitelike nie maar ook fiksionele elemente teenwoordig kan wees: “Autobiography is generally thought to be the most personal kind of writing” (Morgan 1997:62).

Laura Marcus word aangehaal deur Anderson (2001:2) wat wys op die belangrikheid van die intensie van die outeur met sy/haar teks. Volgens Marcus is die vraag wat die oogmerk met die skryf van die outobiografie is. Sy sê vervolgens dat dit essensieel is dat die outeur in beheer van die betekenis van die teks moet wees om te voldoen aan die vereiste van werklikheidsgetrouheid en waarheid: “intentionality signals the belief that the author is behind the text, controlling its meaning; the author becomes the guarantor of the intentional meaning or truth of the text, and reading a text therefore leads back to the author as origin” (Anderson 2001:2). Dit wat die outeur beoog en hoe eerlik sy of haar intensie met die skryf van die outobiografie is, verskaf die deurslaggewende faktor vir die skakel tussen outeur, ek-verteller en protagonis. Vir Roy Pascal (1960:60) is die erns van die outeur en haar of sy persoonlikheid asook haar of sy eerlike bedoeling met dit wat hy/sy aan die leser wil oordra, noodsaaklike elemente in die outobiografie.

Volgens Olney (1972:332) is dit belangrik dat die outeur in beheer van sy of haar teks is en dat direkte toegang tot hom/haar moontlik is. Volgens Lejeune, (1982:202) die “vader” van die outobiografiese verdrag, verklaar die outeur onomwonde dat hy/sy die persoon is wat hy/sy sê hy/sy is en dat die identiteit van die outeur en die protagonis, ook

ooreenstem met dié van die ek-verteller. 'n Skrywe deur die self oor die self, impliseer noodwendig 'n kreatiewe interpretasie en 'n subjektiewe geselekteerde voorstelling van eie ervarings soos wat dit ontwikkel het, tot op 'n gegewe tydstip. Weintraub (aangehaal deur Jongeneel 1989:11) sê dat in die werklike outobiografie die innerlike lewe meer gewig moet dra en nie net 'n relaas van omstandighede moet wees nie:

De autobiografiese lewensbeskrywing krygt saamenhang
door een karakter, een persoonlikheid, opvattingen over
het eigen ik; het is een weefsel waarin zelfbewustzijn
subtiel is verweven met geïnterpreteerde ervaring.

James Cox word deur Louis Renza aangehaal (in Olney 1980:268) wat die volgende beweer: “autobiography is basically a factual rather than a fictional narrative of a person’s life written by himself.” Weintraub en Renza het dus uiteenlopende sienings oor wat 'n werklike outobiografie is. Laasgenoemde sien die outobiografie as slegs basiese feite van wat daagliks in die lewe van die outeur plaasvind, terwyl Weintraub die mening toegedaan is dat die innerlike lewe meer gewig moet dra.

1.3 Memoires

Volgens Bisschop (1992:361) het die woord “memoires” 'n Franse oorsprong en dit beteken lewensherinnering. Die terme outobiografie en memoires word dikwels verkeerdelik as wissel terme gebruik. Aucamp (1998:124) sê dat memoires volgens letterkundige woordeboeke nie 'n wisselvorm van outobiografieë is nie, aangesien memoires in teenstelling tot die outobiografie nie soseer aandag vir die verteller vra nie, maar vir mense en gebeurtenisse oor die algemeen. Volgens Aucamp (1998:125) is die outobiografie bewus of onbewus 'n selfopenbaring. Hy maak van die skryfster M.E.R. se outobiografie *My beskeie deel* met die ondertitel “ 'n outobiografiese vertelling” gebruik om die verskil tussen memoires en die outobiografie te verduidelik. M.E.R. sê dat die ontleding van 'n mens se geaardheid, verskillende dryfvere en gevoelens nie neergeskryf moet word nie. Sy skryf meestal “weg van haarself” af; dus word die “ek” 'n

struktuurelement in die taalopset, wat vir Aucamp tot die gevolgtrekking bring dat *My beskeie deel* nie 'n suiwer outobiografie is nie, maar memoires. Memoires en outobiografieë was egter baie nou met mekaar vervleg in die Klassieke Oudheid, voordat die outobiografie enige erkenning as selfstandige genre geniet het of enige erkenning gekry het. In die Hellenistiese tyd het die memoires van heersers soos keisers Augustus, Cicero en Caesar neergekom op selfverheerliking. Anna-Marie Bisschoff verwys na memoires as verslae en berigte van memoireskrywers oor hulleself of oor die lewens van ander persone waarby hulle betrokke was. Dit is dus 'n verslag oor 'n bepaalde tyd en gebeure wat nie net om hulleself wentel nie. In die outobiografie daarenteen word sterk klem gelê op die innerlike en private lewe van 'n persoon.

Jongeneel (1989:30) beweer dat die term memoires ontstaan het uit die Griekse “hypomnemata” wat eintlik verwys na die neerskryf van beriggewing deur persone wat nie soseer eie ondervindinge neerskryf om hulle eie lewensverhaal tot stand te bring of die ontwikkeling van 'n persoonlikheid aan te dui nie, maar eerder om sy of haar eie handeling te boekstaaf, wat dan neerkom op 'n opsomming van dade: “De schrijver van memoires veronachtzaamt in het algemeen het verhaal van de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid ten gunste van de geschiedenis van zijn tijd. Hij beschrijft niet eigen vorming en ondervindingen, maar zijn handelingen als drager van een sociale rol, en de beoordeling daarvan door anderen” (Jongeneel 1989:31).

In die sestiende eeu was dit die gebruik onder hooggeplaastes soos politici, regters, generaals en mense in ander sosiale rolle in die samelewing om aantekeninge te maak van belangrike gebeure. Daarom is memoires dikwels beskou as 'n outokratiese genre. 'n Ooggetuie in 'n oorlogsituasie kon byvoorbeeld verder 'n bydrae lewer tot die geskiedenis, deur belangrike feite wat neergeskryf is: “Als subject van de memoires bestaat hij slechts zolang hij als drager van een sociale rol wezenlijk deel uitmaakt van de maatschappij” (Jongeneel 1989:31).

Jongeneel (1989:29) stem saam met Wayne Schumaker wat in sy *English Autobiography* (1954) wys op die verskil tussen die subjektiewe outobiografie aan die een kant teenoor

die objektiewe memoires aan die anderkant. Volgens hom is die memoires 'n eendimensionele opsomming van daade terwyl die outobiografie eienskappe van die roman besit en neerkom op 'n moderne vorm van die eie lewensbeskrywing.

Volgens Bisschop (1992:361) val die klem in die memoires dus op die betrokke persoon se kontak met ander beïnvloedende mense en uiterlike handeling terwyl persoonlikheid primêr staan in die outobiografie. Memoires was baie gewild onder die Franse en deur hulle toedoen het dit 'n volwaardige genre geword.

1.4 Die dagboek

Volgens Brolsma (1982:5) het die Nederlandse woord “dagboek” waarskynlik in die sestiende of sewentiende eeu ontstaan in dieselfde tyd as die Duitse *Tagebuch* en die Engelse *Daybook*. In die dagboek word gebeurtenisse, indrukke en gevoelens wat die outeur self van dag tot dag beleef, opgeteken. Elke dag kom tot 'n einde; daarom is die dagboek 'n klaarblyklik presiese weergawe van 'n oomblik waaraan betekenis onmiddellik toegeken word sonder die beïnvloeding van betekenis wat later bygevoeg word.

Volgens Weintraub (1998:13) lê die waarde van die dagboek in die heiligheid van elke moment en as die dagboekskrywer veranderinge sou aanbring aan inskrywings as gevolg van inligting wat op 'n later tydstip verkry word, “sondig” hy teen die genre. Weintraub (1998:13) definieer dit as volg: “Exakte weergaven van het moment, die nog niet zijn onderworpen aan een proces waarbij betekenis op lange termijn wordt toegekend”. 'n Eiesoortige kommunikasiesituasie funksioneer in die dagboek en werklikheidsgetrouheid waarvan die tydstruktuur 'n belangrike manifestasie is, speel 'n belangrike rol (Reinecke en Van der Elst 1996:52).

Aucamp (2003:8) noem die dagboek 'n stoorplek vir waarnemings en idees. Volgens Aucamp (1996:1) is daar baie dagboeke wat nie literatuur is of wil wees nie. Voorbeelde

hiervan is formele reisverhale en logboeke van skeepskapteins. Skrywers hou dikwels ook dagboeke by om gedagtes en idees wat kan dien as informasiebronne wat nie noodwendig literêre konsumpsie beoog nie, neer te skryf. In 'n agternaperspektief sien Aucamp sy eie persoonlike dagboekinskrywings as 'n wordingsgeskiedenis wat 'n voorloper vir sy skrywersloopbaan is.

Dagboekhou was vir Anne Frank ook nie 'n verbygaande fase nie, maar deel van haar ontwikkelende skrywerskap. Sy skryf in haar dagboek: “Ik weet dat ik kan schrijven”. (Frank 2005:224). Sy erken aan haar geïdealiseerde vriendin Kitty dat sy wil voortleef na haar dood: “ik wil nog voortleven, ook na mijn dood! En daarom ben ik God zo dankbaar dat hij me bij m'n geboorte al een mogelijkheid heeft meegegeven om me te ontwikkelen en om te schrijven, dus om uit te drukken alles wat in me is!” (Frank 2005:224).

De Martelaere (1993:566) onderskei tussen “egte” en “onegte” dagboeke. Laasgenoemde is die dagboeke wat nie streng privaat bly nie, maar vir publikasie bedoel is. Na haar mening sou die dagboek van 'n dagboekskrywer wat net vir hom-/haarself skryf uit kodes en krabbels bestaan. Sy glo dat die dagboekskrywer wat nie publiseer nie, tog heimlik hoop dat sy/haar dagboek eendag gevind en gelees sal word. Dit is moeilik om De Martelaere se onderskeid tussen “egte” en “onegte” dagboeke op Anne Frank se dagboek van toepassing te maak omdat dit onduidelik is in hoeverre Anne Frank haar dagboek vir publikasie bedoel het. Pressler (2005:5) dui egter aan dat Anne aanvanklik haar dagboek slegs vir haar eie oë bedoel het, maar dat sy na 'n oproep van minister Bolkesteijn (in ballingskap) besluit het om dit vir die breër leespubliek te bestem. Dit was dus haar droom om haar ervarings tydens haar verblyf in die anneks na die oorlog beskikbaar te stel.

Die skrywers André Gide en Anaïs Nin het 'n groot invloed uitgeoefen op Hennie Aucamp se skryfwerk. In twee André Gide-volumes wat seleksies uit dagboeke tussen 1889-1949 bevat, het Aucamp onder die indruk gekom van Gide se behepthed met styl. Laasgenoemde wou perfekte sinne hê maar wou terselfdertyd nie spontaneïteit inboet nie:

“Spontaneïteit op skrif verval so maklik in leseronvriendelike kommunikasie” (Aucamp 2003:11).

Soos by Gide, was Anaïs Nin se dagboeke ook bestem vir publikasie; daarom moes daadwerklike lesers in ag geneem word. Aucamp (2003:12) beskryf Nin as selfbehep en selfverheerlikend en sê dat haar sewe dik volumes dagboeke neerkom op “’n soort mitologisering van die self”. Hy verwys ook na Nin as: “’n apologete vir die estetiese” omdat sy alles wat vals en lelik is, ontken en slegs ’n idealistiese wêreldbeeld wil skep. Na aanleiding van bogenoemde, beweer Aucamp (1989:29) dat daar dikwels slaggate of ’n “ekkerigheid” soos ydelheid, ’n vertroeteling van verontregtings, ’n sug na selfregverdiging en selfverontskuldiging, in die dagboekgenre voorkom. Sommige resensente sien dikwels die dagboekskrywers se pogings om hulleself te verstaan as ’n egoïstiese en narsistiese bedryf. Anaïs Nin maak egter kaspie daarteen wanneer woorde soos “narsisme” en “egoïsme” in verband met haar dagboeke gebruik word, omdat sy beweer dat die mens nie tevrede met homself is soos hy/sy is nie en daarom ’n behoefte het om te ontwikkel en hom/haarself te verbeter en te verdiep om ’n nuwe ruimer self te skep. Die dagboekskrywer skryf reeds omdat hy/sy nie tevrede met hom/haarself is nie en wil uitbrei en verdiep (Aucamp: 1989:45). Anaïs Nin sê vervolgens dat die chronologie van die dagboek eerbiedig moet word met die lees daarvan, wat eintlik neerkom op ’n verslag van die proses.

Die dagboekinskrywings in Anne Frank se *Het Achterhuis* is ’n verslag van wat daaglik in die agterhuis plaasvind. Anne doen ook verslag van die verskriklike lot van die Jode wat buite die agterhuis voltrek word. Sy beskryf verder die swak verhouding tussen haar en haar moeder as volg: “Wat weten wij van elkanders gedachten af? Ik kan niet met haar praten, ik kan niet liefdevol in die koude ogen kijken, ik kan niet, nooit! – Als zij maar een ding van een begrijpende moeder had, óf zachtheid, óf vriendelijkheid, óf geduld, óf iets anders; ik zou haar steeds weer proberen te naderen. Maar deze gevoellose natuur, dit spottende wezen, daarvan houden, het is me elke dag meer onmogelijk” (Frank 2005:168). Die konfliktsituasies met mede-onderduikers asook al die alledaagse aktiwiteite in die agterhuis word in haar dagboekinskrywings aan Kitty meegedeel. “De

oorlog stoort zich toch niet aan onze ruzies, vrijheids- en vluchtneigingen en daarom moeten wij proberen het beste van ons verblijf te maken” (Frank 2005:154). Anne se dagboek lewer getuigenis van die holocaust.

Volgens Aucamp (2003:13) is daar in die dagboek wat nie op publikasie gerig is nie, ’n dialogiese situasie in die spel, omdat die skrywer sy of haar gedagtes rig op ’n leser, wat in werklikheid die eie “ek” is. Aucamp haal vervolgens vir De Martelaere (1993:564) aan:

Veeleer dan om een zelfgenoegzame alleenspraak zou het in het dagboek dus gaan om een radicale confrontatie tussen het feitelijke ik en een ander, evaluerend en bekritiserend ik - een soort *Ueberich* – dat genadeloos alles wat het eerste ik doet of denkt in vraag stelt. Zo opgevat is een dagboek een voortdurend, scrupuleus en vaak pijnlijk “gewetensonderzoek”, een poging om met zichzelf in de reine te komen of rekenschap af te leggen tegenover zijn meest onoverwinnelijke tegenstander: het eigen ik.

Ten einde die vraag te beantwoord of die dagboek wel as literatuur geklassifiseer kan word, kom Aucamp (2003:17) tot die konklusie dat dagboekskrywers by die herlees van ’n dagboek ’n struktuur en ’n verhaal ontdek asook bindinge soos wederkerende temas en motiewe. Of die belewenis wat in die dagboek neergeskryf word tragies, absurd of komies is, dit word vanuit dieselfde psige beleef. Volgens Aucamp is die belangrikste skakel tussen ’n outeur se dagboek en literatuur, dat hy of sy ’n storie van sy / haar lewe maak. Volgens Aucamp (2003:10) kan die toon en aard van die dagboek verander soos wat die behoeftes en omstandighede van die dagboekskrywer verander, omdat daar gejaagde tye mag wees sonder baie tyd vir nadink wat die dagboek kan laat ontaard in ’n blote afspraakboek. Vir Aucamp (1998:130) lê die voordeel van die dagboek in die onmiddellikheid van die inskrywings. Laasgenoemde lyk na die getuigenis van ’n onbedorwe reaksie, maar dit is aanvegbaar aangesien die skrywers al begin interpreteer op die oomblik wat hy of sy begin waarneem. Aucamp (2003: 16) se siening is ook dat dagboekskrywers hulle eie jeug en die mense van hulle jonkheid kan herbesoek. Volgens

hom lewe hy met die byhou van 'n dagboek twee lewens in een leeftyd. Sy daaglikse ervarings word 'n tweede “ek” wanneer hy gaan sit om te skryf en om sy ervarings te interpreteer.

Na aanleiding van 'n resensie deur Aucamp oor *The Assassin's Cloak*, 'n bloemlesing oor die wêreld se beroemdste dagboekskrywers, bespreek hy die bydraes van dagboekskrywers in 'n artikel in *Die Burger* (25 Maart 2002) en raak hy die sienings van enkele dagboekskrywers deur die eeue heen aan. Volgens Aucamp stel die dagboekskrywers dit nadruklik, dat nuuskierigheid na innerlike prosesse en uiterlikhede soos die natuur en die alledaagse lewe 'n groot dryfkrag vir hulle skryfwerk is. Ter stawing van sy bewering haal Aucamp (2002)'n hele aantal dagboekskrywers aan. Hy haal Edward Robb Ellis as volg aan: “Life without curiosity wouldn't be worth living”. Vir Thoreau is die toekoms waarde van die dagboek van groot belang. Sy inskrywing van 27 Maart 1857 lui as volg: “The men and things of today are wont to lie fairer and truer in tomorrow's memory”. Beatrice Webb dink kleiner as Thoreau met haar opsomming van die dagboek: “one can talk one's little thinkings out to a highly appreciative audience, dumb but not deaf” (25 November 1882), Fanny Burney (27 Maart 1768) dink aan die toekoms wanneer die dagboekskrywer se geheue miskien nie meer so soepel sal wees nie en sy of hy dan kan terugkeer na dagboekinskriftings om die geheue te verfris. Willem Souter, die Skotse skrywer wat 'n rolstoelgeklusterde was, het in sy sterwensjaar die volgende reël oor dagboeke geskryf: “The true diary is one, therefore, in which the diarist is, in the main, communing with himself, conversing openly and without pose” (29 September 1943). Aucamp (1996:6) vind die spel met tyd, wat so spontaan geskied in die dagboek, as een van die groot aantreklikhede van die dagboek. Deur die dagboek kan die skrywer terugkeer op sy/haar spoor na die verlede en dit teenwoordige tyd maak.

Aucamp (1998:45) beweer dat 'n mens van die dagboek as literêre soort amper uitdruklik kan sê dat dit uit innerlike noodsaak ontstaan. Die “ek” word gevorm en verander deur ervarings en waarnemings en bereik nie finaliteit nie, maar is 'n immerwordende persona wat 'n nuwe ruimer self wil skep. Met verwysing na die dagboek van die toneelskrywer Joe Orton, sê Aucamp (1998:33) dat die dagboek as genre baie dinge kan wees soos

byvoorbeeld' n bēreplek vir skryfprikkels, volgehoue bieg, 'n logboek en 'n emosionele en intellektuele grafiek. Die skrywer se dagboek is sinoniem met die kunstenaar se sketsboek, wat neerkom op die verslag van 'n skryfproses. Orton het bewustelik na dialoog op straat geluister en dan inskrywings in sy dagboek gemaak. Op die verhoog kon hy dan 'n getroue weergawe van die absurde werklikheid gee om hom in sy verhoogstukke uit te beeld. Orton en André Gide se benaderings ten opsigte van die dagboek het verskil. Albei het Noord-Afrika betrek. Orton het geen "literatuur" van sy ervarings gemaak nie. Hy was besig met selfverkenning en het nie vir die leser oor sy skouer geskryf nie, terwyl André Gide met die oog op publikasie geskryf het (Aucamp 1998: 35).

Na die Suid-Afrikaanse Oorlog (1899-1902) het dagboeke van vrouens soos Johanna van Warmeloo, Maria Fischer en Alida Badenhorst in Suid-Afrika verskyn wat gedien het as geskiedenisbronne of inligtingsbronne waaruit 'n mens besonder baie te wete kan kom oor die lotgevalle van mense tydens die oorlog. (Grobler 2002:33). Die dagboekinskrywings van Anne Frank het ook 'n oorlogsdokument geword en politieke betekenis gekry hoewel dit nie Anne se oorspronklike bedoeling was om 'n oorlogsdagboek te skryf nie. Sy wou haar dagboekinskrywings na die oorlog as 'n boek getiteld *Het Achterhuis* uitgee as beginpunt vir 'n moontlike toekoms as skrywer. Twee interessante dagboeke, is dié van die digter Jan F.E. Celliers en P.J. Du Toit. Albei het oorlogsverslae geskryf tydens die Suid-Afrikaanse Oorlog (1899-1902). As gevolg van hulle verskillende beskouings en benaderings, het hulle verskillende weergawes gehad van dieselfde insidente. Celliers se dagboek was veel meer as 'n staving van gebeure. Hy het al sy gedagtes, idees en verlangens opgeteken. Vriendskaps- en familiebande was vir hom baie belangrik, maar as 'n natuurliefhebber het hy verkies om alleen in die natuur te sit en lees. Du Toit daarenteen het meestal saaklik gerapporteer oor gebeure (Van der Merwe 2000).

Fritz Ponelis bespreek die dagboek van Louis Trichardt gedateer 1836 tot 1838 en verwys daarna as 'n dagboek met groot historiese waarde omdat dit die daaglikse wedervaringe van Trichardt se trekgeselskap presies beskryf. Dit is 'n persoonlike dokument in

eenvoudige taal geskryf wat as gevolg van die omvang daarvan ook baie taalverskynsels bevat wat vir historiese taalkundiges waardevolle materiaal oor die ontwikkeling van Afrikaans bied (Ponelis 2001:9).

Aangesien *Het Achterhuis* deur 'n jeugdige skrywer geskryf is en omdat die teikengehoor van die teks vir die doeleindes van hierdie studie hoërskoolleerders is, is dit vervolgens nodig om te besin in hoeverre *Het Achterhuis* as jeugliteratuur beskou kan word. Die keuse van 'n geskikte teks vir gebruik in die Afrikaansklaskamer is baie belangrik. Dit is veral noodsaaklik om die belangstelling van nie-moedertaalsprekers te prikkel en te behou.

1.5 Jeugliteratuur

Het Achterhuis. Dagboekbrieven van Anne Frank is die uitbeelding van die lewe van 'n tienderjarige Joodse meisie wat tydens die Tweede Wêreldoorlog saam met agt ander mense in die agterhuis geskuil het om die vervolging van die Nazi's vry te spring. Onder abnormale omstandighede het sy inskrywings in haar dagboek gemaak wat na die oorlog as 'n verslag kon dien oor die ontberinge wat die agt mense vir meer as twee jaar lank deurgemaak het. Haar oorspronklike bedoeling met die byhou van 'n dagboek was nie om 'n oorlogsdokument te skryf nie, maar om met iemand te gesels omdat sy eensaam was en niemand gehad het om haar gedagtes mee te deel nie. Sy het daarvan gehou om te skryf en het verslag gedoen van wat daagliks in die lewens van die agt mense in die agterhuis gebeur het. Die vraag ontstaan of *Het Achterhuis* uitsluitlik tot die genre jeugliteratuur behoort omdat dit deur 'n tiener geskryf is en of dit 'n teks is wat ook by die volwasse leser aanklank vind. Volgens Steenberg (1988:14) word literatuur wat spesifiek vir tieners geskryf word, in die meeste lande nog maar 'n paar dekades lank ernstig as 'n waardige genre beskou. Steenberg (1988:15) beweer ook tereg dat geen skrywer wat die naam skrywer werd is 'n boek sal skryf om pertinent in 'n tiener se behoeftes te voorsien nie, omdat die skrywer dan nie woordkuns beoefen nie, maar terugkeer na 'n vervloë era van didaktiek.

Volgens Ghesquiere (1993:9) is dit duidelik dat die eerste woord van die samestelling “jeugliteratuur” na die ontvanger van die literatuur verwys, met ander woorde jongmense of jeugdiges. Die term jeugliteratuur kan dus as volg geïnterpreteer word: (a) literêre tekste geskryf deur jeugdiges; (b) literêre tekste geskryf vir jeugdiges; (c) literêre tekste gelees deur jeugdiges. Ghesquiere (1993:10) meen dat die term “jeugliteratuur” as ’n oorkoepelende term gebruik kan word vir sowel kinderliteratuur as adolessente literatuur. Hunt (1991:61) beweer: “Children’s literature [...] can quite reasonably be defined as books read by, especially suitable for, or especially satisfying for, members of the group currently defined as children”. Vos (1985:11) beweer: “Het zal inmiddels duidelijk geworden zijn dat wij een ruime opvatting hebben over het begrip jeugdliteratuur. Dit heeft zowel betrekking op “jeugd” als op literatuur. Er wordt nog wel eens een verschil gemaakt tussen kinderliteratuur en jeugdliteratuur. Dit verschil berust op de leeftijdsgroepen waarvoor de literatuur bestemd is”. Volgens Vos (1985:11) is dit maklik om te bepaal wat kleuterliteratuur is omdat dit gewoonlik boeke is met kleurvolle prente, feëverhale en fantasie, maar waar hou kinderliteratuur op en waar begin jeugliteratuur? Nodelman (2003:187) verwys na jeugliteratuur as: “texts for older children about apparently unchildlike matters that are often labelled as literature for young adults”. Die jong volwassene of adolessent behoort tot die ouderdomsgroep 12-18 jaar. Die term “jeug” verwys gewoonlik na laasgenoemde leeftydsgroep. My hipotese is dat jeugliteratuur en adolessenteliteratuur sinoniem is. Steenberg (1979:10) beweer dat kinders egter nie op ’n kunsmatige wyse gekategoriseer kan word nie.

Steenberg (1988:15) is van mening dat niemand meer egosentries as die tiener is nie. As ’n individu op soek na ’n eie identiteit vra die tiener baie vrae oor die sin van die lewe, daarom is dit belangrik dat ’n teks eerstens vir hom/haar die wêreld moet belig vanuit sy/haar eie belewing wat sowel krisisse as probleme insluit. Die tiener identifiseer met die hoofkarakter en groei tot groter insig en verheldering. Die adolessent op pad na volwassenheid soek antwoorde op sekere vrae. Deur middel van positiewe rolmodelle in ’n teks kan waardevolle lewenslesse wat die tiener op sy/haar pad na volwassenheid kan begelei, geleer word. Die tiener is ook baie beïnvloedbaar en kan deur ’n teks gelei word om oplossings vir karakterswakhede te vind wat aanleiding kan gee tot konstruktiewe

ontwikkeling en selfaanvaarding. Steenberg (1988:15) beweer dat elke tiener ook die verskillende waardesisteme in die samelewing ondersoek in voorbereiding op die wêreld van volwassenes. Wanneer 'n saak objektief genoeg gestel word in 'n teks, kan die leser deur aktiewe deelname aan die verhaal 'n standpunt inneem wat veel meer werd is as 'n lys van voorskriftelike “moets” en “moenies”. Baudoin (1990:70) sê: “Inhoud moet inspelen op die situasie van die jeugdige, soos ontluikende seksualiteit, nuwe verantwoordelikheden, volwassenworden (emotie)”.

Nog leesstof wat tipiese jeugliteratuur is, is die tekste waar gesinsverhoudinge, die invloed van portuurgroepe, die verhoudinge tussen geslagte en rasseverhoudinge aangesny word, sonder om altyd moraliserend en verduidelikend te wees: “Die skrywer as volstrek anonieme outeur moet direk beeld en nie beskryf en die leser dwing om 'n bepaalde handeling of houding goed of af te keur nie. Die leser moet aktief en denkend saamwerk en voel dat hy self tot gevolgtrekkings gekom het” (Steenberg 1988:17).

Steenberg (1988:17) sê vervolgens dat volkome eerlikheid in die teks aan die behoeftes van die tiener sal voldoen. 'n Onoortuigende slot in 'n verhaal sal nie bevredig nie. Van der Merwe (1988:248) meen die kinderverhaal of jeugroman sluit en laat die leser nie met onopgeloste probleme of 'n oop einde nie. Vir die tiener wat nog nie weerbaar is nie, moet daar hoop op 'n sinvolle toekoms in die verhaal ingebou word. Baudoin (1990: 70) beweer: “Inhoud moet stimuleren tot gesprek en nadenken; in dit kader is een open einde goed, want dit stimuleert een eigen visie (cognitie)”. Kritiese denke en kreatiewe taalgebruik word sodoende bevorder en die jeugdige kan self besluit en 'n eie opinie vorm.

Soms wil die tiener net avontuur- of speurverhale lees om aan die werklikheid te ontsnap en te ontspan. Wetenskapfiksie is ook baie gewild onder tieners omdat 'n onbekende wêreld betree word wat terselfdertyd handel oor te spesifiek menslike probleme. Volgens Steenberg (1988:19) speel die subgenre fantasie nie net 'n belangrike rol in kinderboeke nie, maar ook in jeugliteratuur. Sy verwys na Tolkien se groot werk *Lord of the Rings* met sy beelding tussen goed en kwaad. Die bonatuurlike in 'n teks vind ook byval by

volwassenes en jeugdiges: “Veral tieners in hul soeke na alle moontlike en onmoontlike lewensdimensies het ’n behoefte om meer daaroor te lees” (Steenberg 1988:19). Nodelman (2003:79) sê: “children’s literature is a body of texts defined by its intended audience. What it is and how adults think about it are intertwined with society’s ideas about children – about who they are and how and what they need to read”. Volgens Roets (1995:2) tree ouers, onderwysers, dosente en bibliotekarisse op as direkte bemiddelaars in die literêre kommunikasieproses om die geskikste leesstof te vind. Indirekte bemiddelaars soos boekhandelaars en resensente word beskou as deskundiges op die gebied van jeugliteratuur en bepaal uiteindelik of ’n teks as jeugliteratuur geklassifiseer word. Ghesquiere (1993:26) beweer dat jeugtekste dikwels ’n dubbelsinnige karakter het omdat die belange van tieners en volwassenes selde ooreenstem.

Volgens Van der Merwe (1988:248) word jeugliteratuur gekenmerk deur ’n weldeurdagte intrige of plot in die teks wat nie voorspelbaar moet wees nie. Die taalgebruik van die outeur van ’n jeugverhaal moet terselfdertyd toeganklik en opwindend vir die jong leser wees. Inkonsekwentheid, feitefoute en stereotipering moet ook vermy word en die spanningslyn in die teks moet die verwagting skep dat iets onvoorsiens gaan gebeur om die leser se belangstelling te behou.

In ’n wêreld van vinnige tegnologiese ontwikkeling en groei is dit belangrik dat daar vir die jeugdige wat ’n baie groot persentasie van die samelewing verteenwoordig, leesstof beskikbaar moet wees oor relevante onderwerpe. Koshuisverhale en uitgediende plaasstories sal die moderne tiener nie meer interesseer nie. Ellis (1988:97) verwys na die jeugliteratuur van die dertiger- tot die sestigerjare as: “versuikerde lewenslesstories of sentimentele verhale”, wat min met die werklikheid te doen gehad het. Die moderne jeugdige word blootgestel aan televisie, tydskrifte, koerante en films en is goed ingelig oor sake van die dag soos die hoë egskeidingsyfer, misdaad en geweld, dwelmmisbruik, promiskuiteit, vigs, rasseverhoudinge en depressie. Tieners is nuuskierig en wil meer weet oor bogenoemde onderwerpe. Volgens Ellis (1988:98) moet jeugverhale realisties wees en oplossings bied vir probleme soos gesinsverbodskeling, depressie en drankmisbruik wat met die werklikheid verband hou. Jeugverhaalskrywers moet tred hou

met die tyd teneinde te kan voorsien in die leesbehoefes van die moderne jeug. Dit is vir die adolessent belangrik om te kan identifiseer met die karakters in 'n verhaal. Ellis (1988:100) sê: “Dit is bemoedigend dat al meer moderne jeugverhale gepubliseer word waarin hierdie vraagstukke realisties, op die man af, met groot eerlikheid en sonder melodrama vanuit die oogpunt van die kind benader word”. Die taalgebruik van die outeur moet verstaanbaar wees en die inhoud moet aansluit by die ervaringsveld van die jeugdige.

1.6 Slot

In die voorafgaande bespreking is 'n breë oorsig gegee oor die term outobiografiese tekste wat ook egodokumente genoem word. Aucamp (1996:1) beweer dat daar soveel dagboeke is as wat daar dagboekskrywers is elk met sy eie oogmerke, ritme en temperament. Die dagboek is egter net een voorbeeld van die egodokument, wat ook memoires, reisbeskrywings, briewe, joernale, herinneringstekste, biografieë en outobiografieë insluit. Outobiografiese tekste fokus op persoonlike ervarings vertel vanuit persoonlike perspektiewe. Die outobiografie is 'n beskrywing van 'n persoon se lewe vertel vanuit 'n agternaperspektief. Die skrywer maak staat op sy/haar eie geheue wat nie altyd 'n betroubare bron is nie omdat mense vergeet. Die Franse woord memoires wat lewensherinnering beteken, verskil van die outobiografie omdat die memoire bestaan uit belangrike en interessante gebeurtenisse wat opgeteken word. Memoires is dus 'n verslag van bepaalde gebeure wat oor 'n sekere tydperk strek wat nie noodwendig om die skrywer wentel nie. In die dagboek daarenteen word gebeurtenisse, ervarings en indrukke wat deur die skrywer van dag tot dag self beleef word, aangeteken.

Die motivering vir die skryf van 'n outobiografiese teks ontstaan gewoonlik uit innerlike druk. Die dagboek verander byvoorbeeld van toon en aard soos wat die behoeftes en omstandighede van die skrywer daarvan verander (Aucamp 1996:3). Op verskillende stadia in die ontwikkelingsgang van die Nederlands- en Afrikaanstalige Suid-Afrikaanse letterkunde, het outobiografiese tekste 'n belangrike plek ingeneem (Jansen 2002:5).

Die term jeugliteratuur is ook ondersoek ten einde vas te stel of *Het Achterhuis dagboekbrieven van Anne Frank* 'n geskikte teks sal wees om in die klaskamer vir hoërskoolleerders te gebruik. My hipotese is dat bogenoemde teks wat die werk van 'n jeugdige is, nie eksplisiet tot die genre jeugliteratuur behoort nie, maar dat dit ook as literatuur vir volwassenes beskou kan word omdat die inhoud van Anne Frank se dagboek onderwerpe soos die Tweede Wêreldoorlog, xenofobie, rassehaat en relevante sake soos medemenslikheid aanraak. Dit is die beroemdste dagboek ter wêreld wat die verbeelding van jonk en oud aangryp. Lina Spies se Afrikaanse vertaling van *Het Achterhuis* is *Die Agterhuis* (2008) wat voldoen aan al die vereistes wat gestel word om 'n teks as jeugliteratuur te klassifiseer. Tereg rig Spies haar vertaling egter nie eksklusief tot die jeugdige leser nie. Baudoin (1990:55) beweer: “Het beoordelen van jeugdboeken wordt bepaald door je algemene opvattingen over wat goede jeugdboeken zijn en welke functie zij (moeten) hebben, kortom door je literatuuropvatting”.

In die volgende hoofstuk sal 'n literêre analise gedoen word van *Het Achterhuis* van Anne Frank. Daar sal gefokus word op Anne Frank se agtergrond, haar verblyf in die agterhuis, asook die interpersoonlike verhoudinge van die agt mense wat die skuilplek van die onderduikers gedeel het.

Hoofstuk 2

Literêre analise van *Het Achterhuis: dagboekbrieven van Anne Frank*

2.1 Inleiding

In die literêre analise van die outobiografiese teks *Het Achterhuis* sal gefokus word op besprekingspunte wat met vrug in die klaskamersituasie gebruik kan word om die leerders bekend te stel aan die karakters in *Het Achterhuis dagboekbrieven* van Anne Frank en om die interpersoonlike verhoudings tussen die agt mense wat in die agterhuis geskuil het tydens die Tweede Wêreldoorlog te bestudeer. *Het Achterhuis* is 'n eerlike weergawe van alles wat Anne Frank waargeneem het in die tydperk toe die agt mense in die agterhuis geskuil het. Sneller (2007:42) sê: “Voor zover ik weet bestaan er slechts twee dagboeken van jeugdigen die als leesautobiografieën kunnen gelden”. Volgens Sneller het Anne Frank se dagboek bewaar gebly ten spyte van die verwoesting wat deur die Gestapo aangerig is nadat die bewoners van die agterhuis weggevoer is. *Het Achterhuis* is nie net 'n historiese dokument wat 'n traumatiese gebeurtenis in die geskiedenis uitbeeld nie; dit is ook 'n literêre werk.

2.2 Persoonlike besonderhede oor Anne Frank

Anneliese Marie Frank is gebore op 12 Junie 1929 in Frankfurt-am-Main Duitsland, as die jongste dogter van Otto Frank, wie se voorvaders vir baie jare lank in Frankfurt gewoon het. In 1933 nadat Hitler met sy anti-Joodse beleid aan bewind gekom het, verlaat Otto Frank Duitsland om sy sakebelange in Amsterdam, Nederland, te vestig. Sy vrou Edith, Anne en haar oudste suster Margot sluit hulle later by Otto in hulle nuwe tuiste op Merwedeplein aan. Anne en haar suster besoek die Montessori-skool. Die gesin pas goed aan en maak vriende met ander Duitse immigrante in die woonbuurt. 'n Belowende toekoms en 'n gelukkige sorgvrye lewe is egter onderbreek deur die Duitse besetting in 1940 tydens die Tweede Wêreldoorlog: “As of 15 May 1940, the country is under German occupation” (The Anne Frank House 2001: 78). Hitler se soldate het Nederland beset en die lewe vir die Joodse inwoners in Amsterdam ondraaglik gemaak.

Die Jode in Amsterdam het geen vryheid van beweging en geen regte gehad nie. Hulle kon slegs by sekere winkels koop en die meeste skole was vir hulle ontoeganklik. Anne en haar suster moes toe die Joodse Lyceum bywoon.

'n Aandklokkeel het gegeld wat hulle verhoed het om saans na donker op straat te verskyn. Vir die openbare oog verander Otto Frank sy sakeonderneming na 'n nie-Joodse firma, maar hy bly agter die skerms nog in beheer terwyl hy voorbereidings begin tref vir 'n veilige skuilplek vir sy gesin.

Op haar dertiende verjaarsdag was Anne se kosbaarste geskenk 'n dagboek met 'n rooi geruite omslag wat met 'n slotjie sluit. Anne en haar vader het vooraf die geskenk saam uitgesoek (Spies: 2008:11). Anne skryf: “Ik zal maar beginnen vanaf het ogenblik dat ik je gekregen heb, dus dat ik je heb zien liggen op mijn verjaardagstafel (want het kopen, waar ik ook bij ben geweest, telt niet mee). Om even na zevenen ging ik naar papa en mama en dan naar de huiskamer, om mijn cadeautjes uit te pakken, het was in de eerste plaats jou die ik te zien kreeg, en wat misschien wel een van mijn fijnste cadeaus is.” (Frank 2005: 9-10). Die inskrywings in Anne se dagboek het die vorm van briewe aan 'n geïdealiseerde vriendin Kitty aangeneem. Vir Anne Frank begin die byhou van 'n dagboek as 'n tipiese adolessente onderneming. Sy hou daarvan om te skryf: “[...] ik heb zin om te schrijven en nog veel meer om m'n hart over allerlei dingen eens grondig en helemaal te luchten” (Frank 2005: 13). Nog 'n rede wat sy aanvoer vir die inskrywings in haar dagboek is dat sy behoefte het aan 'n spesiale vriendin met wie sy haar intiemste gedagtes kan deel en wat haar volkome sal verstaan. Anne personifiseer haar dagboek wat haar onmisbare vriendin en vertroueling word. Haar briewe word aan haar denkbeeldige vriendin Kitty gerig: “Om nu het idee van de lang verbeide vriendin nog te verhogen in m'n fantasie wil ik niet de feiten zomaar gewoon als ieder ander in dit dagboek plaatsen, maar wil ik dit dagboek de vriendin zelf laten zijn en de vriendin heet Kitty” (Frank 2005:14).

Om deportasie vry te spring, vind die Frank-gesin skuiling in die agterste gedeelte van die gragtehuis aan Prinzengracht 263 wat vanuit die voorste gedeelte van die huis met 'n

steil trap bereik is. In die voorste gedeelte van die huis was die kantore van Opekta, Otto Frank se sakeonderneming, gehuisves. Anne noem die tuiste wat die gesin vir die volgende twee jaar met nog vier ander mense sou deel Het Achterhuis. Die ander Jode wat saam met hulle geskuil het, was die egpaar Hermann en Auguste van Pels en hulle seun Peter. In haar dagboek gebruik Anne die skuilnaam Van Daan vir die Van Pels-gesin: “De Van Daans zijn op 13 juli aangekomen” (Frank 2005:33). ’n Tandarts Fritz Pfeffer, vir wie Anne die skuilnaam Alfred Dussel in haar dagboekinskrywings gebruik, was die agtste persoon wat by die skuilfamilie in die agterhuis aangesluit het: “Nadat vader alle familie van Van Daan van de hand gewezen had, viel onze keuze op een tandarts genaamd Alfred Dussel” (Frank 2005:63). Die skuilers is versorg en van lewensmiddele voorsien deur kollegas van Otto Frank, naamlik Johannes Kleiman, Miep en Jan Gies, Victor Kugler en Bep Voskuijl. Anne skryf in haar dagboek oor die wedervaringe van haar en haar mede-inwoners in die beperkte leefruimte in Het Achterhuis tussen 9 Julie 1942 en 1 Augustus 1944, wat die laaste dag was waarop Anne in haar dagboek geskryf het (Frank 2005: 27 – 296).

Op 4 Augustus 1944, ongeveer twee jaar nadat die agt mense by Het Achterhuis ingetrek het, voer die polisie ’n klopjag uit op die agterhuis en al die inwoners word in hegtenis geneem en na konsentrasiekampe gestuur. Na die oorlog was Otto Frank die enigste oorlewende lid van die Frank-gesin. Anne self, haar moeder en haar suster Margot het in die kampe gesterf. Ondanks die verwoesting wat deur die Gestapo aangerig is met die wegvoering van die agt mense wat in die agterhuis geskuil het, het Anne Frank se dagboek behoue gebly.

’n Vriendin van die gesin, Miep Gies, het Anne se dagboek uit die rommel in die skuilplek gered, met die doel om dit na die oorlog persoonlik aan Anne terug te besorg. (Sneller 2007:42). Miep het dit toe aan Anne se vader Otto gegee wat dit na ’n uitgewer geneem het om aan sy dogter se wense te voldoen, naamlik dat sy na die oorlog wou probeer om ’n boek getiteld *Het Achterhuis*, waarvoor haar dagboek as basis moes dien, die lig te laat sien: “Zij schreef haar brieven alleen voor zichzelf tot ze in de lente van 1944 op Radio Oranje de minister van Onderwijs in ballingschap, Bolkenstein, hoorde

spreken. Hij zei dat na de oorlog alle getuigenissen van het lijden van het Nederlandse volk onder de Duitse bezetting verzameld en openbaar moesten worden gemaakt. Als voorbeeld noemde hij onder anderen dagboeken” (Pressler 2005:5). Onder die indruk van die minister se toespraak, skryf Anne aan Kitty dat sy dit oorweeg om haar dagboek as basis te gebruik en ’n boek na die oorlog te publiseer.

2.3 Die verteller

Die dagboekinskrywings in *Het Achterhuis* neem die vorm aan van briewe aan Anne Frank se geïdealiseerde vriendin Kitty. Die heel eerste inskrywing op 12 Junie 1942 bevestig dat Anne Frank as die ek-verteller die kontekstuele “ik” is: “Ik zal hoop ik aan jou alles kunnen toevertrouwen, zoals ik het nog aan niemand gekund heb, en ik hoop dat je een grote steun voor me zult zijn” (Frank 2005:9). Met die inskrywing op 20 Junie, wat Anne as die plegtige inwydingsdatum van haar dagboek sien, rig sy as ek-verteller, haar skrywe tot ’n jy-toehoorder, Kitty, met: “Lieve Kitty! Dan begin ik maar meteen”, wat sy afsluit met: “Je Anne” (Frank 2005:17). Uit al die inskrywings in die dagboek is dit duidelik dat Anne Frank geïdentifiseer kan word as sowel die outeur as die verteller in *Het Achterhuis*. Die briewe is deurgaans deur haar onderteken. Die outeur, verteller, fokalisator, hoofkarakter en teikenleser is een en dieselfde persoon. Gebeurtenisse, indrukke en gevoelens wat die skrywer self van dag tot dag beleef, word opgeteken. Volgens Aucamp (2003:10) is die belangrikste skakel tussen ’n outeur se dagboek en literatuur, dat hy/sy ’n storie van sy/haar lewe maak. Die dagboek van Anne Frank is nie net ’n stawing van gebeure nie, dit is ook haar eie idees, lewensbeskouing en verlangens wat neergeskryf is. ’n Dagboekinskrywing gedateer 20 November 1942, bewys dat die ek-verteller en die ek-figuur dieselfde identiteit het: “Nu denk ik óf aan ongelukkige dingen óf over mezelf” (Frank2005:69).

2.4 Soeke na ’n eie identiteit

Anne beleef konflik tussen haar innerlike en uiterlike: “Gewone mensen, gewone meisjes, bakvissen zoals ik zullen me wel getikt vinden met m’n zelfbeklag, maar ja, dat

is het juist, ik zeg jou alles wat op m'n hart ligt en ben de verdere dag zo brutaal, vrolijk en zelfbewust als maar mogelijk is, om alle vragen te vermijden en me niet van binnen aan mezelf te ergeren" (Frank 2005:194). Anne is met ander woorde bewus van 'n openbare persona wat sy na buite projekteer. Volgens Reinecke en Van der Elst (1996:60) is die klassieke dagboeksoeke na identiteit onmiskenbaar teenwoordig in die dagboeke van Anne Frank. Anne raak betrokke in konfliktsituasies met die ander inwoners van die anneks wat meebring dat sy aan haar identiteit twyfel. Sy is emosioneel verward en sy wil graag helderheid kry oor haar ware identiteit. Anne se dagboekinskrywings lewer ook verslag oor haar puberteit.

Anne verlang ook na 'n nasionale identiteit aangesien sy op 'n jong ouderdom van haar vaderland moes afstand doen. Op 11 April 1944 skryf Anne in haar dagboek dat sy van die Nederlanders hou en Nederlands voel, maar dat sy nie haar Joodse identiteit kan of wil ontkom nie. Anne beleef 'n sterker wordende bewussyn van Joodwees en die dubbele identiteit is verwarrend. Op 22 Mei 1944 bely sy aan Kitty as volg: "Ik houd van Nederland, ik heb eenmaal gehoopt dat het mij, vaderlandsloze, als vaderland mag dienen, ik hoop het nog!" (Frank 2005:169).

Hennie Aucamp (1996:2) beweer dat die adolessent via selfverkenning sy/haar eie kontoere vind om sodoende iemand of 'n persoonlikheid te word. Volgens Anne sien die ander inwoners in die agterhuis haar as die ligsinnige grapmaker wat die lewe nooit ernstig opneem nie, maar sy worstel met 'n verskeidenheid emosies in haar binneste wat bydra tot haar innerlike verwarring: "De hele dag hoor ik niets anders dan dat ik een onuitstaanbaar wicht ben, en hoewel ik er om lach en doe of ik me er niets van aantrek, kan het me wel wat schelen, zou ik God wel willen vragen me een andere natuur te geven, die alle mensen niet tegen me in 't harnas jaagt" (Frank 2005:78). Volgens Gerdes (1981:199) word die lewensfilosofie van ouers en ander volwassenes deur die adolessent bevraagteken en behoort 'n goeie atmosfeer vir kommunikasie geskep te word en baie motivering gegee word om die adolessent te lei op sy/haar pad na volwassenheid. Na my mening was Anne Frank 'n intelligente, talentvolle tiener met 'n sterk persoonlikheid en 'n sienswyse van haar eie. Sy het nie gekroom om haar opinie uit te spreek nie: "Ik zal

elke geleentheid aangryp om openlik met mevrou over vele strydpunte te praten en niet bang zijn om, ondanks de naam van wijsneus, m'n neutrale mening te zeggen" (Frank 2005:156).

2.5 Die daaglikse bestaan in Het Achterhuis

Aanvanklik vind Anne die skuilplek in die agterhuis aanvaarbaar, want dit word gesien as 'n tydelike reëling vir die duur van die oorlog: "Ik geloof dat ik me in dit huis nooit thuis zal voelen, maar daarmee wil ik helemaal niet zeggen dat ik het hier naar vind, ik voel me veeleer als in een heel eigenaardig pension waar ik met vakantie ben" (Frank 2005:30). Alhoewel die skuiling vogtig en skeefgetrek is, beskou sy dit as 'n ideale, gerieflike skuiling in vergelyking met wat ander Jode moet deurmaak. (Sien ook Van Galen et al 1996:72). Anne versier die strak mure met prente uit haar filmsterversameling om 'n aangename omgewing te bewerkstellig, aangesien die inwoners glad nie 'n venster mag oopmaak of by die deur mag uitgaan nie: "Uit het raam of naar buiten gaan mogen wij natuurlijk nooit. Ook moeten we zachtjes zijn, want beneden mogen ze ons niet horen" (Frank 2005: 31). Vir 'n dertienjarige tienermeisie moes dit 'n groot aanpassing gewees het en baie selfdisipline geverg het om afgesonder te wees van die buitewêreld en om heeldag in vrees te lewe: "Het benauwt me ook meer dan ik zeggen kan dat we nooit naar buiten mogen, en ik ben erg bang dat we ontdekt worden en dan de kogel krijgen. Dat is natuurlijk een minder prettig vooruitzicht" (Frank 2005:32). Dit is verstaanbaar dat 'n wêreld wat bestaan uit die beperkte ruimte van die agterhuis wat met sewe ander mense gedeel word botsing en konflik tussen die inwoners tot gevolg sal hê.

In die adolessent se selfondersoek is bieb ook 'n uitingsvorm. Anne vertel aan "Kitty" dat sy bang en depressief voel as sy sê: "Ik slik elke dag valeriaantjes tegen angst en depressie" (Frank 2005:123). Hulle kontak met die buitewêreld bestaan uit die personeellede van Otto Frank, koerante wat deur laasgenoemde na die agterhuis gebring word en die radio wat deur Anne die "moedhoudbron" genoem word. (Frank 2005: 99).

Skuiing het 'n algemene woord geword en almal in die agterhuis moes saamwerk en aan sekere huisreëls gehoor gee ten einde hulle veiligheid te verseker: “Hoe licht verraaft een kleine onvoorzichtigheid je niet!” (Frank 2005:96). Otto Frank het besef dat verveeldheid die inwoners se grootste vyand kan wees, daarom moes almal daaglik besig gehou word: “He decided the only way to combat the inevitable boredom would be to have a rigid schedule every day that everybody would have to adhere to” (Van Galen 1996:72). Die inwoners van die agterhuis moes almal bydra om die omgewing skoon en leefbaar te hou. Die drie kinders Margot, Peter en Anne het 'n studierooster gehad wat hulle verplig het om daaglik aandag aan lees- en skryfaktiwiteite te bestee.

2.6 Konflik en spanning

Op 16 September 1943 blyk dit uit Anne se dagboekinskrywing dat die spanning hoog loop tussen die agt mense wat die agterhuis bewoon: “De onderlinge verhouding hier wordt hoe langer hoe slechter. Aan tafel durft niemand z'n mond open te doen (behalve om een hap in te laten glijden), want wat je zegt wordt of kwalik genomen of verkeerd opgevat” (Frank 2005:123). Anne en haar moeder het ook nie 'n goeie verhouding gehad nie. Uit dagboekinskrywings wat op verskillende dae gemaak is, blyk dit duidelik dat daar nie 'n gesonde ma-dogter-verhouding tussen hulle is nie. Op 27 September 1942 skryf sy: “Vandaag heb ik een zogenaamd discussie met moeder gehad, maar het vervelende is, ik barst direct in tranen uit, ik kan er niets aan doen. Ach, ik kan moeder op zulke momenten weer niet uitstaan” (Frank 2005:43). Dat Anne en haar moeder mekaar nie verstaan nie, blyk duidelik uit die volgende woorde: “Onze opvattingen staan precies lijnrecht tegenover elkaar” (Frank 2005:36). Dit irriteer Anne omdat haar moeder haar behandel asof sy nog 'n baba is. Na nog 'n meningsverskil tussen Anne en haar moeder omdat Anne saam met meneer Van Daan op 'n bed gelê het, skryf Anne op Saterdag 3 Oktober 1942 aan Kitty: “Moeder kan ik nu eenmaal niet uitstaan en ik moet me met geweld dwingen, haar niet altijd af te snauwen en kalm te blijven” (Frank 2005:51). Haar moeder raak huilerig en emosioneel oor Anne se “sondes” en verklaar Anne dan by haar pa. Die verhouding tussen haar en haar pa is egter baie goed: “Papa is altijd lief tegen mij. Pappie verdedigt mij tenminste, zonder hem zou ik het hier zeker

haast niet uithouden” (Frank 2005:43). Anne kom tot die konklusie dat die jeug eensamer as ouer mense is en dat dit vir die jongmense dubbeld so moeilik is om opinies uit te spreek en te handhaaf te midde van idealisme wat verwoes word, terwyl almal onseker is oor wat reg en verkeerd is. Die adolessent is bewus van die fisiese en emosionele veranderinge wat in sy/haar liggaam plaasvind, daarom het hy/sy behoefte aan meer privaatheid in die ouerhuis. Om in beheer van sy/haar eie lewe te wees, is vir die adolessent ’n baie sensitiewe saak. Die adolessent kom gewoonlik in opstand teenoor ouers wat oorbeskermend optree en vereis dan meer vryheid van beweging: “Most of the problems children have in growing up and growing away arise simply because of the parent’s natural desire to protect his or her child. How much independence a teenager should be given, and how soon, causes more friction between parents and adolescents than almost anything else” (Fenwick 1994:73).

Meneer en mevrou Van Daan, twee van die inwoners van die agterhuis, het ’n hewige rusie gehad. As gevolg van die ingehoktheid in die woonplek, word die ander ses inwoners ook blootgestel aan die spanning. Niemand kon aanspraak maak op enige privaatheid nie. Die leefruimte was beperk. Anne skryf op Dinsdag 27 April 1943: “Het hele huis dendert van de ruzie. Moeder en ik, Van Daan en papa, moeder en mevrouw, alles is kwaad op elkaar, leuke sfeer hè?” (Frank 2005:91). Selfs ’n skryftafeltjie het ’n bron van konflik geword toe Anne vir Alfred Dussel, die tandarts met wie sy ’n kamer moes deel, gevra het of sy die gemeenskaplike tafeltjie tussen vieruur en halfses mag gebruik omdat hy dan gewoonlik slaap. Hy het volstrekt geweier deur baie onbeleefd, as motivering, na die minderwaardigheid van haar werk te verwys: “Jij werkt toch niet ernstig, die mythologie, wat is dat nou voor werk, breien en lezen is ook geen werk. Ik ben en blijf aan dat tafeltje!” (Frank 2005:101). Alfred Dussel is ’n man in sy vyftigerjare en Anne Frank is ’n veertienjarige adolessent. Vir albei partye moes dit ’n baie moeilike situasie wees om ’n kamer en die tafeltjie wat hulle albei graag wou gebruik, te deel. Anne beny vir Peter wat ten minste die privaatheid van ’n eie slaapplek het: “Hij heeft een eigen kamer waar hij in werkt, droomt, denkt en slaapt. Ik word van de ene hoek na de andere geduwd. Alleen ben ik nooit in m’n gedeelde kamer en toch verlang ik daar zo erg naar” (Frank 2005:198). Die leser word deurgaans gekonfronteer met die

spanningsvolle tye wat Anne as tienerjarige beleef as gevolg van die beperkte leefruimte in die gedeelde kamer, maar daar moet ook begrip wees vir die eensaamheid van Alfred Dussel as die enigste onverbonde persoon in die agterhuis. Alfred Dussel smag ook na privaatheid.

Toe Anne 'n bietjie ouer was, skryf sy op 6 Januarie 1944 dat sy uiteindelik haar ma se optrede verstaan. Volgens Anne het haar ma probeer om 'n vriendin eerder as 'n moeder vir haar twee dogters te wees: “Plotseling is het me nu duidelik geworden wat er aan haar mankeert. Moeder heeft ons zelf verteld, dat ze ons meer als vriendinnen dan als dochters beschouwt. Dat is natuurlijk wel heel mooi, maar toch kan een vriendin de plaats van een moeder niet vervangen.” (Frank 2005:145). Herhaaldelike botsings tussen Anne en haar mede-inwoners in die agterhuis laat Anne ook twyfel aan haar identiteit. Mevrouw Van Daan maak ook voortdurend snedige opmerkings oor die manier waarop Anne se ouers haar opgevoed het: “Niets, maar dan ook niets laten ze goed aan me, m'n optreden, karakter, manieren, worden stuk voor stuk van onder tot boven en van boven tot onder beroddeld en bekletst” (Frank 2005:45).

2.7 Die oorlogsituasie

Die inwoners van Het Achterhuis leef daaglik in spanning van afwagting en hoop maar ook angs, want niemand weet hoe lank die oorlog nog gaan aanhou nie. Op Maandag 19 Julie 1943 skryf Anne in haar dagboek as volg: “Zondag is Amsterdam-Noord heel zwaar gebombardeerd. De verwoesting moet ontzettend zijn, hele straten liggen in puin” (Frank 2005:104). Die verwoestende invloed van oorlog en rassehaat raak indirek die inwoners van Het Achterhuis: “ [...] weer regende het bommen, dit keer aan de andere kant, naar de Engelsen zeggen op Schiphol. De vliegers doken, stegen, het suisde in de lucht en het was heel erg griezelig, elk ogenblik dacht ik: “Nu valt hij, daar ga je” (Frank 2005:106).

Anne bely in haar dagboek aan Kitty dat sy soms dink in terme van “na die oorlog”, maar dat sy besef dat sy net lugkastele bou wat nie kan realiseer nie: “Ik kan me niet helemaal voorstellen dat de wereld voor ons ooit weer eens gewoon wordt” (Frank

2005:132). Sy sien in haar geestesoog die agt inwoners van Het Achterhuis as 'n stukkie blou hemel wat omring word deur swart, dreigende reënwolke: “Het ronde afgebakende plekje waar wij op staan is nog veilig, maar de wolken rukken steeds dichtër op ons toe en de ring wat ons van het naderende gevaar scheidt, wordt steeds nauwer toegehaald.” (Frank 2005:132).

As Duits-gebore Jodin moes Anne toe sy nog 'n kleuter was van haar vaderland afstand doen wat tot gevolg gehad het dat sy ook verlang het na 'n nasionale identiteit. Die drie kinders in die agterhuis het vernederlands as gevolg van die blootstelling aan Nederlands in die skole en het net soms Duits gepraat. Anne voel Nederlands en sy is ook Oranjegesind as gevolg van negatiewe gevoelens teenoor Duitsland wat die vyand geword het. Sy soek dus haar identiteit in Nederlands, die taal waarin sy die beste uitdrukking aan haar gevoelens kan gee (Spies 2008:16). Op 11 April 1944 skryf Anne in haar dagboek: “Ik wou me graag opofferen voor het vaderland, maar nu, nu ik weer gered ben, nu is mijn eerste wens na de oorlog, maak me Nederlander! Ik houd van de Nederlanders, ik houd van ons land, ik houd van de taal, en wil hier werken. En als ik aan de koningin zelf moet schrijven, ik zal niet wijken voor mijn doel bereikt is!” (Frank 2005: 234). Anne skryf in haar dagboek aan Kitty dat sy 'n toekomsvisie het en dat sy kan voel hoe sy toenemend onafhankliker van haar ouers word. Sy weet dat sy in vergelyking met haar moeder oor meer lewensmoed, dapperheid, geloof en innerlike krag beskik. Sy het 'n baie sterk persoonlikheid en sy hou daarvan om haar eie opinie uit te spreek om sodoende 'n verskil aan die wêreld te maak. Op 11 April 1944 skryf sy: “ik zal niet onbetekenend blijven” (Frank 2005:234).

Die ingehoktheid en isolasie verhoog die begeerte van die vasgekeerdes om kontak te maak met die natuur waarvan Anne nie so bewus was voordat sy in die agterhuis moes kom woon nie: “[...] de natuur maakt me klein en gereed om alle slagen moedig op te vangen” (Frank 2005:281). Anne put vertroosting uit die natuur wanneer sy na die blou hemel, wolke of sterre kyk en sy verlang na vryheid. Volgens Lina Spies (2007:13) was die kastaiingboom in die agterplaas van Het Achterhuis 'n bron van vrede en vreugde vir Anne. Sy het die boom in die lente in volle bloei bewonder en hom in die winter met

reëndruppels op sy kaal takke gesien. Op 14 April skryf Anne: “[...] als je de bomen groen ziet worden, als de zon naar buiten lokt, als de lucht zo blauw is, o dan, wil ik zoveel!” (Frank 2005:253). In die agterhuis is almal gespanne en ontevrede. Anne se dagboek is ook ’n verslag van wat daaglik in die agterhuis plaasgevind het. Volgens Van Galen (1996:73) het die swartmark gefloreer, voedsel is gerantsoeneer en noodsaaklike lewensmiddele het al skaarser geword. Anne skryf: “Ons eten is miserabel. Ontbijt met droog brood en koffiesurrogaat. Diner al veertien dagen lang: spinazie of sla. Aardappels van twintig centimeter lengte, smaken zoet en rot (Frank 2005:92). Te midde van hierdie karige dieet en algemene ontbering het Otto Frank ’n kaart van Europa teen die muur gehad waarop hy gereeld die roete van die geallieerdes gevolg het.

Ten spyte van die ongerief wat die agt persone in die beperkte ruimte moes verduur, was Anne deeglik bewus van die feit dat hulle in vergelyking met baie ander Jode wat in haglike omstandighede gelewe het, eintlik bevoorreg en relatief veilig was. Op 19 November 1942 skryf Anne in haar dagboek: “Talloze vrienden en kennissen zijn weg na een vreselijk doel. Avond aan avond tuffen de groene of grijze militaire auto’s langs. Niemand kan zich aan zijn lot onttrekken als hij niet gaat schuilen” (Frank 2005:67). Na ’n spanningsvolle twee nagte en een dag van angs wat die inwoners van Het Achterhuis deurgebring het toe die polisie gereageer het op ’n moontlike inbraak, skryf Anne op Dinsdag 11 April 1944 as volg in haar dagboek: “In de nacht wist ik eigenlijk dat ik sterven moest, ik wachtte op de politie, ik was bereid, bereid zoals de soldaten op het slagveld” (Frank 2005:234). Die inwoners moes almal doodstil in die stikdonker sit terwyl die polisie enige oomblik hulle skuilplek kon ontdek. Anne het kennelik besef dat die Nazi’s met hul gruweldade ingestel was op die uitwissing van die Jode en dat die inwoners van Het Achterhuis dieselfde nag nog deur die Gestapo weggevoer kon word. Na hierdie episode was die inwoners uiters versigtig om nie opgemerk te word nie: “Wij zijn heel sterk aan herinnerd dat wij geketende joden zijn, geketend aan één plek zonder rechten, met duizende plichten. Wij joden mogen ons gevoel niet laten gelden, moeten moedig zijn en sterk, moeten alle ongemakken op ons nemen en niet mopperen, moeten wat in onze macht ligt en op God vertrouwen. Eens zal deze verschrikkelijke oorlog toch

wel aflopen, eens zullen wij toch weer mensen en niet alleen joden zijn!” (Frank 2005:33).

2.8 Die opvoedingsmilieu in Het Achterhuis

Volgens Sneller (2007:44) was dit vir Otto Frank baie belangrik om ’n liefde vir lees by sy kinders te kweek. Sneller verwys na hom as “een literaire lezer, een term die een grote waardering veronderstelt voor literatuur als kunstuiting en als vertolker van een breed spectrum van politiek-maatschappelijke vraagstellingen” (43). Hy lees dikwels voor uit literêre tekste soos die dramas van Goethe en Schiller. Later kom Dickens aan die beurt: “Vader las uit Dickens voor” (Frank 2005:186). Otto het ’n studierooster opgestel waarby Margot, Peter en Anne daaglik streng moes hou. Vakke soos Frans, Engels, Duits, Geskiedenis, Wiskunde en Stenografie (snelskrif) is gereeld bestudeer. Geskiedenis is Anne se gunsteling vak. Lees is ’n belangrike deel van die opvoedingsmilieu. Vos en Meijer (1985:10) beweer: “Een kind dat thuis niet heeft geleerd dat lezen belangrijk is, word zelden een echte lezer”. Otto as ouer kwyt hom dus goed van sy taak. By gebrek aan ’n normale skoolsituasie saam met haar eie portuurgroep waarmee sy kan identifiseer, is Anne aangewese op karakters in die literatuur waaraan sy blootgestel word. Sy skryf op Saterdag 27 Maart 1943 as volg: “Ik ben dol op mythologie en wel het meest op de Griekse en Romeinse goden. Hier denken ze dat het voorbijgaande neigingen zijn, ze hebben nog nooit van een bakvis met godenappreciaties gehoord. Welnu, dan ben ik de eerste!” (Frank 2005:88).

Besoeke aan ’n biblioteek is onmoontlik en Anne is afhanklik van leesstof wat na die anneks toe gebring word. Miep Gies bring elke Saterdag vyf biblioteekboeke wat ’n glanspunt in die lewens van die “Achterhuisers” is: “Zij is het ook die iedere zaterdag vijf bibliotheekboeken meebrengt” (Frank 2005:100). Op Sondag 11 Julie 1943 skryf Anne in haar dagboek: “Gewone mensen weten ook niet hoeveel boeken voor een opgeslotene betekenen. Lezen, leren en de radio zijn onze enige afleidingen (Frank 2005:100). Sneller (2007:46) beskryf die ure wat aan lees bestee word as ’n “verdwynmantel”, wat in Anne Frank se geval kan beteken dat sy ontvlug aan haar onmiddellike ingeperktheid

en sosiale kontak kan maak deur te identifiseer met die karakters in die tekste wat sy lees. Sneller (2007:41) verwys na Carel Peters wat lees beskou as 'n ontsnapping aan die werklikheid.

Ter wille van verryking en verdere ontwikkeling, het Otto Frank 'n kursus in Latyn bestel wat byval by Anne se suster Margot gevind het, maar wat vir Anne te moeilik was. Otto het toe vir Anne 'n kinderbybel gekry om haar kennis oor die Nuwe Testament uit te brei. Laasgenoemde besluit het egter nie Anne se suster Margot se goedkeuring weggedra nie: “Jezus past nu eenmaal niet op Chanoeka” (Frank 2005:130). Anne het nie 'n sterk belewenis van die Joodse godsdienst met al die tradisies gehad nie. Sy skryf op 7 Desember 1942 in haar dagboek dat sy baie meer van die Nederlandse Sint Nicolaas-fees gehou het as van die Hannuka oftewel die Joodse fees van die ligte. Anne ontwikkel haar eie spiritualiteit wat nou saamhang met haar fisiese ontwikkeling en seksuele rypheid en sy tree dikwels in gesprek met God. As sy saans in haar bed lê dank sy God vir al die goeie en mooi dinge asook vir die liefde in haar lewe. (Frank 2005:190). Uiteraard het die oorlog en die abnormale omstandighede van die daaglikse bestaan in die agterhuis 'n negatiewe invloed op Anne se gemoedslewe gehad en was sy gevolglik dikwels neerslagtig, maar nooit wanhopig nie: “[...] als ik naar de hemel kijk, denk ik ,dat dit alles zich weer ten goede zal wenden, dat ook deze wreedheid zal ophouden, dat er weer rust en vrede in de wereldorde zal komen” (Frank 2005:294).

Volgens Sneller (2007:46) is die ontwikkeling van Anne se keuse van leesstof asook haar skryftalent duidelik sigbaar in haar dagboek. Die tydperk van haar verblyf in “die agterhuis is net meer as twee jaar. Sy het kort na haar dertiende verjaarsdag in die agterhuis begin woon. Haar dagboek is dus geskryf gedurende haar puberteitsjare op haar pad na volwassenheid. Met hierdie studie word beoog om vas te stel of *Het Achterhuis: dagboekbrieven van Anne Frank*, 'n geskikte teks is om in die Afrikaansklaskamer te gebruik. My mening is dat elke lesende tienerjarige op pad na volwassenheid in 'n sekere mate sal kan identifiseer met Anne Frank ondanks die historiese omstandighede van Anne wat uiteraard verskil van die leefwêreld van die eietydse Suid-Afrikaanse leerder.

2.9 Seksuele identiteit

Van Anne se eerste inskrywings in haar dagboek weerspieël 'n sorgvrye jong tiener met baie seunsvriende. Sy skryf op 24 Junie 1942 in haar dagboek oor een van haar vriendinne Wilma wat so behep met seuns is, die volgende: “ze praat de hele dag over niets anders dan jongens en dat begint te vervelen” (Frank 2005:19). Toe die Van Daan-familie en hulle seun Peter by die Frank-familie in Het Achterhuis aansluit, verwys Anne na laasgenoemde in haar dagboek as: “een tamelijk saaie en verlegen lummel van nog geen zestien jaar, van wiens gezelschap nie veel te verwachten is” (Frank 2005:34).

Die puberteitsjare is 'n grootwordproses vir die tienerjarige wat op pad is na volwassenheid. Dit is 'n tydperk wat gekenmerk word deur hewige en wisselende emosies as gevolg van die fisiese veranderinge wat in die liggaam plaasvind. Op Dinsdag 8 Februarie 1944 openbaar Anne haar gevoelens aan haar vertroueling Kitty: “Het ene ogenblik verlang ik naar rust, het ander weer naar wat vrolijkheid” (Frank 2005:166). Aucamp (1996:2) verwys na die adolessente dagboekhouer wat via selferkenning, waarvan bieg een uitingsvorm is, antwoorde probeer vind.

Anne het nie geslagsvoorligting van haar moeder ontvang nie. Dit was eintlik 'n taboe onderwerp en by die skool is daar gewoonlik weersinwekkend of geheimsinnig oor geslagsvraagstukke gepraat. In die agterhuis het Anne se pa soms met haar oor die onderwerp gesels. “In het begin van de schuiltijd vertelde vader dikwijls wat over dingen, die ik liever van moeder gehoord had en de rest kwam ik uit boeken of gesprekken wel te weten” (Frank 2005:157). Eendag terwyl Anne, Margot en Peter besig was om aartappels te skil, het Moffie die kat se geslag ter sprake gekom. Op 'n heel natuurlike wyse het Peter toe aan Anne verduidelik dat dit 'n mannetjieskat was: “Peter sprak doodgewoon verder over het anders zo penibele onderwerp, had helemaal geen nare bijbedoelingen en stelde me op 't laast in zoverre gerust dat ik ook gewoon werd” (Frank 2005:158). Anne het tot die gevolgtrekking gekom dat sy en Peter baie gemeen het. Op 19 Maart 1944 sê sy aan Kitty dat sy en Peter oor alles kan praat: “Over alles en nog wat, over vertrouwen, gevoel en onszelf, o hij was net zoals ik wel wist dat hij was” (Frank

2005:203). Hierna het 'n vertrouensverhouding tussen Anne en Peter ontstaan, want sy het 'n behoefte gehad aan vriendskap en iemand om mee te gesels. Anne het daagliks op die solder intieme gesprekke met Peter gevoer. Tydens een van haar talle besoeke aan Peter het hy na haar gekyk met 'n sagte warm blik in sy oë wat haar ook van binne laat gloei het en sy skielik besef het dat Peter soms die kat so teen hom vasdruk omdat hy 'n behoefte aan teerheid het (Frank 2005:172) net soos sy. Anne, wat seksuele rypheid bereik, is besig om in 'n jong vrou te ontwikkel en daar is 'n dringende begeerte by haar om haarself te verstaan en om ook deur ander mense verstaan te word en liefgehê te word. Anne is baie verward wanneer sy haar twyfelagtige gedagtes aan "Kitty" verduidelik: "Misschien denkt hij wel nooit meer dan oppervlakkig aan me. Ik moet weer alleen verder, zonder vertrouwen en zonder Peter" (Frank 2005:176). Sy wil graag haar kop op sy skouer lê en wonder of die sagte uitdrukking in sy oë maar vir alle ander mense ook bedoel is en nie uitsluitlik vir haar nie. Sy probeer om haar eie gedagtes, gevoelens en ervarings te verstaan. Anne het nie meer so 'n openhartige verhouding met haar vader nie en distansieer haar van hom. Op 17 Maart 1944 skryf sy in haar dagboek: "ik wil niet meer de hele dag zoentjes hier en kusjes daar geven" (Frank 2005:200). Die romantiese liefde wat sy vir Peter Van Daan voel, is heeltemaal verskillend van haar liefde vir haar vader. Sy is baie aangetrokke tot Peter Van Daan en sy bieg aan "Kitty": "Ik verlang zo ontzettend naar een kus van hem, de kus die zo lang uitblijft" (Frank 2005: 222). As gevolg van die "abnormale" omgewing van afsondering in die agterhuis, het Anne vinniger volwasse geword as die normale tiener en sy kom in opstand omdat sy voel dat haar mede-huisgenote haar nog steeds soos 'n kind behandel. Dit irriteer haar wanneer haar besoeke aan Peter deur haar moeder bevraagteken word en haar leesstof gekeur word. Anne is 'n diep denker, lees baie en skryf verhale. Sy wil alleen gelaat word; dus kom sy tot die konklusie dat: "de anderen niets meer met me te maken hadden, zij hadden geen recht mij als een slingerklok van links na rechts te trekken" (Frank 2005:189). Sy wil haar eie besluite neem sonder inmenging van ander volwassenes. De Martelaere (1993:564) sien die dagboek as "een radicale confrontatie tussen het feitelijke ik en een ander. Zo opgevat is een dagboek een voortdurend, scrupuleus en vaak pijnlijk gewetensonderzoek". Anne se dagboek is haar vertroueling. Sy is op haar dagboek aangewese om antwoorde te vind vir die probleme wat sy ondervind.

Beide Anne en Peter staan op die drumpel van volwassenheid en probeer om sin te maak van al die emosies wat hulle daaglik beleef en moet verwerk. Op Sondag 27 Februarie 1944 skryf sy: “Peter en ik worstelen alletwee met ons binneste, we zijn alletwee nog onzeker en eigenlijk te teer en te zacht van innerlijk om zo hard gepakt te worden” (Frank 2005:17). Vir Anne lê die waarde van haar dagboek daarin dat sy haar lewe weer in oënskou kan neem deur te fantaseer oor die toekoms, te dink aan al haar ideale en om te vergeet van die aakligheid van ’n wrede oorlog waarin sy vasgevang is. Volgens Van Niekerk (2001:103) is die dagboek dan ook ’n dokument wat “a text by and about and for the self” is.

Anne droom gedurig van Peter, dink feitlik elke oomblik van die dag aan hom en sy bereik ’n stadium waarin Peter die rede vir haar daaglikse bestaan word. Anne se brief aan “Kitty” gedateer 18 Maart 1944 bewys dat sy nog baie onseker is oor intieme verhoudings en baie onbeantwoorde vrae oor seks het. Haar dagboek is haar vertroueling met wie sy al haar geheime deel; daarom het sy die vrymoedigheid om te sê: “waarom zou ik je dan ook niet iets over seksuele dingen vertellen?” (Frank 2005:201). ’n Paar dae later besluit sy om Peter te nader met die vrae waarvoor sy antwoorde soek. Peter was “stomverbaasd” omdat Anne so oningelig was (Frank 2005:209). Hulle het toe ’n gesprek gevoer oor voorbehoedmiddels en tekens van volwassenheid by mans, waarop sy as volg in haar dagboek gereageer het: “Een beetje gênant was het wel, maar het was toch wel fijn daarover eens met hem te praten” (Frank 2005:210). Op haar beurt het Anne die volgende dag vir Peter ’n gedetailleerde beskrywing van die vroulike geslagsdele gegee: “Tussen je benen zitten eigenlijk een soort kussentjes, zachte dingen, ook met haar, die bij het staan tegen elkaar aan liggen, men kan dat wat daar binnen zit dan niet zien” (Frank 2005:212).

Op Saterdag 16 April beskryf Anne die ekstase van die eerste soen waarna sy al so lank uitgesien het: “Hoe ik plotseling de goeie beweging vond, ik weet het niet, maar voor wij naar beneden gingen, gaf hij me een zoen, tussen m’n haar, half op m’n linkerwang, half op m’n oor” (Frank 2005:238). Na dese is Anne smoorverlief en wonder of haar

vriendinne van vroeër haar gedrag as “schandelijk” sou bestempel. Twee dae later bespreek sy sonder om te skroom die intiemste dinge omtrent meisies waaroor Peter nog onseker was, met hom. Die verhouding raak al intenser in die lig van die twee jong mense se opgeslotenheid en afgeslotenheid van die res van die wêreld en hulle wil elke geleentheid om bymekaar te wees, aangryp. Op Vrydag 28 April skryf sy aan “Kitty”: “Duizelend drukten we ons tegen elkaar aan, nog eens en nog eens, om nooit meer op te houden, o!” (Frank 2005:245).

2.10 Slot

Ongeveer een maand voor die inhegtenisname van die agt mense wat tydens die Tweede Wêreldoorlog in Het Achterhuis geskuil het, bespiegel en filosofer Anne Frank op ’n baie volwasse manier oor die betekenis van die lewe. Anne is ooglopend meer volwasse as Peter en sy voel jammer vir hom omdat hy na haar mening geen godsdiens, ambisie of doel in die lewe het nie. Die volgende inskrywing in haar dagboek lewer bewys dat Anne ’n positiewe uitkyk op die lewe het asook ’n toekomsvisie: “wij hebben de mogelijkheid iets te bereiken, wij hebben veel redenen om op een mooi geluk te hopen, maar ... we moeten dit zelf verdienen” (Frank 2005:287). Sy weet wat haar tekortkominge is, maar staan ook objektief teenoor haar sterk eienskappe: “Ik heb een sterk uitkomende karaktertrek die iedereen die me langer kent, moet opvallen, en wel m’n zelfkennis. Ik kan me bij al m’n handelingen bekijken, alsof ik een vreemde was” (Frank 2005:291).

Anne deel haar teorieë en lewensbeskouings op ’n baie volwasse manier met haar beste “vriendin” Kitty. Haar skryfwerk en haar denke toon ’n volwassenheid ver bokant haar kronologiese ouderdom. Anne bly hoopvol wag op ’n mooi sinvolle toekoms wanneer sy al haar ideale om skryfster en joernalis te word, verwesenlik sal kan sien, al lyk dit op die oomblik “absurd en onuitvoerbaar” (Frank 2005:294). Ten spyte van die ontberings wat hulle moet deurmaak, behou Anne haar geloof in die innerlike goedheid van die mens, maar sy wil nie die “glorierijke feiten vooruitlopen” nie (Frank 2005:295).

In die heel laaste inskrywing in haar dagboek op 1 Augustus 1944 gesels Anne met Kitty oor die teenstrydighede in haar eie persoonlikheid. Sy beweer dat daar twee kante aan haar persoonlikheid is en dat die meeste mense net die ligsinnige, oppervlakkige hanswors ken en nie besef dat sy ook baie ernstig kan wees nie: “M’n lichtere, oppervlakkige kant zal de diepere altijd te vlug af zijn en daarom steeds overwinnen” (Frank 2005:296). Sy sê dat sy gewoon is om nie ernstig opgeneem te word nie en sy is bang dat mense haar as belaglik en sentimenteel sal beleef as hulle moet kennismaak met “de mooie zijde van Anne” (296). Volgens Lina Spies (2007:13) is daar by Anne Frank ’n merkwaardige groei in die aangesig van vernietiging voltrek.

In die volgende hoofstuk sal die fisiese, kognitiewe en sosiale ontwikkeling van die adolessent bespreek word, met verwysing na die tienerlewe van Anne Frank wat gedurende die Tweede Wêreldoorlog in Het Achterhuis saam met haar ouers en suster Margot moes skuil. My hipotese is dat Anne Frank se fisiese, kognitiewe en sosiale ontwikkeling as adolessent deur die oorlog beïnvloed is, omdat sy nie aan die normale aktiwiteite van ’n samelewing kon deelneem nie. Sy kon nie vrylik rondbeweeg, skoolgaan en kontak maak met medetieners van haar ouderdomsgroep nie. Haar enigste kontak met die wêreld daar buite was deur middel van die biblioteekboeke wat Miep Gies vir haar gebring het.

Hoofstuk 3

Fisiese, kognitiewe en sosiale ontwikkeling van die adolessent

3.1 Teorieë oor adolessensie

Die term adolessent verwys na jong mense in die ouderdomsgroep 12-18 jaar. Fenwick & Smith (1993:15) beweer: “Adolescence spans the years between puberty, when the secondary sexual characteristics start to appear, and 18, the age of legal adulthood”. Gedurende hierdie periode vind drastiese hormonale veranderinge in die liggaam van die tienerjarige plaas. Dit is ’n groeitydperk waartydens die kind op pad is na volwassenheid. Gardner (1978:475) definieer die adolessent as: “the rapidly growing emotionally turbulent seeker of identity.” Fisiese veranderinge gepaardgaande met emosionele veranderinge en ’n soeke na ’n eie identiteit is vir die tienerjarige verwarrend. Hierdie tydperk word beskou as ’n kritiese periode van ontwikkeling in enige mens se lewe; ’n oorgangstadium tussen kind en volwassene. Gerdes et al (1988:277) sê: “During adolescence the achievement of a sense of identity is crucial in order to lay the foundation for subsequent personality development”.

Adolessensie bied ’n unieke, uitdagende geleentheid aan tienerjariges as voorbereiding vir die wêreld van volwassenes. Vinnige fisiese veranderinge, veral in lengte en massa, vind in die liggaam plaas. Seifert & Hoffnung (2000: 434) verwys daarna as “a dramatic growth spurt”. Buitengewone groei wat voorafgegaan en gevolg word deur relatief min verandering kenmerk hierdie fase. Die adolessent is op sy/haar pad na volwassenheid. Onsekerhede wat tydens adolessensie deur die adolessent ervaar word, het hewige emosionele skommeling tot gevolg wat kan wissel van die uiterste wanhoop tot ekstase. Terselfdertyd vind kognitiewe ontwikkeling plaas. Die vermoë om abstrak te kan dink, kan terselfdertyd verwarrend en opwindend wees. Die adolessent beleef verskeie hoogtes en laagtepunte in hierdie fase van ontwikkeling. Seifert & Hoffnung (2000:431) beweer: “adolescents sometimes resemble children and at other times resemble young adults. For any teenager, the particular mix of qualities and behaviours depends on the teenager’s age

and on the unique roles and responsibilities that he or she encounters”. Die tiener moet aanpas by die vinnige fisiese, emosionele, seksuele en kognitiewe ontwikkeling; gevolglik is dit vir die adolessent belangrik dat ander mense ook hulle privaatheid en die noodsaaklikheid van ’n eie ruimte sal respekteer.

Innerlike konflik asook konfliktsituasies ontstaan, veral met die ander lede van ’n gesin. As tienderjarige raak Anne Frank ook betrokke in konfliktsituasies binne die gesinsverband. “Ik pas niet bij hen en dat voel ikvooral de laatste tijd duidelijk” (Frank 2005:32). Adolessente is krities teenoor hulleself sowel as teenoor hul medemens. ’n Waardesisteem word ontwikkel. Die adolessent se beperkte kennis en ervaring van wat die verskillende ingewikkelde fasette van ’n volwassene se lewe behels, veroorsaak egter dat die adolessent geneig is om nie ’n middeweg te wil volg wanneer uitsluitel oor bepaalde waardes verkry moet word nie en gevolglik die volwassene se siening oor wat aanvaarbaar of onaanvaarbaar is, bevraagteken en dan die volwassene kritiseer. Gerdes (1988:277) verduidelik as volg: “Consequently, his judgements are often in terms of strongly polarised extremes: a person is beautiful or ugly; truthful or a liar; totally acceptable or completely unacceptable”.

Fisieke groei en emosionele veranderinge sluit ook ontwikkeling op seksuele gebied in. Die tiener bereik seksuele rypheid en word gekonfronteer met uitdagings wat deur sommige adolessente moeilik verwerk word en ’n traumatiese ervaring kan wees, hoofsaaklik as gevolg van die tydsgaping tussen seksuele en sosiale rypheid wat vir die een adolessent baie spanning tot gevolg kan hê, terwyl ’n ander adolessent die aanpassingsperiode makliker hanteer. Greathead (1998:35) beweer: “Adolescents have not yet developed the skills to cope with these emotions. They spend time imagining passionate moments and having sexual fantasies as they become interested in the opposite sex. These feelings often cause anxiety and confusion in the adolescent”.

Die adolessent wil nie meer soos ’n kind behandel word nie en wil graag self besluite neem oor die toekoms, maar is nog aangewese op die raad en leiding van volwassenes. Die adolessent wat nog op soek is na ’n eie identiteit en ’n betekenisvolle staanplek in die

wêreld kom soms in opstand teen ouerlike gesag. Uiteraard vind die adolessent beter aanklank by sy/haar portuurgroep. Individue met gemeenskaplike probleme het meer begrip vir mekaar. Hulle verstaan en ondersteun mekaar. Dit is vir die tiener baie belangrik om deur die portuurgroep aanvaar te word: "Individuals often join in gangs, clubs, or other peer groups with strictly defined codes of behaviour and dress in order to cope with their confusion" (Manning, 1977:144). Die adolessent voel veilig by sy/haar eie ouderdomsgroep omdat alle tieners antwoorde op kwelvrae soek. In die portuurgroep deel adolessente hulle gevoelens van onsekerheid met medetieners wat emosionele ondersteuning in stresvolle situasies kan gee: "Unlike most adults, who often try to 'improve' many of a teenager's behaviours and skills, friends offer easier and more immediate acceptance and thus ease the uncertainty and insecurity of the adolescent years" (Seifert & Hoffnung 2000:507). Die vermoë om hegte vriendskappe te sluit gedurende adolessensie word gekoppel aan gesonde sosiale en emosionele aanpassing.

Die adolessent op pad na volwassenheid raak toenemend meer onafhanklik van die ouers en ander verteenwoordigers van gesag. Goeie vriende is steunpilare en lewer 'n positiewe bydrae tot kognitiewe en sosiale ontwikkeling (Seifert & Hoffnung 2000:507). By gebrek aan 'n standvastige agtergrond en behoorlike owerleiding loop die adolessent gevaar om verkeerde keuses te maak en by twyfelagtige karakters betrokke te raak.

Gedurende adolessensie ontwikkel die adolessent onafhanklikheid. Dit is dus noodsaaklik dat ouers ook aanpassings sal maak en die adolessent sal ondersteun op sy/haar pad na volwassenheid. Tydens adolessensie berei die tiener hom/haarself voor vir die verantwoordelikhede en eise wat in die verskillende rolle in die samelewing aan volwassenes gestel word, soos byvoorbeeld verantwoordelikheid in 'n beroep, die huwelik en ouerskap. Die vorming van 'n eie identiteit is van kardinale belang, want dit is die basis vir die ontwikkeling van 'n persoonlikheid. Om 'n eie identiteit en 'n goeie selfbeeld na te streef in 'n veeleisende samelewing verg van die adolessent om energie in hom/haarself te belê en om in hom/haarself te glo asook om te beskik oor selfliefde. Volgens Lily Gerdes (1988:277) verwys Bocknek na die narsistiese oriëntasie wat tweërlei van aard is en in die adolessent manifesteer. Eerstens verwys die narsistiese

oriëntasie na hoe die adolessent hom/haarself ervaar en tweedens na hoe hy/sy dink dat hy/sy deur ander mense ervaar word. My hipotese is dat narsisme 'n goeie selfbeeld tot gevolg het en groter helderheid oor 'n eie identiteit verseker. Gerdes (1988:277) haal Bocknek aan wat narsisme as volg definieer: “the investment of energy in oneself as the focal source of interest and concern”. Om 'n eie identiteit te verkry, veronderstel dat jy jouself as 'n individu sal sien wat verskillend van ander mense dink en handel en dat jy jou positiewe en negatiewe kenmerke as 'n integrale deel van jou menswees sal aanvaar. Seifert (2000:492) haal as volg uit die teorie van Ruthell en Josselson aan: “Individuation is the process by which an adolescent develops a unique personal identity or sense of self, one distinct and separate from others”.

Manning (1977:136) beweer dat 'n kwalitatiewe verandering in die kognitiewe vaardighede van die adolessent plaasvind. Nuwe kognitiewe vaardighede verbreed die horison van die adolessent. Volgens Manning (136) het Piaget hierdie verandering beskryf as “the ability to think about thinking”. Die adolessent ontwikkel nuwe denkvaardighede wat hom/haar met 'n kritiese ingesteldheid oor hom/haarself, sowel as oor die samelewing laat dink. Die ontwikkeling van abstrakte denke stel die adolessent in staat om te redeneer oor wat reg en verkeerd is en om verskillende alternatiewe te vind om probleme op te los. Bukatko & Daehler (1998:260) beweer: “By the time the child reaches adolescence, she will most likely have moved to the final stage in Piaget’s theory, the **formal operational stage**. Thinking in this stage is both logical and abstract. The adolescent can also reason **hypothetically**; that is, she can generate potential solutions to problems in a thoroughly systematic fashion, much as a scientist approaches an experiment”. Volgens Seifert (2000:463) bereik nie alle adolessente en selfs volwassenes hierdie stadium van ontwikkeling nie, maar beskik wel oor 'n manier van dink wat “wisdom” genoem kan word. Sy beweer die volgende in hierdie verband: “Formal thought involves a style of thinking that closely resembles scientific reasoning, a form of thought that most people probably do not use in everyday activities”. In die vroeë stadium van kognitiewe ontwikkeling is die adolessent egosentries, met die gevolg dat die opinie wat ander mense oor hom/haar vorm vir hom/haar baie belangrik is. Egosentrisme kan lei tot oordrewe selfbewustheid. Aan die ander kant kan die adolessent

egter ook 'n te hoë selfbeeld hê wat grens aan arrogansie en dat hy/sy dink dat hy/sy uniek is en antwoorde op alle probleme kan verskaf. Bukatko (1998:260) verwys na David Elkind wat die volgende bewering maak: “First, adolescents may believe others scrutinize and evaluate them as much as they think about themselves. This belief, called the **imaginary audience**, may cause a young girl to avoid going out because she just got braces on her teeth (“Everybody will see me!”) or make a teenage boy avoid answering a question in class because he is certain all his classmates will think he is dumb. Second, adolescents may show signs of holding a **personal fable**, the belief that they are unique, that no one can fully understand them, and even that they are invulnerable”.

Tydens adolessensie is die adolessent ook baie idealisties en raak dikwels betrokke by sosiale en politieke vraagstukke. Adolessente is vas daarvan oortuig dat hulle 'n betekenisvolle verskil in die samelewing kan maak en hulle raak dan dikwels ontnugter deur die realiteite van die wêreld van volwassenes. Seksuele en intellektuele rypwording vind gelyktydig plaas en talle vrae oor moraliteit ontstaan. Adolessensie is die periode van postkonvensionele moraliteit wat meebring dat die adolessent nie meer wil konformeer en die reëls, regulasies en outoriteit van volwassenes goedsmoeds wil aanvaar nie, maar dat hulle selfstandige besluite wil neem, opinies wil vorm en 'n eie standpunt wil inneem om uitdrukking te gee aan hulle idees (Manning 1977:137).

Die formele denkvaardighede wat die adolessent ontwikkel rus hom/haar toe om op 'n hoër vlak met ouers en ander volwassenes te kommunikeer en te redeneer oor wat reg en wat verkeerd is. Die adolessent kan egter verkies om formele denke te ignoreer en kinderagtig op te tree by gebrek aan voldoende ondervinding. Die adolessent kan byvoorbeeld daarop aandring om 'n nagklub met 'n twyfelagtige reputasie te besoek terwyl dit teen die ouers se beginsels indruis. Geleidelik ontwikkel die adolessent 'n persoonlike moraliteit en sensitiwiteit om beter te kan onderskei tussen wat aanvaarbaar en wat onaanvaarbaar is. Volgens Kohlberg se teorie oor die ontwikkeling van moraliteit by die adolessent (Seifert & Hoffnung 2000: 468), bestaan dit uit twee fases. Op die eerste vlak word gehoor gegee aan wette en reëls in die samelewing hetsy konvensioneel of arbitrêr. Op die volgende vlak word sterker standpunt deur die adolessent ingeneem

oor reg en verkeerd volgens die individu se eie gewete, oortuiging en persoonlike etiese reëls (Seifert, 2000: 467-468). Tienerjariges word gevolglik dikwels gestereotipeer as rebels. Die adolessent eksperimenteer, kom soms in opstand teen konvensie, is partymaal vyandiggesind en beleef konfliktsituasies en identiteitskrisisse. Vir die ouers is dit ook 'n stresvolle tydperk. Almal moet aanpassings maak by die veranderinge in die ontwikkelende volwassene se lewe, wat vir hom/haar meer vryheid en onafhanklikheid, maar groter verantwoordelikheid beteken. Dit is juis die adolessent se strewe na onafhanklikheid wat hom/haar in botsing bring met ouers en ander volwassenes: “During adolescence, a fine line exists between sensitive, respectful parental involvement and intrusive overinvolvement that does not adequately respect adolescents’ needs for separateness and independence” (Seifert, 2000:500). 'n Sterk basis van emosionele sekuriteit en wedersydse respek tussen ouer en kind, vergemaklik die groeiproses tydens adolessensie en dra by tot die vorming van kwaliteitverhoudings, terwyl die outoritêre ouer die kind se ontwikkeling aan bande lê.

3.2 Anne Frank as adolessent

Op haar dertiende verjaarsdag in die beginstadium van adolessensie was Anne Frank eintlik nog 'n sorgvrye en gelukkige kind wat opgewonde geraak het oor al haar mooi verjaarsdaggeskenke wat sy ontvang het. Sy was veral verheug oor die dagboek wat sy self uitgesoek het toe sy en haar vader inkopies gaan doen het. “Om even na zevenen ging ik naar papa en mama en dan naar de huiskamer, om mijn cadeautjes uit te pakken, het was in de eerste plaats *jou* die ik te zien kreeg, en wat misschien wel een van mijn fijnste cadeaus is” (Frank, 2005:9). Anne was 'n populêre meisie wat baie skoolvriende en vriendinne gehad het. Sy het dadelik oor hulle in haar dagboek begin skryf: “Ilse Wagner, Hanneli Goslar en Jacqueline van Maarsen heb ik meegenomen vanaf gymnastiek, want die zitten bij mij in de klas. Hanneli en Sanne waren vroeger mijn twee beste vriendinnen, en wie ons bij elkaar zag, zei altijd: ‘Daar lopen Anne, Hanne en Sanne’” (Frank, 2005:10). Anne bieg aan haar dagboek dat sy haar skoolmaats net as kennisse beskou. Uit Anne se volgende dagboekinskrywing blyk dit dat sy gemengde gevoelens en 'n warboel van emosies beleef wat sy nie eintlik kan verklaar nie: “want

niemand kan begriipen dat een meisje van dertien geheel alleen op de wereld staat. Dat is ook niet waar. Ik heb lieve ouders en een zuster van zestien, ik heb alles bij elkaar geteld zeker wel dertig kennisjes en wat je dan vriendinnen noemt” (Frank, 2005:14). Fisiese veranderinge in haar liggaam bring ook emosionele veranderinge mee. Anne het egter behoefte aan ’n ware vriendin wat haar sal verstaan en met wie sy haar diepste geheime kan deel: “Nee zo ogenschijnlijk ontbreekt het me aan niets, behalve ‘de’ vriendin. Ik kan met geen van m’n kennisjes iets anders doen dan pret maken” (Frank, 2005:14). Voortaan rig sy al die briewe aan haar beste vriendin en vertroueling, “Kitty”. Bogenoemde voorbeelde illustreer wat deur die adolessent op pad na volwassenheid ervaar word in die periode van fisiese en emosionele verandering. Die adolessent voel soms bedruk en onvergenoegd sonder dat daar enige rede is om so te voel. Die tiener het geen beheer oor die hormonale afskeidings wat in die liggaam plaasvind nie. Anne is die jongste lid van die gesin en dit irriteer haar wanneer haar ma haar nog soos ’n baba behandel: “Mama doet altijd alsof ik een baby ben, en dat kan ik niet uitstaan” (Frank, 2005:36). Oor haar verhouding met haar moeder en haar suster skryf sy as volg in haar dagboek: “ik voel nu elke dag meer hoe ik van Moeder en Margot vervreemd”. Anne het ’n sterk persoonlikheid en haar eie siening van sake wat nie ooreenstem met haar moeder en suster se idees nie. “Ik pas niet bij hen en dat voel ik vooral de laatste tijd duidelijk” (Frank, 2005:32). Tipiese gedrag van die tiener is om ongelukkig te voel oor onbenullighede en daaroor te hui. Na ’n onderonsie met haar moeder, skryf sy in haar dagboek: “Vandaag heb ik een zogenaamde ‘discussie’ met moeder gehad, maar het vervelende is, ik barst direct in tranen uit, ik kan er niets aan doen” (Frank, 2005:43).

Die feit dat Anne verskillend van ander tieners, dag in en dag uit in die beperkte ruimte van die agterhuis moet bly saam met mense by wie sy nie regtig aanklank vind nie, is vir haar baie moeilik. Wat sake meer kompliseer, is dat die ander inwoners ook depressief voel oor die oorlogstoestande waarin hulle noodgedwonge vasgevang is. Op 20 November 1942 skryf sy aan Kitty: “Toch kan ik niet nalaten je te vertellen dat ik me de laatste tijd zo verlaten ga voelen, er is een te grote leegte om me heen. Vroeger dacht ik daar nooit zo over na en vulden m’n pretjes en vriendinnen m’n gehele denken. Nu denk ik of aan ongelukkige dingen óf over mezelf” (Frank, 2005:69). Die emosionele

veranderinge wat sy as adolessent ervaar, stem haar om die beurt gelukkig en ongelukkig. Anne se verblyf in die agterhuis raak vir haar by tye onuithoudbaar. Sy beleef konfliktsituasies met haar ouers asook met die ander volwassenes wat in die anneks woon, want hulle vind haar parmantig, disrespekvol en te uitgesproke. Die ander inwoners skryf haar onaanvaarbare gedrag toe aan swak opvoeding. Anne skryf aan Kitty: “Heus, je moet niet denken dat het makkelijk is, het onopgevoede middelpunt van een bedillerige schuilersfamilie te zijn. ’s Avonds in bed, als ik over m’n vele zonden en aangedichte gebreken nadenk, raak ik zo in de war door de grote massa van dingen die bekeken moet worden, dat ik óf ga lachen, óf huilen, al naar m’n innerlijke stemming” (Frank, 2005:70). Sy probeer om haar verwarde gevoelens aan Kitty te verduidelik, by gebrek aan enige iemand in haar omgewing wat haar verstaan. Volgens Bukatko (1998:70) kan die weerloosheid van die adolessent hoofsaaklik toegeskryf word aan die biologiese veranderinge wat in die liggaam plaasvind en die selfbeeld soms nadelig beïnvloed. Kognitiewe groei wat in die liggaam plaasvind, het ook tot gevolg dat die adolessent meer oor hom/haarself en die toekoms begin dink. Die abnormale omstandighede waarin Anne Frank as gevolg van die oorlog vasgevang is, is nie eintlik teelaarde vir positiewe gedagtes oor ’n rooskleurige toekoms nie en sal menige adolessent negatief instel, maar Anne maak die beste van haar omstandighede. Anne is haar intens bewus daarvan dat hulle slagoffers van anti-Semitisme is en dat die Jode uitgewis kan word. Die wete van wat in die oorlog gebeur, het ’n enorme invloed op Anne se gemoedslewe. Sy is dikwels bang, huilerig en neerslagtig.

’n Fase van ontwikkeling wat deur die meeste adolessente as problematies ervaar word, word meer intens beleef in Anne se geval, omdat sy vasgekeer word deur die oorlogsomstandighede. Buitekant woed ’n oorlog: “Buiten is het verschrikkelijk. Dag en nacht worden die arme mensen weggesleept met niets anders bij zich dan een rugzak en wat geld. Deze bezittingen worden hun onderweg ook nog ontnomen. De gezinnen worden uit elkaar gerukt, mannen, vrouwen en kinderen worden gesplitst” (Frank, 2005:76). Binne in haar soek sy na antwoorde en oplossings vir al die dinge wat met haar gebeur. Anne voel dat sy nêrens inpas nie omdat sy volgens die ander inwoners in die agterhuis gedurig stroomop beweeg. Op 30 Januarie 1943 skryf sy aan Kitty: “De hele

dag hoor ik niets anders dan dat ik een onuitstaanbaar wicht ben, en hoewel ik erom lach en doe of ik me er niets van aantrek, kan het me wel wat schelen, zou ik God wel willen vragen me een andere natuur te geven, die alle mensen niet teen me in 't harnas jaagt” (Frank, 2005:78). 'n Tipiese kenmerk van hierdie fase waarin die adolessent hom-/haarself bevind, is dat ander mense volgens hom/haar, die adolessent nie verstaan nie. Seifert (2000:475) haal Bowers as volg aan: “When adolescents first begin reasoning abstractly, they often become overly impressed with this skill; it seems to them that anything can be solved “if only people would be reasonable” (that is, logical). This attitude can make teenagers idealistic and keep them from appreciating the practical limits of logic”.

Fisiese veranderinge in die liggaam is vir elke adolessent 'n nuwe, soms opwindende ervaring waarby aangepas moet word. Die tiener is in hierdie tydperk gesteld op privaatheid en 'n eie ruimte. Dit is nie meer wenslik dat 'n kamer met jonger lede van die gesin gedeel moet word nie. Vir Anne Frank was hierdie weelde nie beskore nie. In die agterhuis moes sy haar slaapplek met die tandarts Alfred Dussel, wat op 'n later tydstop ook in Het Achterhuis opgeneem is, deel. Aanvanklik was Anne bereid om opofferinge te maak terwille van Dussel, maar met verloop van tyd vind sy die tandarts se gewoontes irriterend. Sy skryf aan Kitty: “Hij wordt met de dag vervelender en egoïstischer. Van de gul beloofde koekjes heb ik na de eerste week geen stuk meer gesien” (Frank, 2005:75). Anne droom oor 'n kamer van haar eie waarin sy kan werk, dink, droom en slaap.

Kognitiewe ontwikkeling bring mee dat die adolessent sistematies begin dink, reflekteer op sekere gedagteprosesse en meer effektiewe maniere wil vind om probleme op te los. Die adolessent ontwikkel 'n eie opinie, en wil self besluite oor hulle lewens neem sonder konstante inmenging van ouers. Anne Frank het 'n baie goeie verhouding met haar vader gehad, maar sy en haar moeder kon mekaar nie verstaan nie. Seifert (2000:498) beweer: “Even though the majority of teens get along well with their parents on a daily basis, parent-teenager relationships are likely to feel slightly ‘unstable’ or ‘out of joint’ some of the time”. Die moeder-dogter-verhouding tussen Anne Frank en haar ma was baie

problematies. Soms kan swak tiener-ouerverhoudings toegeskryf word aan die vinnige pas van die daaglikse lewe, en ouers en kinders wat nie gemeenskaplike belange deel nie (Seifert & Hoffnung 2000:498). In die geval van Anne Frank was dit botsende persoonlikhede en totale onbegrip van 'n ma wat nie begryp het dat haar tienerdogter wat 'n baie sterk persoonlikheid het, 'n moeilike periode as adolessent beleef nie. Anne se moeder ervaar haar dogter as ongehoorsaam en rebels, terwyl Anne op haar beurt haar moeder se doen en late bevraagteken en kritiseer: “Ik ben in alles precies andersom als zij en dat botst vanzelfsprekend. Ik oordeel niet over moeders karakter want daar kan ik niet over oordelen, ik bekijk haar alleen als moeder. Voor mij is moeder geen moeder. Ik zelf moet m'n moeder zijn. Ik heb me afgescheiden van hen, ik schipper alleen en zal later wel zien waar ik beland” (Frank, 2005:129). Namate Anne ouer word, verbeter die verhouding tussen haar en haar moeder. Anne het langsaam onafhanklikheid verower. Sy skryf aan Kitty: “De periode dat ik moeder in tranen veroordeel is voorbij, ik ben wijzer geworden en moeders zenuwen zijn wat gekalmeerd. Ik houd meestal m'n mond als ik me erger, en zij doet dat eveneens en daardoor gaat het ogenschijnlijk veel beter” (Frank 2005:144).

Daar heers baie spanning onder die inwoners van Het Achterhuis. Anne skryf in haar dagboek as volg: “De onderlinge verhouding wordt hier hoe langer hoe slechter. Aan tafel durf t niemand z'n mond open te doen (behalve om er een hap in te laten glijden), want wat je zegt wordt óf kwalijk genomen óf verkeerd opgevat” (Frank, 2005:123). So 'n atmosfeer is alles behalwe bevorderlik vir die adolessent wat besig is om 'n volwassene te word. As produk van die omstandighede waarin sy vasgevang is, is daar vir haar geen geleentheid om te ontsnap en ander geselskap te soek nie. Dit is vir die adolessent baie belangrik om kontak te maak met jongmense van sy/haar eie ouderdomsgroep. Vriende speel 'n belangrike rol in die lewe van die tienerjarige omdat hulle gemeenskaplike probleme het wat aangespreek moet word. Seifert & Hoffnung (2000:507) haal Hartup as volg aan: “Especially during early and middle adolescence, youngsters' unquestioning appreciation of friends helps them to become more independent of parents and other representatives of authority and to resist the seemingly arbitrary demands of family living. Friends provide one another with cognitive and social

scaffolding that differs from what nonfriends provide. Having good friends supports positive developmental outcomes during periods of developmental change”. Om emosies, idees en opinies met die portuurgroep te kan deel, verleen steun aan die adolessent in sy/haar soeke na ’n eie identiteit op die pad na volwassenheid. Die adolessent is sensitief, selfbewus en nog baie onseker oor wat die aanvaarbare optrede in die samelewing is; daarom is dit noodsaaklik om met ’n portuurgroep kontak te maak wat met dieselfde probleme worstel en terselfdertyd as rolmodelle kan dien. Die enigste persoon met wie Anne Frank kon vriende maak, was Peter die sestienjarige seun van die Van Daan-familie wat saam met sy ouers in Het Achterhuis geskuil het. Haar enigste ander kontak met die buitewêreld was met die werknemers van haar vader wat vir die inwoners van die agterhuis lewensmiddele en biblioteekboeke gebring het. ’n Gesonde sosiale omgewing en blootstelling aan verskillende soorte mense is noodsaaklik in die lewe van die adolessent, sodat hy/sy uiteindelik volle wasdom kan bereik en sosiaal en emosioneel goed aangepas in die samelewing kan wees om sy/haar plek as volwassene te kan volstaan.

Ten spyte van al die probleme wat Anne Frank as adolessent beleef het, was sy ’n meisie met ’n toekomsvisie. Sy het haarself krities beskou en sy was van plan om haar voor te berei op ’n lewe en ’n beroep na die oorlog. Haar abstrakte denke was goed ontwikkel; daarom het sy die vermoë besit om te redeneer en alternatiewe te vind om probleme op te los, sodat sy vir haar toekoms kon beplan: “Ik heb m’n eigen idealen, ideeën en plannen, maar kan ze nog niet onder woorden brengen” (Frank 2005:129).

Fisiese en emosionele groei veronderstel ook dat die adolessent seksuele ontwikkeling sal beleef. Voor die Frank-gesin in die agterhuis gaan skuil het, pas na Anne se dertiende verjaarsdag, het sy in haar dagboek die name van seunsvriende aangeteken wat op haar verlief was of wat haar “aanbidders” was, maar dit was alles onskuldige pret. Op 14 Augustus 1942 nadat die Frank-gesin alreeds ’n maand lank die agterhuis bewoon het, skryf Anne in haar dagboek oor die Van Daans en hulle tienerjarige seun wat op 13 Julie 1942 gearriveer het om ook inwoners van die aneks te word. Anne verwys na Peter as: “een tamelijk saaie en verlegen slungel van nog geen zestien jaar, van wiens gezelschap

niet veel te verwachten is” (Frank, 2005:34). Anne lees ’n artikel in ’n tydskrif wat handel oor puberteit en sy besef dat die inhoud op haar van toepassing is: “Zij schrijft zo ongeveer dat een meisje in de puberteitsjaren stil wordt in zichzelf en gaat nadenken over de wonderen die er in haar lichaam verricht worden” (Frank, 2005:146). Sy bely aan Kitty dat sy baie opgewonde is oor wat besig is om met haar te gebeur, nie net wat die uiterlike betref nie, maar ook innerlik. Sy is besig om seksueel te ontwaak. Selfs die feit dat sy begin het om te menstrueer, is vir haar groot rede tot blydskap. Anne beskryf haar nuutgevonde gevoelens aan haar dagboek as volg: “Soms krijg ik ’s avonds in bed een verschrikkelijke behoefte om m’n borsten te bevoelen en te horen hoe rustig en zeker m’n hart slaat” (Frank 2005:146). Sy sê ook aan Kitty dat sy al voorheen, voordat sy in die anneks kom woon het, soortgelyke gevoelens gehad het en haar vriendin Jacque se borste wou bevoel en dat sy haar gesoen het. Anne se verlange om met iemand van haar eie portuur te kommunikeer, het oorweldigend geword en sy wend haar tot Peter met wie sy daaglik gesels.

Een van die kenmerke van adolessensie is om onafhanklik te raak en van die ouerhuis af weg te beweeg veral tydens seksuele ontwaking en die bewuswording van die teenoorgestelde geslag. Anne wat altyd baie liefdevol teenoor haar vader opgetree het, se reaksie verander toe haar pa haar een oggend wou soen: “Toen vader me vanochtend een zoen gaf, wilde ik wel schreeuwen: ‘O, was je Peter maar!’” (Frank, 2005:150). Anne verwys hier na Peter Schiff, ’n jong seun op wie sy dolverlief was. Vir die eerste keer in haar lewe droom en fantasieer Anne oor die romantiese liefde tussen ’n man en ’n vrou: “Is ieder ander in je plaats niet een armzalig surrogaat? Ik houd van je, o met zoveel liefde dat die niet langer in m’n hart kon groeien, maar te voorschijn springen moest en zich plotseling in zo’n geweldige omvang aan mij openbaarde” (Frank, 2005:151). Peter Schiff oorheers haar denke en hy is op hierdie stadium van Anne se lewe die versinnebeelding van ewigduurende liefde. (Frank 2005:151).

’n Mooi vriendskap ontwikkel tussen Anne en Peter Van Daan, die seun van die Van Daan-familie wat ook in die agterhuis skuil, en hy gee ook dan aan Anne haar eerste seksvoorligting toe hy haar inlig oor die geslag van die mannetjieskat, Moffie. Anne

besef hoe doodnormaal die gesprek met Peter was wanneer sy sê : “zo gewoon zou ik er nooit met een meisje over gesproken hebben” (Frank, 2005:159). Op Donderdag 2 Maart 1944 bespiegel sy op ’n baie volwasse manier oor die betekenis en intensiteit van ware liefde. Peter wat daaglik uitgelewer is aan sy ouers se rusies lyk asof hy nog nie dieselfde vlak van ontwikkeling bereik het nie. Hy is nog skaam en terughoudend teenoor Anne. Sy skryf in haar dagboek: “hij weet ook niet dat juist z’n onbeholpenheid mij zo treft” (Frank, 2005:187). Anne sluit haar al meer en meer van haar gesinslede af. Sy kom in opstand omdat die boeke wat sy wil lees eers deur haar ouers goedgekeur moet word en sy wil ook nie meer die hele dag drukkie en soentjies uitdeel nie. Op 1 April 1944 skryf sy aan Kitty oor haar gevoel vir Peter: “Ik verlang zo ontzettend naar een kus van hem, de kus die zo lang uitblijft. Zou hij mij aldoor nog als een kameraad beschouwen, ben ik dan niet meer?” (Frank, 2005:222). Vyftien dae later kry Anne toe haar eerste soen van Peter.

Anne is baie volwasse vir haar ouderdom. In die vroeë fase van adolessensie toon sy reeds ’n wysheid en gevestigde identiteit. Adolesente is normaalweg afhanklik van portuurgroepe wat as rolmodelle moet dien vir die tiener op pad na volwassenheid. Nadat Anne en haar gesin by Het Achterhuis ingetrek het, was daar vir Anne geen geleentheid om met ander adolessente in aanraking te kom nie. Haar suster Margot, met wie sy nie veel gemeen gehad het nie, en Peter, was die enigste ander tienerjariges met wie sy kon kontak maak. Sy kon wel van haar geheue gebruik maak om terug te dink aan haar ou skoolvriende en hulle aksies as tieners in die beginstadium van adolessensie. Andersins kon sy identifiseer met tydskrifartikels en karakters uit die boeke wat sy gelees het. Sy moes afstand kry van die volwassenes rondom haar in die beperkte ruimte van die anneks.

3.3 Slot

Anne Frank beleef al die verskillende stadia van ontwikkeling tydens adolessensie. Fisieke en emosionele veranderinge wat seksuele, kognitiewe en sosiale ontwikkeling insluit, vind in haar liggaam plaas. Sy raak onafhankliker van haar ouers en mis die

teenwoordigheid van 'n ware vriendin met wie sy haar drome en gedagtes kan deel. Haar dagboek word haar vertroueling. Sy ontwikkel vinnig op seksuele gebied. Soos enige normale adolessent het sy 'n basiese behoefte om aan iemand te behoort. Anne kan abstrak dink en sy ondervind geen probleem om te redeneer en haar eie opinie uit te spreek nie. Konflik en wrywing met ouers en ander gesagsdraers maak deel uit van die adolessent se ontwikkelingsfase. Anne droom oor 'n moontlike lewe wanneer die oorlog verby is. Sy het 'n sterk persoonlikheid en strewe voortdurend daarna om haarself te verbeter. Sy is idealisties, sy stel belang in sosiale en politieke sake en sy weet wat sy met haar lewe wil doen as sy maar net die geleentheid gegun kon word.

In my opinie kan Anne Frank dien as 'n rolmodel vir die adolessent. Elke lesende tiener behoort die verhaal van Anne Frank te lees en inspirasie daaruit te put. In die volgende hoofstuk sal 'n bespreking volg om vas te stel of 'n vertaalde weergawe van *Het Achterhuis: dagboekbrieven van Anne Frank* 'n geskikte letterkundige teks sal wees om in die Afrikaansklaskamer te gebruik.

Hoofstuk 4

Het Achterhuis in die Afrikaansklaskamer

4.1 Inleiding

Die hooftfokus van hierdie studie is om die geskiktheid van Anne Frank se *Het Achterhuis* as teks in die Afrikaansklaskamer te ondersoek. 'n Outobiografiese teks wek gewoonlik belangstelling by lesers omdat dit die lewe en ervarings van 'n persoon uitbeeld: "For writers and readers the most interesting parts of autobiographies are often the formative years and formative forces of childhood and adolescence. They can therefore be particularly useful in helping students to reflect on their shaping by cultural influences, family patterns and their own particular but historically located experiences" (Morgan 1997:63).

Hoe kan bogenoemde Nederlandse teks in die klaskamer aangewend word om Afrikaans te onderrig? Die digter Lina Spies het in 2008 'n Afrikaansvertaling van *Het Achterhuis* (Frank 2008) voltooi. Hierdie vertaling skep die moontlikheid dat Anne Frank se dagboek in die toekoms vir Afrikaanssprekendes as 'n letterkundige teks voorgeskryf kan word. In 2006 en 2007 is vryvertaalde fragmente uit die Nederlandse teks vir die doeleindes van hierdie studie gebruik wat as teks aan die leerders van Durban Girls' High voorgelê is. Die teikengroep vir hierdie studie was Graad 11- leerders omdat hulle min of meer tot dieselfde ouderdomsgroep as Anne Frank behoort het. Die ouderdom van Graad 11 - leerders wissel tussen 15 en 17 jaar. Die dagboekbriewe van Anne Frank strek oor twee jaar. Anne het kort na haar dertiende verjaarsdag in die dagboek wat sy as verjaarsdaggeskenk van haar vader Otto Frank ontvang het, haar eerste inskrywing op 12 Junie 1942 gemaak en die laaste inskrywing op 1 Augustus 1944. As gevolg van die oorlogsomstandighede waaraan Anne blootgestel was wat haar noodgedwonge van 'n normale tienerlewe beroof het, het Anne 'n versnelde adolessensie beleef wat haar in 'n kategorie hoër as dié van 'n dertienjarige geplaas het. Die onderduiksituasie was 'n vreemde toestand vir die tiener op pad na volwassenheid. Anne was intelligent en

idealities maar onseker oor wat die toekoms sou oplewer, want sy was haar deeglik bewus van die lot van die Jode. Namate haar dagboekinskrywings meer geword het, het haar skryfambisie gegroei. Die keuse vir 'n geskikte letterkundige teks is in 2006 in KwaZulu-Natale skole aan die leerkragte se eie diskresie oorgelaat, aangesien slegs die voorgeskrewe werk vir die Graad 12 leerders deur die sillabuskomitee vasgestel is. Die teikengroep was nie-huistaalsprekers van Afrikaans en verteenwoordig verskeie etniese groepe. Die moedertaal van die oorgrote meerderheid van die leerders was Engels, maar daar was ook Zoeloe-, Xhosa-, Chinees- en Noord-Sothosprekende meisies in die groep. Daar was selfs 'n meisie van Rwanda in dié multikulturele groep leerders. Hierdie leerders is afkomstig van bevoorregte gesinne. Die ekonomiese omstandighede van die gemiddelde leerder in Durban Girls' High School is ver bo die gemiddelde.

Dit is noodsaaklik om leerders in die Afrikaansklaskamer, maar veral waar Afrikaans as addisionele taal onderrig word, bloot te stel aan uitdagende, interessante tekste wat hulle belangstelling sal prikkel en behou. Die ontwikkeling van taalvaardighede is van primêre belang in die onderrig-leersituasie met die oog op 'n sinvolle en suksesvolle toekoms, spesifiek in 'n veeltalige samelewing. Bearne (1999:3) sê: "language is the means through which learners can reflect on and evaluate what they have learned. It is also necessary to develop a critical eye about language itself in order to probe the meanings which texts carry and be able to use language to carry the force of one's own meaning". My hipotese is dat hoërskoolleerders ten minste ten dele kan identifiseer met Anne Frank wat in dieselfde ouderdomsgroep as hulle is. Soos in die vorige hoofstukke aangedui is, vertel Anne Frank se dagboek die verhaal van 'n Joodse tienermeisie wat onder baie moeilike en abnormale omstandighede 'n oorlog beleef het. Sy het geen bewegingsvryheid soos ander normale tieners gehad nie aangesien sy en haar vlugtelinggesin in 'n anneks moes skuil en nie op straat kon verskyn nie uit vrees vir die vervolging van die Nazi's.

Net soos die hedendaagse tiener het Anne ook die tipiese probleme soos rebelsheid, konflik met ouers, onsekerhede oor seksualiteit en bewuswording van veranderinge in die liggaam ervaar terwyl sy in die agterhuis geskuil het. Kennelik is *Het Achterhuis*

terselfdertyd 'n teks wat ook deur volwasse lesers waardeer kan word en dit is belangrik dat Anne Frank se dagboek nie bloot as jeugliteratuur beskou moet word nie. Die Tweede Wêreldoorlog, anti-Semitisme, xenofobie, apartheid, rassehaat en medemenslikheid is onderwerpe wat ook die belangstelling van volwassenes prikkel.

Die adolessent ondergaan fisiese, emosionele, psigologiese, kognitiewe en sosiale ontwikkeling en word dikwels deur volwassenes as opstandig, stroomop en rebels beskou. Op 3 Oktober 1942 druk Anne haar frustrasie oor haar moeder as volg in haar dagboek uit: “ik zou haar wel zo in haar gezicht kunnen slaan, ik weet niet hoe het komt dat ik zo een verschrikkelijke antipathie tegen haar heb” (Frank 2005: 51). Die wisselende emosies wat sy as tiener beleef, blyk duidelik uit haar inskrywing in haar dagboek op 12 Februarie 1944 wanneer sy aan haar denkbeeldige vriendin Kitty sê: “De zon schijnt, de hemel is diepblauw, er waait een heerlijke wind en ik verlang zo – verlang naar alles ... Naar praten, naar vrijheid naar vrienden, naar alleen zijn. Ik verlang zo ... naar huilen! Ik geloof dat ik het voorjaar in me voel, ik voel het lente-ontwaken, ik voel het in m'n lichaam en in m'n ziel. Ik moet me in bedwang houden om gewoon te doen, ik ben totaal in de war, weet niet wat te lezen, wat te schrijven, wat te doen, weet alleen, dat ik verlang...” (Frank 2005: 169). Soos enige ander normale tiener raak sy ook verlief al is haar keuse uiters beperk en is sy as gevolg van die ingeperktheid net aangewese op die sestienjarige Peter wat ook in die anneks skuil. Op 28 April 1944 verskyn die volgende inskrywing in Anne se dagboek oor haar liefde vir Peter: “Peter heeft me geraakt, dieper dan ik ooit in m'n leven geraakt was, behalve in m'n droom! Peter heeft me aangepakt, m'n binneste naar buiten gekeerd” (Frank 2005: 246). 'n Teks geskryf deur 'n tienerjarige wat dieselfde tienerprobleme en -gevoelens ondervind, sal leerders se belangstelling in die teks wek en hulle aanspoor om te luister na voorlesings van grepe uit die teks, self die teks te lees asook om ander outobiografieë, biografieë en letterkundige tekste te vind om te lees.

Deur middel van Anne Frank se dagboek maak leerders kennis met die ontberinge waaraan 'n medetiener blootgestel is. In haar dagboekbriewe vertel sy van spanningsvolle verhoudings in die agterhuis, haar angste en frustrasies en van die wete dat 'n

verskriklike lot die Jode in Europa getref het omdat hulle almal slagoffers van anti-Semitisme was. 'n Hele bevolkingsgroep het uitwissing in die gesig gestaar, nie as gevolg van wat hulle verkeerd gedoen het nie, maar bloot omdat hulle Joods gebore was. 'n Sentrale boodskap in *Het Achterhuis* is gerig op die gebrek aan toleransie tussen verskillende bevolkingsgroepe en die leser word bewus gemaak van die destruktiewe gevolge van rassisme. Diskriminasie, vooroordeel en onderdrukking is nie beperk tot 'n sekere groep mense of 'n bepaalde tydperk in die geskiedenis van die wêreld nie. Die hoërskoolleerder in Suid-Afrika kan ook hiermee identifiseer omdat hulle daaglik blootgestel word aan en deeglik bewus is van die invloed en uitwerking van rassisme en xenofobie op die samelewing. Anne Frank se ervarings bied riglyne aan ander tienerjariges in die hantering van problemsituasies en hulle leer hoe om te onderskei tussen reg en verkeerd en hoe om die realiteite in die lewe soos byvoorbeeld vooroordeel en hebsug te probeer begryp en te verwerk. Die lewensverhaal van Anne Frank stel leerders in staat om die haat wat tot menseslagting kan lei, te analiseer. Die holocaust (shoa) is uniek, nie slegs omdat miljoene Jode in gaskamers en konsentrasiekampe gesterf het nie, maar ook oor die beweegredes wat aanleiding gegee het tot dié onmenslikheid.

As onderwyseres in die Afrikaansklaskamer sien ek daaglik hoe belangrik die leerders se persoonlike dagboeke vir hulle is en hoe toegewyd en gedetailleerd die inskrywings gemaak word. Langs die inskrywing in die dagboek word foto's, lekkergoedpapiertjies, koeldrankproppies, strooitjies en so meer ingeplak. Wanneer leerders voor die keuse gestel word om 'n dialoog, 'n paragraaf, 'n brief of 'n dagboekinskrywing te skryf, kies die meerderheid die dagboekinskrywing. Leerders vind aanklank by die dagboekgenre en gee vryelik uiting aan hulle emosies op papier. Die kode van die dagboek bied die optimale vorm om uitdrukking aan die eie lewe te gee.

Burger (2001:81) beweer: “we need narratives in order to understand ourselves, to form an idea of our own identity”. Die mens het narratiewe nodig om sy eie identiteit te kan vorm. Deur dagboekinskrywings te doen, kan die ware identiteit vasgestel word. Volgens Reinecke en Van der Elst (1996:52) funksioneer 'n eiesoortige kommunikasiesituasie in

die dagboek en werklikheidsgetrouheid, waarvan die tydstruktuur 'n belangrike manifestasie is, speel 'n belangrike rol. Die toon en aard van die dagboek kan verander soos wat die behoeftes en omstandighede van die dagboekskrywer verander. Volgens Aucamp (1996:2) ontstaan die dagboek uit innerlike druk en wil die adolessent deur selfverkenning sy eie kontoere vind om die persoon te kan word wat hy wil wees. Die “ek” wat gevorm word, verander deur ervaringe en waarnemings wat nie finaliteit bereik nie, omdat dit 'n immer wordende persona is wat 'n nuwe ruimer self wil skep. De Martelaere (1993:562) beweer dat 'n hoë persentasie van mense wat dagboeke hou, adolessente is. Die lewens van ander mense wek nuuskierigheid en belangstelling, gevolglik is dit interessant om ware verhale oor mense met wie jy moontlik kan identifiseer, te lees. Egotekste soos dagboeke, biografieë en outobiografieë, behoort 'n regmatige plek in die Afrikaansklaskamer langs kortverhale en romans in te neem. As die leesstof die leser interesseer, sal meer gelees en nagevors word. Dit is noodsaaklik in die hedendaagse snel ontwikkelende wêreld van tegnologie dat jongmense meer moet lees.

Die holistiese benadering wat deur die Uitkomsgebaseerde Onderwys voorgestaan word, wil aan leerders die geleentheid bied om krities, analities en kreatief in hulle denke te wees en om eie opinies te vorm en uit te spreek. Om aan hierdie vereistes te kan voldoen, behoort ontwikkeling van die vier basiese vaardighede naamlik luister, lees, praat en skryf, daaglik in die program vir onderrig en leer geïnkorporeer te word. Bearne (1999:107) beweer: “Once it is understood that talking and writing are means to learning, those more obvious truths that we learn also from other people by listening and reading will take on fuller meaning and fall into a proper perspective”. Om uitdrukking aan die leeruitkomstes naamlik “Luister en praat”, “Lees met begrip”, “Skryf en aanbied” asook “Kritiese en analitiese denke” te kan gee soos uiteengesit in die Nasionale Kurrikulumverklaring, moet die leerders gestimuleer word deur interessante uitdagende tekste. Die mate van sukses wat in die klaskamer behaal word, word bepaal deur die wisselwerking wat plaasvind tussen leerder en fasiliteerder asook die geskiktheid van die tekste wat as leermateriaal gekies word. In 'n onderrigsituasie waar daar wedersydse belangstelling, begrip, respek en interessante leermateriaal is, sal sinvolle onderrig en leer plaasvind. Wanneer die leerder tot die onderrigsituasie toetree, beskik hy/sy oor sekere

vaardighede, kennis en ondervinding wat alreeds in die taal opgedoen is en waardevol vir die leerproses kan wees. Die fasiliteerder volg 'n kommunikatiewe benadering om kommunikatiewe vaardighede by leerders uit te brei en in te skerp sodat hulle tekste sinvol kan ontsluit en betekenis daaraan kan gee. Holliday (1994:167) beweer as volg: “The student can thus no longer be seen as an empty vessel which a teacher can arbitrarily fill with new knowledge or behaviour, as was the tendency in earlier grammar-translation and direct methods, and structural and audio-lingual approaches”. Bearne (1999:29) sê: “speaking and listening is interactive, it encourages learners both to communicate their understanding and to explore and interrogate new insights”. Volgens Pappas (2001:7) is die ideaal wat deur onderwysnavorsers nagestreef word met die beplanning van 'n kurrikulum, dat fasiliteerder en leerder medeverantwoordelik is vir 'n sinvolle leerervaring tydens die onderrig-leersituasie. Tradisioneel was die onderwyser aan die woord en die leerder was 'n passiewe luisteraar, maar daar was sedertdien 'n verskuiwing: “The teacher researchers wanted to encourage students’ initiations of their own meanings and ideas; they wanted to find ways to ask students authentic questions (as opposed to pseudo questions) and to be able to work with students to elaborate and clarify each other’s contributions in negotiated, jointly determined talk” (Pappas 2001:7).

In die huidige kurrikulum vir skole, word die geskiedenis van die sesmiljoen Jode wat in die Tweede Wêreldoorlog met die holocaust deur die Nazi’s uitgewis is, ingesluit. In die sillabus vir Geskiedenis, maak die graad-9-leerders kennis met die gebeure tydens die holocaust en dit word herhaal in graad 12. Anne Frank is een van daardie sesmiljoen Jode. Deur middel van *Het Achterhuis* laat Anne 'n getuienis na van die ontberinge wat mense in die Tweede Wêreldoorlog deurgemaak het. 'n Parallel kan hier getrek word tussen die holocaust en rassisme in Suid-Afrika. In 1994 het Nelson Mandela 'n toekenning vir medemenslikheid van die Anne Frank Stigting ontvang. By dié geleentheid het hy 'n groep mense in Johannesburg toegespreek en vertel van die inspirasie wat hy geput het uit die dagboek van Anne Frank wat hy gelees het terwyl hy op Robbeneiland in aanhouding was.

Op Sondag 9 Maart 2008 is die Durban Holocaust Centre wat in die Durbanse Joodse Sentrum gehuisves word, amptelik geopen. Dit word beskou as 'n museum van wêreldklasgehalte wat eintlik gerig is op die uitbreiding van hoërskoolleerders se kennis. Die verwagting bestaan egter dat dit ook 'n toeristeaantreklikheid sal wees en dat baie toeriste gelok sal word. Een van die gassprekers was Jack Puterman, 'n oorlewende van die holocaust, wat vertel het van sy ervarings in die konsentrasiekamp. Barbara Cole (2008: 5) berig as volg: "The history of the holocaust and of Nazi Germany is now part of the school curriculum and it is expected that about 700 pupils a month will visit the centre." Die verhaal van Anne Frank word ook in hierdie herinneringsmuseum uitgebeeld. (Cole 2008:5).

4.2 Addisionele leermateriaal vir moontlike gebruik

4.2.1 "Teacher's Pack"

Het Achterhuis as teks in die Afrikaansklaskamer bied integreringsmoontlikhede met ander dissiplines soos Lewensoriëntering, Geskiedenis, Geografie, Drama en Kuns. Die "Teacher's Pack" wat saamgestel is deur die Anne Frank Centre in Amsterdam as handleiding tydens 'n uitstalling in Kaapstad in 1994, kan gebruik word in die beplanning van lesse oor verskeie onderwerpe soos byvoorbeeld: Die hoofstukke oor die "Holocaust", "Nazi Germany" en "Apartheid", kan in die geskiedenisklaskamer gebruik word om die inhoud oor die Tweede Wêreldoorlog te behandel. Die hoofstuk oor die dagboek bied verskillende moontlikhede aan wat aanvullend by *Het Achterhuis* gebruik kan word om letterkundelesse interessant te maak en die leerders se belangstelling te behou deur aan klasbesprekings deel te neem en kreatiewe skryfwerk soos briewe, dialoë en koerantberigte te skryf. Die oorblywende twee hoofstukke handel oor menseregte en die maak van keuses en besluitneming in die lewe. Bogenoemde onderwerpe is by uitnemendheid geskik vir lewensoriënteringlesse en kan baie vrugbaar gebruik word om die leerders voor te berei om sinvolle deelnemers in die samelewing te wees. Die hoofdoel met bogenoemde uitstalling was om toleransie en begrip tussen verskillende rassegroepe te bevorder.

4.2.2 Werkstukke op die internet

“Schooltv”, waaronder die afdeling “Vroeger & zo – Spelletjes” (<http://www.schooltv.nl/vroegerenzo/pagina.jsp>) is ’n hulpbron vir leerkragte en leerders wat op die internet beskikbaar is. Dit bied onder meer ’n interessante bordspel met die verhaal van Anne Frank as tema aan, wat as ’n verrykende aktiwiteit gebruik kan word. Voorbeelde van verskillende werkstukke oor die geskiedenis van Anne Frank tydens die Tweede Wêreldoorlog kan ook op bogenoemde webtuiste gevind word. Onderwysers en leerders kan baie goeie wenke vind en inligting inwin oor verskeie onderwerpe.

4.3 Voorstelle vir die gebruik van *Het Achterhuis* in die klaskamer

Alvorens die teks *Het Achterhuis* of vryvertaalde gedeeltes uit die teks in die klaskamer uitgedeel is, het elke leerder ’n afskrif van ’n kort opsomming in Afrikaans van die verhaal van Anne Frank ontvang. Laasgenoemde is my eie parafrase met historiese toeligting. Terwyl die verhaal voorgelees is, het die leerders kantaantekeninge gemaak wat waardevol was toe hulle response op die teks moes lewer. Nadat die verhaal voorgelees is, is ’n paar vrae oor die inhoud gestel wat mondelings beantwoord kon word. Vervolgens het die leerders vyf groepe van vyf of ses leerders per groep gevorm. Aan elke groep is een van die volgende besprekingspunte gegee. Aan die einde van die groepbespreking het een leerder uit elke groep terugvoering aan die klas gegee. Die res van die leerders het die geleentheid gekry om na elke terugvoering vrae aan die betrokke groep te stel:

1. Wat het aanleiding gegee tot die holocaust?
2. Wat was die tydperk waarin hierdie gebeure afgespeel het?
3. Is dit moontlik dat iets soortgelyks weer kan plaasvind?
4. Bespreek die volgende betrokkenes by die holocaust: Nazi’s, Jode en die helpers soos Miep Gies, Johannes Kleiman en Victor Kugler wat almal in diens van die Opekta (Otto Frank se onderneming) was en daaglik toegesien

het dat daar in die behoeftes van die agt onderduikers voorsien word.

5. Watter keuses het daar vir die onderdrukte Jode bestaan? Moes hulle stilbly, vlug, in opstand kom, of onderhandel?

Goed ontwikkelde luister-, lees- en praatvaardighede is belangrik vir suksesvolle leer oor die kurrikulum heen, asook vir volledige deelname aan die samelewing en in die toekomstige werkplek. Bearne (1999: 29) stel dit as volg: “It is specifically through spoken language that abstract ideas are made concrete”. Deur ’n verskeidenheid tekste te hanteer en te lees, ontwikkel leerders lees- en kykvaardighede om inligting in te win, kennis op te doen en hulle voor te berei op sinvolle deelname in die samelewing. Leerders gee betekenis aan die teks, identifiseer waardes en aannames en reageer krities. Die lees van outobiografieë en ander literêre tekste bied aan leerders modelle vir hulle eie skryfwerk.

In die volgende les is leerders bekendgestel aan die oorspronklike Nederlandse teks en ook aan vryvertaalde gedeeltes uit die teks. Die Nederlandse teks is deur die leerkrag voorgelees, gevolg deur die Afrikaanse vertaling. Leerders het toe die geleentheid gekry om die ooreenkomste en die verskille in die tekste te bestudeer. Die woorde waar groot verskille voorkom, is neergeskryf. Met behulp van ’n Nederlandse woordeboek is die betekenis van die woorde nageslaan. Die leerders het hierdie skryfaktiwiteit baie interessant gevind en die aktiwiteit het uitgebrei na tien tot twintig woorde wat daaglikse huiswerk geword het. Bogenoemde woordeskatuitbreiding en inskerping van woorde was nie alleen interessant en verrykend nie, dit vorm ook ’n skakel met die oorsprong van Afrikaans uit sewentiende-eeuse Nederlands. Dit is my mening dat hierdie blootstelling aan die Nederlandse woordeskat en literatuur Afrikaans as skoolvak kan verbreed en verryk.

Na ’n kort inleidende gesprek oor dagboeke en die redes vir die byhou van dagboeke ontvang die leerders opdrag om vir ’n maand lank ’n persoonlike dagboek by te hou. Die vorm wat die dagboek sou aanneem, was hulle eie keuse. Sommige dagboeke word met ander mense gedeel, ander is streng privaat en persoonlik van aard, terwyl party

dagboeke verbeeldingsvlugte kan wees. Ter voorbereiding vir hierdie aktiwiteit is die klas in vier groepe verdeel. Aan elke groep is 'n onderwerp gegee om te bespreek:

Groep 1: Hoekom word 'n dagboek gehou?

Groep 2: Anne Frank se dagboek was haar vriendin. Wat is jou verwagtinge van 'n vriend/vriendin?

Groep 3: Is die byhou van 'n dagboek betekenisvol? Bespreek.

Groep 4: Hoe wil jy hê dat mense jou moet onthou?

Na die groepwerksessie het die leerders terugvoering aan die klas gegee. Dit is baie belangrik dat nie-moedertaalsprekers die vrymoedigheid moet ontwikkel om doeltreffend in Afrikaans binne 'n wye verskeidenheid situasies te kan kommunikeer. Bogenoemde onderwerpe kan as opstelonderwerpe gebruik word. Leerders het ook die keuse om ander vorms van kreatiewe skryfwerk aan te durf met behulp van die inligting wat versamel is. Morgan (1997:65) sê byvoorbeeld dat daar n buitengewoon wye verskeidenheid vorms is waarvan die outobiograaf gebruik kan maak: dagboeke, briewe, karaktersketse, gedigte, kronologiese en ander narratiewe, en beskrywings. Die meeste leerders se ervaringsveld sluit bogenoemde moontlikhede in. Dit is veral die leerder wat baie lees wat sal kan eksperimenteer met verskeie vorms. Die benadering wat in die klaskamer gevolg word, is leerdergesentreerd. Sugrue (1997:56) verwys na leerdergesentreerde onderrig as volg: "An important dimension of policy shift with the adoption of child-centredness was to extend traditional curricula to give a more balanced education that included social, personal, emotional as well as cognitive development".

Leerders was nie aan bande gelê en in bepaalde vorms gegiet nie; hulle kon improviseer, hulle verbeelding gebruik en vrylik uiting aan hulle gevoelens gee. Die leerders het alreeds kennis gemaak met Hanneli Goslar wat een van Anne Frank se beste skoolvriendinne was voordat die Frankgesin in skuiling gegaan het. In Anne se dagboekinskrywing van 27 November 1943 vertel sy vir Kitty van die angsdroom wat sy die vorige aand oor Hanneli gehad het en hoe Hanneli voor haar gestaan het met 'n droewige uitdrukking in haar oë en haar om hulp gesmeek het. In haar droom het Anne

skuldig gevoel omdat sy op 'n veiliger plek as Hanneli was, maar sy was magteloos om haar te help. “Hanneli, Hanneli, kon ik je maar weghalen van waar je nu bent, kon ik je maar laten delen in alles wat ik geniet” (Frank 2005:136). Na aanleiding van die gelese teks het een meisie as “Anne Frank” ’n brief aan haar vriendin Hanneli geskryf om haar te bemoedig en te vertel van haar nuwe tuiste en haar verlange na haar ou skool en al haar vriende waarmee sy nie meer kontak het nie. ’n Ander leerder het ’n karakterskets van mevrou Van Daan gedoen. Die skuilplek waarin die agt mense geskuil het, is deur een leerder beskryf en nog ’n leerder het ’n liefdesgedig aan Peter opgedra. Gereelde skryfaktiwiteite in verskillende kontekste stel leerders in staat om funksioneel en kreatief te kommunikeer. Die doel met verskillende skryfaktiwiteite is om vaardige en veelsydige skrywers te hê wat sulke vaardighede in die samelewing en in die werkplek kan toepas. My persoonlike ervaring met die leerders vir wie ek skoolhou, was dat hulle bogenoemde oefeninge in kreatiewe skryfwerk baie stimulerend en uitdagend gevind het. Die leerders het elke oomblik van die skryfproses geniet en dit het hulle belangstelling in die gekose teks nog verder verhoog.

In ’n opvolgles het die leerders foto’s klas toe gebring en ’n fotoalbum met byskrifte saamgestel om hulle lewensverhale uit te beeld in plaas daarvan om die standaardopstel oor hulle eie lewens te skryf. Voltooide take is in die mediasentrum uitgestal en twee pryse is toegeken – een vir die oorspronklikste uitleg en een vir die beste taalgebruik. Die leerders het toe teruggekeer na die opdrag wat hulle gekry het om vir ’n maand lank ’n dagboek by te hou. Nadat ’n paar van die dagboekinskrywings deur leerders voorgelees is, is aan leerders die geleentheid gegee om ’n dagboekinskrywing of inskrywings uit die persoonlike dagboek in ’n dialoog te verwerk. Verskillende dialoë is in die klas deur die leerders voorgelees en bespreek. In ’n opvolgles het die leerders ’n opdrag ontvang om te groepeer en sekere skryfstukke saam te voeg en toneelstukkies te skryf wat op ’n later stadium vir rolspel gebruik is en in die klas opgevoer is.

Intussen het die leerders interessante prente, koerantuitknipsels en ander materiaal oor Nederland versamel wat gebruik is om muurkaarte, plakboeke en advertensies vir ’n reisburo saam te stel. Hierdie projek het oor ’n paar weke heen gestrek en

groepassessering is aan die hand van 'n gegewe rubriek gedoen. Muurkaarte, plakboeke, brosjures en advertensies kon ook op die inhoud van die teks *Het Achterhuis* gebaseer word. Leerders het die mediasentrum besoek en navorsing gedoen oor die musiek, kleredrag, kuns, plantegroei en kaasfabrieke in Nederland. Die opdrag was as volg: “Veronderstel dat jy 'n joernalis is en skryf 'n interessante artikel oor Nederland vir publikasie in 'n plaaslike koerant of tydskrif”. Elke leerder kon 'n persoon in die klas kies om haar werkstuk te evalueer. Aan die hand van 'n gegewe rubriek is maatassessering gedoen. Dit is belangrik dat die leerders ook deur hulle eie portuurgroep geassesseer word: leerders in groepaktiwiteite is interafhanklik van mekaar. Klein groepies leerders betrokke in 'n leeraktiwiteit, werk saam aan 'n gemeenskaplike doel. Groep- asook maatassessering word met behulp van bepaalde kriteria gedoen. Coelho (1998:165) is 'n groot voorstander van maatassessering: “Students work in relationships of interdependence when they are involved in co-operative learning activities (sometimes called collaborative activities). In co-operative learning tasks, students work with a small group of peers towards a common goal, and assessment of group and individual performance is criterion-referenced. Peer assessment is also important in co-operative learning activities” (Coelho 1998:165).

In die klas is geselekteerde musiekopnames van gewilde Nederlandse en Vlaamse sangers soos Stef Bos en Dana Winner vir die leerders voorgespeel ter wille van luistergenot. Leerders het aandagtig na die woorde van die liedjies geluister en daarna 'n paar kort vrae wat oor die inhoud gestel is, beantwoord, om luisterbegrip te toets. Die geleentheid is toe gegee om gedigte of verse wat moontlik getoonset kan word, te skryf. My musiekagtergrond het dit vir my moontlik gemaak om die meisies in my klas stap vir stap te lei om die geskrewe stukkie te toonset. 'n Volgende opdrag het gelui: “Besook die mediasentrum en doen navorsing oor enige Nederlandse sanger, komponis of kunstenaar en skryf 'n opstel van 300 woorde”. Die fasiliteerder ondersteun die leerders sonder om voorskriftelik te wees. Dit is 'n leerproses waarin leerders leer deur foute te maak en self hulle foute reg te stel: “Learning-centred classrooms are less authoritarian in style and less conformist in intent” (Coelho 1998:172).

Die volgende werkopdrag was 'n biografieprojek. Anne Frank het in haar dagboek 'n beskrywing van haar eie lewe gegee. Dit is dus 'n outobiografiese vertelling. 'n Biografie daarenteen, is 'n reeks gebeure in die lewe van 'n persoon wat in chronologiese volgorde deur 'n ander persoon beskryf word. Dit verskil van fiksie daarin dat die inhoud op ware feite gebaseer is. 'n Klasbespreking is gehou oor die moontlike redes vir die skryf van 'n biografie en riglyne is aan die leerders gegee oor die uiteensetting en karakterisering in die biografie ter voorbereiding vir die taak wat aan hulle opgedra is. Buss en Karnowski (2000:133) beweer: "Setting in a biography contains accurate descriptions of where the person lived, worked and played. An authentic setting must contain images of the times and places of the person portrayed in the biography, and the setting supports the character". Karakterisering is die belangrikste element in die biografie. Biografieë word gewoonlik oor beroemde mense soos wetenskaplikes, skrywers, musici, sporthelde en ander bekende mense geskryf. Met die skryf van 'n biografie kies die skrywer 'n sentrale tema as saambindende faktor. Volgens Buss en Karnowski (2000:134) maak die outeur van die biografie gebruik van anekdotes, dialoog en terugflitse om die biografie vir die leser interessant en boeiend te maak.

Elke leerder in die klas het toe opdrag gekry om iemand buite skoolverband te nader en reëlins te tref om 'n onderhoud met die persoon te voer. Dit kon enige vriend, familielid, ouer of persoon wees wat 'n interessante bydrae kan lewer. Die modus operandi vir onderhoudvoering is met die leerders bespreek en hulle is aangemoedig om van bandopnemers gebruik te maak tydens die onderhoudvoering. Die holistiese benadering fokus op die ontwikkeling van die kind in die geheel; daarom is dit belangrik dat daar nie net op kognitiewe ontwikkeling gekonsentreer word nie: "the social and cognitive development of learners are inextricably linked" (Sugrue 1997:216).

Terug in die klaskamer is die data ontleed en moontlike veranderinge en aanpassings is bespreek. Die eerste poging van die skryfstuk is ingelewer om nagesien te word. Die tweede poging is deur die fasiliteerder geëvalueer. Elke leerder het 'n kort bedankingsbrief geskryf aan die persoon met wie 'n onderhoud gevoer is. Vervolgens het

die leerders 'n episode in hul eie lewens gekies en dit vergelyk met die biografie wat geskryf is om vas te stel wat die ooreenkomste en verskille is.

Die fasiliteerder het die leerders van 'n diagram van die agterhuis waar die agt mense geskuil het, voorsien. Die leerders het die diagram bestudeer asook die dagboekinskrywing van 11 Julie 1942 waarin Anne vertel het van die beknopte skuilplek wat sy met 7 ander mense moes deel. In 'n algemene klasgesprek het die leerders van hulle eie woonplekke en die vryheid van beweging vertel in teenstelling met Anne se omstandighede. Die fasiliteerder het toe 'n begripstoets in Afrikaans opgestel om insig en eie opinies te toets oor die inhoud van die genoemde dagboekinskrywing. Vrae is skriftelik beantwoord en antwoorde moes vergelyk word:

1. Hoe dink jy is die inwoners van Het Achterhuis deur die leefruimte geaffekteer?
2. Is dit noodsaaklik vir 'n mens om baie ruim vertrekke te hê?
3. Kon Anne aanspraak maak op enige privaatheid?
4. Is privaatheid vir jou noodsaaklik?
5. Wat het Anne gedoen om die omgewing te verfraai en op te vrolik?
6. Gee 'n paar wenke oor binnenshuisversiering.
7. Wat was die eerste stappe wat die Nazi's gedoen het om die Jode te ondermyn?

Bogenoemde aktiwiteite het aan die leerders die geleentheid gebied om analities en krities te dink, te redeneer en eie opinies te vorm. Morgan (1997:5) verwys na die innoverende werk van Paulo Freire in Brasilië as volg: "Freire, teaching literature to peasants there, came to condemn the 'banking' model of education, which consisted of 'depositing' tokens of learning in the vaults of passive students' minds. Instead, he advocated a collectivist, student-centred method in which learning emerges out of a joint negotiation of needs and interests, and blooms in a critical consciousness".

Het Achterhuis as teks konsentreer baie op menseverhoudings. Anne doen gereeld verslag oor die konfliktsituasies tussen die inwoners wat noodgedwonge 'n beknopte leefruimte moes deel. Op 16 Junie 1944 skryf sy: "Nieuwe problemen: mevrouw is

wanhopig, spreek over een kogel deur de kop, gevangenis, ophangen en zelfmoord. Ze is jaloers dat Peter mij wel en haar niet zijn vertrouwen schenkt, ze is beledig dat Dussel niet voldoende op haar flirterijen ingaat, bang dat haar man al het bontmantelgeld oprookt, maakt ruzie, scheldt, huil, beklaagt zich, lach en begin dan weer met ruzie” (Frank 2005:283). Die atmosfeer het byna ondraaglik geword. Die dagboekinskrywing van 28 April 1944 wat handel oor Anne Frank se liefde vir Peter, is ook aan die klas voorgelees: “Duizelend drukten we ons tegen elkaar aan, nog eens en nog eens om nooit meer op te houden, o!” (Frank 2005:245). Genoemde gedeeltes is as uitgangspunt gebruik vir ’n klasbespreking oor menseverhoudings. In die klasbespreking is die volgende vrae gestel: Het Anne se ouers haar verstaan? Ervaar jy soortgelyke probleme? Wat sal jou reaksie wees op mevrou Van Daan se tirade? Is jy ’n groepmens of is jy baie gesteld op jou privaatheid? Anne Frank kon aan geen sosiale bedrywighede deelneem nie. Hoe belangrik is interaksie met die portuurgroep en sosiale verkeer in die lewe van die tienerjarige? Na afloop van die klasbespreking het die leerders die volgende opdragte ontvang: “Stel nou ’n lys in tabelvorm saam oor jou goeie en swak eienskappe. Tref ’n vergelyking tussen jou en Anne se persoonlikhede en julle menseverhoudings. Skryf ’n vriendskaplike brief aan iemand en vertel van ’n verhouding wat jy gehad het of nog steeds het, of skryf ’n opstel van 250 woorde oor menseverhoudings. Stel jouself in die plek van Anne Frank en skryf ’n dagboekinskrywing waarin sy haar frustrasie uitdruk oor haar afgeslotenheid en haar onvermoë om die situasie te verander. Ruil skryfwerk uit en versoek jou klasmaat om ’n opinie oor jou skryfwerk uit te spreek.

Nog ’n leeraktiwiteit na aanleiding van Anne Frank se dagboek sluit aan by die keuses waarvoor die Franks te staan gekom het. Nadat Hitler in 1933 aan bewind gekom het, het die diskriminasie teen Jode in Duitsland begin. Mense het hulle werk verloor en boikotte is ingestel teen Joodse sakelui, dokters, prokureurs en skole: “Jews are separated from non-Jews by a seemingly endless list of decrees” (The Anne Frank House 2003:58). Baie Jode het besluit om die land te verlaat. Otto Frank, die vader van Anne Frank, het die keuse gemaak om Duitsland te verlaat en sy gesin in Nederland te vestig. Aanvanklik was hulle gelukkig. Otto het sy sakeonderneming in Amsterdam voortgesit en Anne en haar suster het goeie skole bygewoon tot en met die Duitse besetting van Nederland in 1940.

Weer eens het Otto voor 'n keuse te staan gekom. Die Frank-gesin kon vlug, na konsentrasiekampe weggevoer word of wegkruip. Laasgenoemde was die aanneemlikste opsie en die gesin het in 'n anneks agter Otto se onderneming saam met vier ander mense geskuil.

Mense kom daaglik voor keuses te staan en besluite wat geneem moet word. Van bogenoemde inligting is gebruik gemaak as aanknopingspunt vir 'n klasgesprek oor keuses wat gemaak word, asook wat die gevolge van die keuses kan wees. Die volgende vrae is gestel: “Wat sou jou keuse wees as jy Otto Frank was? Het hy 'n ander keuse gehad? Wat was die gevolge van sy keuse? Moes jy al ooit in jou lewe 'n moeilike besluit neem? Vertel daarvan en sê wat die gevolge van jou besluit was en of enige risiko's daaraan verbonde was. Leerders is van die volgende paragraaf voorsien:

“Miep Gies moes daaglik toesien dat die Frank-gesin van kos voorsien word, omdat hulle glad nie op straat kon verskyn nie. Sy moes die keuse maak en besluit of sy die risiko sal loop om deur die Gestapo betrap te word. Miep was baie lojaal teenoor Otto Frank wat haar werkgewer was. Sy was 'n vriendin van die gesin en sy was besonder geheg aan Anne. Sy het besluit om die gesin by te staan”.

As fasiliteerder het ek die leiding geneem in 'n klasbespreking om Miep se loyaliteit en edelmoedigheid te bespreek en te luister na verskillende opinies van die leerders. Die leerders het verdeel in vier groepe. Elke groep het 'n onderwerp gekry om te bespreek en daarna terugvoering aan die klas gegee:

1. Jy is 'n prefek by die skool en jy sien hoe jou beste vriendin oneerlik is wanneer julle 'n toets skryf. Gaan jy kies om stil te bly of gaan jy haar konfronteer? Bespreek die gevolge van jou besluit.
2. Jy ontmoet jou vriende by 'n klub en twee van hulle probeer jou oorreed om dwelms te gebruik. Gaan jy swig onder die groepdruk of nie? Bespreek die gevolge van jou besluit.
3. Jy is 'n ooggetuie van 'n winkeldiefstal. Wat sal jou reaksie en die gevolge wees?

4. Jy is 'n lid van die Gestapo en jy sien hoe Miep Gies kos na die anneks toe neem. Jy vermoed onraad maar jy is nie persoonlik gekant teen die Jode nie. Hoe sal jy optree en wat kan die moontlike gevolge wees?

Met hierdie werkopdrag het leerders die geleentheid gekry om na te dink en 'n eie waardesisteem te ontwikkel. Wanneer iemand 'n keuse maak, is daar risiko's en gevolge ter sprake. Elke mens is verantwoordelik vir sy eie besluite en die keuses wat gemaak word.

Uit die inskrywings in Anne se dagboek kan ons aflei dat sy soms ongelukkig en soms gelukkig was. Sommige dae was sy gelukkig ten spyte van haar omstandighede en kon sy haar lot aanvaar, terwyl sy partymaal baie terneergedruk en moedeloos gevoel het. Die leerders kon twee van die inskrywings met mekaar vergelyk om te sien hoe Anne se emosies van dag tot dag verskil het. Leerders bestudeer hulle eie dagboekinskrifings en teken aan op watter dae hulle ook wisselende emosies ervaar het en probeer vasstel wat die rede daarvoor was. 'n Klasbespreking volg wat lei tot die volgende debatsonderwerp: "Die gewone man op straat het net soveel rede om ongelukkig of depressief te wees as 'n persoon in aanhouding of afsondering".

4.4 Bevindings

Blootstelling aan die lewe van Anne Frank stel leerders in staat om vergelykings te tref oor 'n wye spektrum heen. Is hulle bevoorreg om in 'n land soos Suid-Afrika te woon of is dit onveilig in 'n land waar ons daagliks gebombardeer word met nuus oor misdaad en ander negatiewe elemente soos xenofobie? Leerders kry die geleentheid om krities en analities te dink en eie opinies te vorm en uit te spreek. Baie periodes word gebruik om analitiese en kreatiewe denke te beoefen deur te luister, lees, praat en skryf. Moontlike probleem-situasies word ondersoek en oplossings word voorgestel. Deur die kennisname van Anne Frank se lewensverhaal deur middel van *Het Achterhuis* word die leerders gelei om hulle eie probleme te hanteer en die realiteite van ons daaglikse bestaan soos vooroordeel en hebsug in perspektief te sien en te onderskei tussen reg en verkeerd. 'n

Parallel kan ook getrek word tussen die ontberinge en verwerping wat Anne moes deurmaak en die slagoffers van apartheid en xenofobie in Suid-Afrika: “President Mandela derived strength from reading it while incarcerated on Robben Island” (Hlongwane 2008: 13).

Het Achterhuis as teks is ook interdisiplinêr van aard omdat die tema hom leen tot integrasie met ander skoolvakke soos Lewensoriëntering, Geskiedenis, Aardrykskunde, Musiek, Kuns en Drama. Anne se omstandighede verskil van dié van die hedendaagse tiener omdat sy moes skuil en geen vryheid van beweging gehad het nie, maar emosioneel en fisies was sy ook ’n adolessent op pad na volwassenheid met dieselfde behoeftes as enige ander tienerjarige, daarom kan die hoërskoolleerder met Anne identifiseer.

My bevinding is dat *Het Achterhuis: dagboekbrieven* van Anne Frank by uitstek ’n geskikte teks is om in die Afrikaansklaskamer te gebruik. Die leeruitkomstes naamlik luister, lees, praat en skryf soos uiteengesit in die Nasionale Kurrikulumverklaring, is bereik deur al die aktiwiteite wat in die leerprogram ingesluit is om aan die vereistes van Uitkomsgebaseerde Onderwys se standarde te voldoen. Nie alleen het dit by die leerder ’n liefde en belangstelling vir lees gekweek nie, dit het ook bande gesmee met die herkoms van Afrikaans asook met ander kulture en verskillende sienswyses. Die Graad 11-leerders was baie geïnteresseerd in die Nederlands en die verskille en ooreenkomste tussen Afrikaans en Nederlands. Die leerders het dit prettig gevind om hulle woordeskat uit te brei, nie slegs in Afrikaans nie, maar ook in Nederlands. Die leerders was uiteindelik in ’n kompetisie gewikkel om te sien wie die langste woordeskatlyste het. Met die outobiografiese teks as uitgangspunt, word ander outobiografiese en biografiese tekste in die klaskamersituasie ingebring en leerders word gemotiveer om die mediasentrum en ander biblioteke te besoek en meer te lees. Navorsing oor die leefwyse in Nederland het bygedra tot die uitbreiding van leerders se algemene kennis.

Die leerders het dit baie geniet om hulle eie dagboeke by te hou. Elke leerder wat haar eie persoonlike lewensverhaal en ervarings aan ander leerders in die klaskamer vertel het, het

'n outobiografie bekendgestel. Die klasgesprekke oor menseverhoudings en keuses was baie interessant en insiggewend en het positief bygedra om die standaard van die leerders se skryfwerk te verhoog. Die leerders het dit geniet om te kon kies uit 'n wye verskeidenheid van onderwerpe vir kreatiewe skryfwerk. Die biografieprojek was ook baie geslaagd omdat die leerders self die verantwoordelikheid moes neem en reëlings moes tref om 'n onderhoud met iemand buite skoolverband te kon voer. Hulle was trots op die eindprodukte wat 'n bewys was van dit waartoe hulle in staat is. Die leerders het besef dat hulle Afrikaans met selfvertroue kon gebruik in die kommunikasieproses omdat hulle taalvaardighede baie verbeter het.

Die dialoë wat gebaseer is op die dagboek van Anne Frank asook op grepe uit die leerders se persoonlike dagboeke en daarna in 'n toneelstuk verwerk is, is in die klaskamer opgevoer. Leerders het gebruik gemaak van liedjies en musiek wat deur hulleself in die klaskamer gekomponeer is.

Vir my as leerkrag was dit 'n aangename ervaring om die inhoud van *Het Achterhuis* met die leerders te deel. Van my medekollegas het die onderwerp ook baie stimulerend gevind en ons het saamgespan om interessante aktiwiteite te beplan, soos: 'n uistappie, 'n filmvertoning en 'n debatsaand. My oortuiging is dat die teks net so suksesvol in 'n seunskool gebruik kan word aangesien seuns ook in Anne Frank se verhaal sal belangstel. Hoewel die teks na my mening tot 'n wye spektrum van leerders sal spreek weens die feit dat Anne Frank se verhaal van ontbering en vervolging mag aansluit by baie minderbevoorregte leerders se lewenservaring, twyfel ek egter of die talle armer skole in Suid-Afrika met minder hulpbronne dieselfde intensiewe werkswyse sal kan volg. Kritiek wat immers teen die Uitkomsgebaseerde Onderwys uitgespreek word, is dat die intensiewe onderrig wat deur dié onderrigsbenadering voorgeskryf word, slegs bevredigend toegepas kan word in gegoede skole.

Hoofstuk 5

Samevatting en slot

Lina Spies (2008: 8) verwys na *Het Achterhuis: dagboekbrieven van Anne Frank* as die beroemdste dagboek uit die Tweede Wêreldoorlog. Sy merk tereg op dat uit die bladsye van *Het Achterhuis*, 'n Nederlands-Joodse meisie met die droom om 'n skryfster te word, jou tegemoetree met die lees van die dagboekinskrywings. Die vertaling van die dagboek in Afrikaans is in 2008 deur Lina Spies voltooi en dit is vir haar die vervulling van 'n lewensideaal. Nadat Lina Spies as vierdejaarstudent aan die Universiteit van Stellenbosch in 1961 die film *The Diary of Anne Frank* gesien het, het sy *Het Achterhuis* die dagboekbriewe van Anne Frank geles. Volgens Spies (2008: 8) het haar digterskap na die lees van laasgenoemde teks, in alle erns begin. Dit was die stimulus vir haar gedig: “Vir Anne Frank van Het Achterhuis”. Spies se ervaring is 'n bewys van die diep indruk wat Anne Frank se dagboek op die gemoed van 'n jong persoon kan maak en as aansporing kan dien tot kreatiewe skryfpogings. Anne Frank was 'n meisie wat nie haar ideale kon verwesenlik nie, omdat sy as Jodin 'n terdoodveroordeelde was tydens die holocaust. In hierdie studie is daar aangetoon hoe die dagboekinskrywings van Anne Frank 'n getuigenis lewer van agt mense wat in die agterhuis moes skuil om die terreur van die Nazi's en deportasie vry te spring. Sedert Lina Spies (2008:8) die film oor Anne Frank se lewe gesien het, was dit by haar 'n begeerte om die teks *Het Achterhuis* in Afrikaans te vertaal.

In hierdie studie is daar eerstens 'n breë oorsig gegee van outobiografiese tekste of egodokumente, wat volgens Musarra-Schreuder (1989:41) beskou kan word as die algemene oorkoepelende benaming vir die outobiografie, die dagboek, memoires, en die biografie. Bogenoemde tipe tekste fokus op persoonlike ervarings vertel vanuit persoonlike perspektiewe. Van Niekerk (2001:3) verwys na 'n egoteks as: “a collective noun for writing of a private nature”. In *Het Achterhuis* word die karakter van Anne Frank gekenmerk deur intense gevoelservaringe en die soeke na 'n eie identiteit. Volgens Olney (1980:6) is 'n outobiografie die lewensbeskrywing van 'n mens deur en oor

homself waartydens eie lewenservaringe omskep word tot literatuur. In 'n sekere mate kan dieselfde bewering oor Anne Frank se dagboek gemaak word, ook al is haar dagboek uiteraard nie 'n outobiografie nie.

Die outobiografie is 'n beskrywing vanuit 'n agternaperspektief wat volgens Willie Burger (2003:160) nie altyd 'n getroue weergawe is nie omdat alle feite as gevolg van die mens se feilbare geheue nie noodwendig onthou word nie. Die dagboek daarenteen bestaan uit gebeurtenisse, indrukke en gevoelens wat van dag tot dag deur die skrywer van die dagboek self beleef en opgeteken word. Betekenis word dus onmiddellik toegeken. Weintraub (1998:13) sien die dagboek as: “Exakte weergaven van het moment”. Die dagboek van Anne Frank is die werk van 'n jeugdige, maar dit behoort nie eksplisiet tot die genre jeugliteratuur nie. *Het Achterhuis* kan ook as volwasse literatuur beskou word, aangesien volwassenes ook identifiseer met die lewensverhaal van Anne Frank.

Die volgende ondersoektema wat bestudeer is, is die interpersoonlike verhoudinge van die agt mense wat onder abnormale omstandighede die agterhuis as skuilplek gedeel het. Binne *Het Achterhuis* vind ons veral konfliktsituasies tussen Anne Frank en haar moeder, maar ook konfliktsituasies tussen Anne en die ander gesinslede en mede-inwoners. Anne as 'n tienerjarige op pad na volwassenheid, moes haar eie identiteit vind en behou. Sy het 'n baie sterk persoonlikheid gehad en sy en haar moeder het baie verskille gehad. Anne het ook gevoel dat niemand haar werklik verstaan nie. Op Saterdag 3 Oktober 1942 skryf sy in haar dagboek aan haar denkbeeldige vriendin Kitty as volg: “Moeder kan ik nu eenmaal niet uitstaan (Frank 2005: 51).

Die problematiek van die interpersoonlike verhoudinge in die skuilplek van die onderduikers is 'n komplekse kombinasie van generasiegaping, persoonlikheidsverskille en lewensbeskouingsprobleme. Spies (2008: 9) verwys na die spanning in die agterhuis as: “komplekse menseverhoudings waarin Anne vasgevang gesit het”. Die atmosfeer in die beknoptheid van die agterhuis het noodwendig gespanne geraak en hoë eise aan die “Achterhuizers” (Anne se term) die inwoners van die skuilplek gestel (Sneller 2008: 2).

Vervolgens is 'n studie gedoen van die fisieke, kognitiewe, emosionele en sosiale ontwikkeling van die adolessent. Fenwick & Smith (1993:15) beweer: "Adolescence spans the year between puberty, when the secondary sexual characteristics start to appear, and 18, the age of legal adulthood". Anne Frank het haarself in hierdie ontwikkelingsfase op die drumpel van volwassenheid bevind. As gevolg van al die veranderinge in die liggaam van die adolessent, ontstaan innerlike konflik en onsekerhede wat Anne as gevolg van haar isolasie nie met lede van 'n portuurgroep kon deel nie. Privaatheid en 'n eie persoonlike ruimte is vir die adolessent wat nog besig is om gewoond te raak aan die fisiese en emosionele veranderinge, baie belangrik. Om Anne se situasie te kompliseer, moes sy as tienerjaige 'n slaapplek met 'n vyftigjarige man deel.

Fisieke veranderinge bring ook seksuele rypheid mee. Greathead (1998:35) verwys na: "anxiety and confusion in the adolescent". Die adolessent raak verward en weet nie altyd hoe om die emosies te hanteer nie. Die adolessent vind uiteraard beter aanklank by die portuurgroep wat bestaan uit individue met gemeenskaplike belange en probleme. Anne Frank se verwysingsraamwerk was egter beperk tot Peter, die seun van meneer en mevrou Van Daan wat mede-inwoners van die agterhuis was. Tydens adolessensie is sosiale kontak en rolmodelle baie noodsaaklik vir die ontwikkeling van 'n persoonlikheid en 'n eie waardesisteem. Gebrek aan kontak met die buitewêreld was vir Anne 'n groot bron van frustrasie. Sneller (2008:2) beweer: "Voor Anne bestaat de wereld uit de geringe oppervlakte van het achterhuis, een ruimte die ze met zeven andere mensen moest delen. De enige mensen van buiten met wie de Achterhuizers – een term van Anne – contact hebben zijn de personeelsleden van de firma met wie de onderduik is voorbereid. Verder is er slechts de radio, door Anne hun 'moed-houd-bron genoemd'. 'n Gesonde sosiale omgewing en blootstelling aan 'n verskeidenheid mense wat nodig is vir die ontwikkeling tot 'n goed aangepaste lid van die samelewing, was nie vir Anne Frank beskore nie. Ten spyte van bogenoemde struikelblokke het Anne egter 'n toekomsvisie gehad. Op 30 Oktober 1943 skryf sy in haar dagboek as volg: "Ik heb mijn eigen idealen, ideeën en plannen".

Nadat 'n deeglike studie van *Het Achterhuis* gedoen is, het ek besluit om die teks in die Afrikaansklaskamer op die proef te stel. My teikengroep was 'n groep Graad 11- leerders wat etnies verskil het. Die groep wat bestaan het uit hoofsaaklik Engels- maar ook Afrikaans- en Zoeloesprekende meisies, is blootgestel aan die teks om vas te stel of *Het Achterhuis* geskik sal wees vir gebruik in die Afrikaans-letterkundeklaskamer. Ek was op soek na 'n teks wat anders, uitdagend en interessant is om die leerders se belangstelling in lees te wek en te behou. My bevinding was dat die blootstelling aan Nederlands en die verhaal van 'n meisie van hulle eie portuurgroep wat geen vryheid van beweging gehad het nie en dus nie 'n normale lewe kon lei nie, dadelik byval gevind het by die oorgrote meerderheid van die leerders.

Die outobiografiese teks bied 'n geleentheid aan die outeur om uitdrukking te gee aan sy/haar eie ervaringe, persoonlikheid en gevoelens. Weintraub (1989:11) sê: “De autobiografische levensbeschrijving krijgt samenhang door een karakter, een persoonlijkheid, opvattingen over het eigen ik; het is een weefsel waarin zelfbewustzijn subtiel is verweven met geïnterpreteerde ervaring”. Die mens is van nature nuuskierig en stel gevolglik belang in die lewensverhale van ander mense met wie hulle moontlik kan identifiseer. Om bogenoemde rede vind ek dat die dagboekgenre en ander outobiografiese tekste in die Afrikaansklaskamer vir hoërskoolleerders gebruik behoort te word.

Deur middel van 'n verskeidenheid luister-, lees-, praat- en skryfvaardighede het die leerders betekenis aan die teks gegee, waardes en aannames geïdentifiseer en krities en analities gereageer. Die lees van die literêre teks *Het Achterhuis* asook die vertaalde gedeeltes het ook aan die leerders modelle vir hulle eie skryfwerk gegee. Die kode van die dagboek leen hom daartoe om uitdrukking aan die eie lewe te gee en 'n eie identiteit te bepaal. Burger (2003:161) verwys na Ricoeur wat beweer dat 'n persoonlike identiteit altyd inherent narratief van aard is: “Om te verstaan wie ons is, is om in staat daartoe te wees om ons stories te volg” (Burger 2003:161). Die leerders wat aan die studie onderwerp is, het aanklank by die dagboekinskrywings van Anne Frank gevind en self vrylik uiting aan hulle gevoelens op papier gegee met die byhou van persoonlike dagboeke waarin hulle kon vertel van hulle eie daaglikse ervaringe, teleurstellings,

onsekerhede en hoogtepunte. Elke mens het narratiewe nodig om 'n eie identiteit te vorm en deur dagboekinskrywings te maak kan vasgestel word wat daardie identiteit is. Uitdrukking is ook gegee aan die leeruitkomstes van Uitkomsgebaseerde Onderwys soos bepaal deur die Nasionale Kurrikulumverklaring wat voorstaan dat leerders kritiese analitiese en kreatiewe denke moet ontwikkel en 'n eie standpunt moet kan inneem as 'n volwaardige lid van die samelewing.

Uitkomsgebaseerde Onderwys vervang die ou uitgediende beleid van onderwys toe die leerders meesal passiewe toehoorders was en dikwels onderwerp is aan irrelevante feite. Die oogmerk van die huidige stelsel is om kritiese en analitiese denke te stimuleer. Aktiwiteite in die klaskamer tydens die onderrig- en leerproses is leerdergesentreerd. 'n Klemverskuiwing vind plaas en die fasiliteerder sit net die aksie in die klaskamer aan die gang terwyl die leerders meer geleentheid kry vir aktiewe deelname. Groter verantwoordelikheid en spanwerk by die leerders word aangemoedig. 'n Inoverende en kreatiewe benadering bied aan die leerders die geleentheid om navorsing te doen, te analiseer en terugvoering aan die portuurgroep te gee. Die aanleer van vaardighede vervang die blote memorisering van feite. Die kurrikulum bestaan uit agt leerareas met bepaalde uitkomstes as einddoel. Assessering wat ook maat- en groepassessering insluit, is deurlopend en nie slegs gebaseer op eksamenresultate nie.

Dit is egter baie moeilik om uitvoering te gee aan bogenoemde idealistiese uitleg. Vir die leerders in goeie skole wat blootgestel word aan deeglik opgeleide onderwysers met ondervinding en al die nodige hulpbronne tot hulle beskikking, kan sukses behaal word met Uitkomsgebaseerde Onderwys. Die teendeel word egter bewys omdat te veel skole baie min of selfs geen een van bogenoemde voorregte geniet nie. Na my mening sal veel meer in die stryd gewerp moet word om Uitkomsgebaseerde Onderwys in Suid-Afrika te laat slaag. Die basis vir sukses is gelyke geleenthede vir alle skole.

In die klaskamersituasie is dagboekinskrywings tot dialoë en toneelstukkies verwerk en opgevoer. Fotoalbums met gepaste byskrifte het lewensverhale uitgebeeld. Gedigte is geskryf en getoonset. Verdere navorsing is gedoen oor die musiek, landbou, kleredrag

kuns en algemene leefstyl van die Nederlanders en terugvoering is aan die klasmaats gegee deur middel van klasbesprekings, vertellings, plakkate en opstelle.

Die geskiedenis van die ses miljoen Jode wat in die Tweede Wêreldoorlog met die holocaust uitgewis is, is in die huidige kurrikulum vir skole ingesluit. Die teks *Het Achterhuis* is ook interdisiplinêr van aard wat integrasie met ander skoolvakke soos byvoorbeeld Lewensoriëntering moontlik maak. Die Durban Holocaust Centre wat in die Joodse Sentrum in Durban gehuisves word, word beskou as 'n museum van wêreldklasgehalte. Die Anne Frank Huis in Amsterdam het toestemming verleen vir 'n replika van Anne Frank se slaapkamer wat sy met die tandarts Alfred Dussel moes deel in die agterhuis waar die groep geskuil het. Die nabootsing van die oorspronklike kamer maak nou deel uit van die uitstalling in die Joodse Sentrum oor die ontberinge van die slagoffers van die holocaust. (Hlongwane 2008: 13).

Dit is my mening dat die teks *Het Achterhuis* nie alleen die leerders se belangstelling in lees verhoog het nie maar ook hulle algemene leesvermoë verbeter het. Hierdie blootstelling aan die Nederlandse literatuur in die Afrikaansklaskamer, het die lewensuitkyk van die leerders verbreed en verryk. Na voltooiing van die studie kom ek tot die gevolgtrekking dat *Het Achterhuis* asook die vertaling van Lina Spies: *Die Agterhuis* (Frank 2008) uiters geskik is om as voorgeskrewe tekste in die Afrikaansklaskamer te gebruik. Dit is my wens dat *Die Agterhuis*, dit wil sê die vertaling wat deur Lina Spies (2008) gedoen is, oor 'n wye spektrum heen vir Afrikaans voorgeskryf sal word.

Bronnelys

Anderson, L. 2001. *Autobiography*. London & New York: Routledge.

Anne Frank in the World 1929-1945. 1994. Amsterdam: Anne Frank Stichting.

Aucamp, H. 1998. *Beeltenis verbode*. Kaapstad: Human & Rousseau.

Aucamp, H. 2003. *Skuinslig*. Pretoria: Lapa.

Aucamp, H. 1996. Verdubbelde tyd: gedagtes oor dagboeke. In: *Stilet* 8(1): 1-9.

Aucamp, H. 2002. Wat dryf dagboekskrywers? *Die Burger*, 25 Maart: 11.

Aucamp, H. 2009. Holocaust-dagboeke, met spesiale verwysing na *Die Agterhuis* van Anne Frank. http://www.litnet.co.za/cgi-bin/giga.cgi?cmd=cause_dir_news_item&cause_id=1270&news_id=63963&cat_id=555. Geraadpleeg op 4 April 2009.

Baudoin, T. et al. 1990. *Jeugdliteratuur voor de beroepspraktijk*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Bearne, E. et al. 1999. *Use of Language across the Secondary Curriculum*. London: Routledge.

Biehler, R.F. & L. M. Hudson. 1986. *Developmental Psychology: An Introduction*. Boston & New York: Houghton Mifflin.

Bisschof, A. 1992. Outobiografie. In: Cloete, T.T. (red.). *Literêre terme en teorieë*. Pretoria: HAUM-Literêr, pp. 361-362.

Brolsma, S. 1982. Dagboeken: een verkenning. *Maatstaf*, 30 (11-12): 1-26.

Bukatko, D. & M. W. Daehler. 1998. *Child Development: A Thematic Approach*. Boston & New York: Houghton Mifflin.

Burger, W. 2003. “Bolwerk teen tyd en vergetelheid”: Karel Schoeman se outobiografiese aantekeninge. In: *Tydskrif vir Nederlands en Afrikaans*. 10(2): 159 – 162.

Burger, W. 2001. The past is another country: Narrative, identity and the achievement of moral consciousness in Afrikaans historiographical fiction. In: *Stilet* 13(2): 79-91.

Buss, K. & L. Karnowski. 2000. *Reading and Writing Literary Genres*. Boston: International Reading Association.

Coelho, E. 1998. *Teaching and Learning in Multicultural Schools*. Clevedon: Multilingual Matters.

Cole, Barbara. 2008. Museum of memories. *Daily News*, 6 March: 5.

Cole, L. & I. Nelson Hall. 1969. *Psychology of Adolescence*. New York: Holt, Reinhart & Winston.

Covey, S. 1998. *The 7 Habits of Highly Effective Teens*. New York: Simon & Schuster.

Cox, J. 1980. Recovering Literature's Lost Ground Through Autobiography. In: Olney, J. (ed.). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. Chicago: Princeton University Press, pp. 123 – 145.

Davenport, G.C. 1988. *An Introduction to Child Development*. London: Unwin Hyman.

Dekker, R. 2000. International Conference: Egodocuments, Identity and History; 27 October. MM. Utrecht: Drukkerij Pascal, pp. 1 – 8.

De Martelaere. P. 1993. Het dagboek en de dood. *Dietsche Warande en Belfort* 5: 562-576.

Eakin, P.J. 1988. *Fictions in Autobiography: Studies in the Art of Self-Invention*. Princeton: Princeton University.

Ellis, Z. 1988. Die kind binne en buite die boek. In: Cilliers, I. (red.). *Towards Understanding Children's Literature for Southern Africa*. Kaapstad: Maskew Miller Longman.

Fenwick, E. & T. Smith. 1994. *Adolescence: The Survival Guide for Parents and Teenagers*. London: Dorling Kindersley.

Frank, A. 2008. *Die Agterhuis: dagboekbriewe van Anne Frank*. Afrikaanse vertaling deur Lina Spies. Pretoria: Protea Boekhuis.

Frank, A. 2005. *Het Achterhuis: dagboekbrieven van Anne Frank*. Amsterdam: Bert Bakker.

Gardner, H. *Developmental Psychology: An Introduction*. Boston & Toronto: Little, Brown & Company.

Garrison, K.C. & F. J. Jones. 1969. *The Psychology of Human Development*. Pennsylvania: The Haddon Craftsmen.

Gerdes, L.C. 1981. *Die ontwikkelende volwassene*. Durban: Butterworth.

Gerdes, L.C. et al. 1988. *The Developing Adult*. Durban: Butterworth.

Ghesquiere, R. 1993. *Het verschijsel jeugdliteratuur*. Amersfoort & Leuven: Acco.

Greathead, E. et al. 1998. *Responsible Teenage Sexuality: A Manual for Teachers, Youth Leaders and Health Professionals*. Pretoria: Van Schaik.

Grobler, J. 2002. Haat, vrees, afsku – Boerevroue se houding teenoor swartmense soos weerspieël in dagboeke tydens die Anglo-Boereoorlog, 1899-1902, en die nalatenskap daarvan. In: *Joernaal vir Eietydse Geskiedenis* 27(2): 31-43.

Hlongwane, A. 2008. Honouring Anne Frank. *Sunday Tribune*, 9 November: 13.

Holliday, A. 1994. *Appropriate Methodology and Social Context*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hunt, P. 1991. *Criticism, Theory and Children's Literature*. Oxford: Basil Blackwell.

Jansen, E. 2002. Egodokumente in/en die literatuur anno 2002. In: *Tydskrif vir Nederlands en Afrikaans* 9(1): 1-8.

Jongeneel, E. (red.). 1989. *Over de autobiografie*. Utrecht: Hes Uitgevers.

Lejeune, P. 1989. *On Autobiography*. Minneapolis: University of Minnesota.

Manning, S.A. 1977. *Child and Adolescent Development*. New York: Donnelley & Sons.

Morgan, W. 1997. *Critical Literacy in the Classroom*. London: Routledge.

Musarra-Schroeder, U. 1989. Vormen van autobiografiesch schrijven. In: Jongeneel, E (red.). *Over de autobiografie*. Utrecht: Hes Uitgevers, pp. 41-56.

Nasionale Kurrikulumverklaring. 2006. Department of Education. Republic of South Africa.

Nodelman, P. & M. Reimer. 2003. *The Pleasures of Children's Literature*. Boston: Allyn & Bacon.

Olney, J. (ed.). 1980. *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. Chicago & London: University of Chicago.

Pappas, C.C. & L.B. Zecker. 2001. *Transforming Literacy Curriculum Genres. Working With Teacher Researchers in Urban Classrooms*. London: Lawrence Erlbaum.

Pascal, R. 1960. *Design and Truth in Autobiography*. New York: Garland.

Ponelis, F. 2001. Die dagboek van Louis Trichardt. *Die Burger*, 29 Januarie: 9.

Prisma Handwoordenboek Nederlands. 1991. Utrecht: Het Spectrum.

Pressler, M. 2005. Inleiding. In: Frank, Anne. *Het Achterhuis: dagboekbrieven van Anne Frank*. Amsterdam: Bert Bakker, pp. 5-7.

Reinecke, C. & J. van der Elst. 1996. Die vyfvoudige vertellersfunksie in die dagboek van Anne Frank. In: *Literator* 17(2): 35-50.

Seifert, K.L. & R.J. Hoffnung. 2000. *Child and Adolescent Development*. Boston & New York: Houghton Mifflin.

Severijnen, O. 1989. Genre en periode. De autobiografie en het modernisme. In: Jongeneel, E. (red.). *Over de autobiografie*. Utrecht: Hes Uitgevers, pp. 64-81.

Sneller, A. 2007. Leesdagboeken. Virginia Woolf en Anne Frank. In: Czarnecka, B. & B. Kalla. (reds.). *Volwassen worden. Cultuurverschijsel en literair motief*. Wroclaw: Universiteit van Wroclaw, pp.39-55.

Sneller, A. 2008: Leven en lezen van twee jeugdige dagboekschryvers. Anne Frank en Virginia (Woolf-) Stephens. In: *Nieuw Letterkundig Magazijn* 26(1) 1-7.

Spies, L. 2007. Die bloeiende Kastaiing en die wit Jasmyn. Die getuienisse van Anne Frank en Etty Hillesum. *Die Burger*, 14 April: 13.

Spies, L. 2008. Inleiding: Die dagboek van Anne Frank. In: Frank, Anne. *Die Agterhuis: dagboekbriewe 12 Junie 1942 – 1 Augustus 1944*. Pretoria: Protea Boekhuis, pp. 7 – 27.

Steenberg, E. 1979. Kinderboeke – is dit literatuur? In: *Klasgids*, November: 9-12.

Steenberg, E. 1988. Primêre behoeftes van tieners waarin hul boeke voorsien. In: *Klasgids*, Mei: 14-19.

Sugrue, C. 1997. *Complexities of Teaching: Child-Centred Perspectives*. London: The Falmer Press.

The Anne Frank House. 2003. *The World of Anne Frank*. London: Macmillan.

Toerien, B. 1998. Lesersbriewe. *Insig*, Augustus: 7.

Tweetalige woordeboek. 1984. Kaapstad: Tafelberg.

Van der Merwe, A. 1988. Kinder- en jeugboeke: enkele riglyne by die beoordeling daarvan. In: Cilliers, I. (red.). *Towards Understanding Children's Literature For Southern Africa*. Kaapstad: Maskew Miller Longman.

Van der Merwe, B. 2000. Oorlogsdagboeke as inligtingsbronne oor lotgevalle. *Die Burger*, 7 Oktober: 3.

Van Galen, D. et al. 1996. *Anne Frank and After. Dutch Holocaust Literature in Historical Perspective*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Van Niekerk, A. 2001. "Finding my own voice" Women's ego texts from the South African war – a genre exploration. In: *Stilet* 13(2): 103-119.

Van Vuuren, H. 2004. Vroeë Oos-Kaapse tekste: Andrew Geddes Bain (1797-1864). *Die Burger*, 14 April: 13.

Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal. 2000. Midrand: Perskor.

Vos, J. & C. Meijer. 1985. *Wegwijs in de jeugdliteratuur*. Leiden: Martinus Nijhoff.

Weintraub, K. 1989. De ontwikkeling van de autobiografie als vorm van zelfbewustwording. In: Jongeneel, E. (red.). *Over de autobiografie*. Utrecht: Hes Uitgevers, pp. 9-26.